

CUPRINSUL

<i>Ion Lupaș :</i>	Prof. Ioan Alex Lapedatu.
<i>N. Iorga :</i>	Fundamentele dreptății naționale.
<i>Mih. Popescu :</i>	Domniii Țării Rom. și biserica ort. din Transilvania.
<i>Ax. B. :</i>	Din ziarul profesorului Aurel Ciorța (Cont.).
<i>Liviu Opreș :</i>	N. Iorga: Idei asupra probleme- lor actuale.
<i>Ax. Banciu :</i>	† Ioan Petrovici.
<i>Dr. A. Gociman :</i>	Gânduri la un popas.
<i>V. Onițiu :</i>	Problema culturii estetice.

Partea literară

<i>Sanda Opreș :</i>	a) Cântec, b) Freamăt.
<i>Aurel Marin :</i>	a) Sanatoriu, b) In munți, c) Toamnă târzie, d) Memento, e) Noi, f) Aducere aminte.
<i>Lenau-Victor Rath :</i>	Capela.
<i>Gh. Banu :</i>	Pribeag.
<i>Ion V. Boeriu :</i>	Sărmanii trandafiri.
<i>Lia Nalbă :</i>	Sărmanii oameni...
<i>S. Tamba :</i>	Din stânga și din dreapta.
<i>N. Hurlup :</i>	Pagina de umor și satiră.
<i>Ion Cantemir :</i>	Cronică teatrală.
<i>P. I. Teodorescu, Liviu Opreș, V. Rath, A. Marin, Cr., Ax. B.</i>	} Dări de seamă.

Bibliografie, paginile administrației, etc.

280068

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu,
com., Str. Voevodul Mihai, colț cu Mih. Weiss.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapozază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștiințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiel numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile postale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

TARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul IX.

Ianuarie-Februarie 1937

No. 1

Profesorul Ioan Alex. Lapedatu 1844 – 1878.

O conferință istorică

ținută în aula liceului „Andrei Șaguna“ din Brașov
la 21. XI. 1936.

de **prof. univ. Dr. Ioan Lupaș**
Membru al Academiei Române

I. Vechimea așezămintelor de cultură românească în Transilvania

Între toate orașele României întregite Brașovul se poate mândri cu cele mai vechi amintiri istorice sigure, privitoare la o școală românească, la cărți tipărite și la cea dintâi cronică scrisă în graiul neamului nostru.

Când și-a publicat regretatul Andrei Bârseanu vasta monografie despre trecutul școalelor românești din Brașov — monografie istorică premiată de Academia Română — îi lipsea materialul documentar de neapărată trebuință pentru precizarea timpului și a împrejurărilor, de când datează începutul acestor școale. De aceea a trebuit să se mulțamească cu o indicațiune vagă, fixând acest început pe la anul 1495. De atunci au mai ieșit la iveală câteva informațiuni, cari ne îndreptățesc să afirmăm că această școală românească s'a putut desvolta în secolul reformei religioase într'un mediu cu stăruitoare preocupări culturale și pedagogice ca al Brașovului, unde la anul 1543 s'a desființat didactrul, pentru a înlesni tineretului doritor de progres accesul spre școala lui Honterus. Exemplul Sașilor a putut servi ca un îndemn și pentru cărmuitorii școalei românești, care pe la 1570 avea

două secțiuni, una pentru pregătirea preoților, alta pentru instrucția viitorilor dascăli. În epilogul octoihului, transcris cu cheltuiala *umanistului român* Mihail Valahul din secolul XVI — fostul cancelar al Transilvaniei — ginerele popii Dobre de la biserica Sf. Nicolae, diacul Oprea arată în cuvinte entuziaste, vădit influențate de oda lui Horațiu *Exegi monumentum aere perrennius*, că cine *învățăturii sălaș ridică, sie-și ridică sălaș în ceruri: prealuminat și între oameni pomană mai delungată și mai tare decât fierul și decât arama*, care furul nu va fura, nici apa va neca“...

Cu un sfert de secol mai târziu, luminatul protopop Mihai, — omonimul și contemporanul lui Mihai Viteazul, — a reușit să strângă mijloacele bănești necesare și a clădit pe seama școalei românești un nou edificiu lângă biserica Sfântului Nicolae, după-cum rezultă din socotelile descoperite în arhiva orașului Brașov și publicate de d-l Aurel A. Mureșianu în al 4-lea volum al Anuarului institutului nostru de istorie națională din Cluj.

Puținătatea izvoarelor istorice și lipsa lor de continuitate din veacurile următoare nu a permis răposatului Bârseanu să dea o icoană lămurită despre dezvoltarea acestei școale până în zilele protopopului Ioan Popasu — această neperitoare podoabă a clerului român din secolul al XIX-lea — care a știut înlătura toate piedecile, ca cea dintâi clasă a acestui liceu să se poată deschide, în toamna anului 1850, cu un admirabil material uman de elevi și cu unul, tot atât de excelent, de profesori. Spre a ilustra această afirmațiune, va fi de ajuns să amintim că în cea dintâi serie de elevi se găseau alături, în aceleași bănci, Titu Maiorescu, nepotul lui Ioan Popasu, Ioan Meșotă, directorul de mai târziu al liceului, și Ioan Meșianu, cel menit să urce la sfârșitul veacului al XIX-lea scaunul de mitropolit al bisericii ortodoxe române din Transilvania.

Pentru atmosfera sufletească ce stăpânise, chiar de la început, întreg organismul acestei școale, s'a păstrat o dovadă graitoare în epistola pe care elevul Titu Maiorescu, în clipa când a plecat la Viena să-și continue studiile, a ținut să o adreseze foștilor săi colegi de la acest liceu, scriindu-le: *La revedere în România întregită*. (1851).

II. In Braşovul glorioaselor tradiţii şcolare

Dintre profesorii cari au contribuit, prin munca lor entuziastă şi pricepută, la înălţarea prestigiului acestui liceu de sub Tâmpa, alături de numele vrednicilor directori Gavriil Munteanu, Ioan Meşotă, Ştefan Iosif, Ipolit Ilasievici, Virgil Oniţiu, vom aminti şi pe al profesorilor Ioan Popea, Ioan Bozoceanu, Ciprian Porumbescu, Nicolae Popovici, Lazăr Nastasi, Andrei Bârseanu, Dr. Nicolae şi Ghiţă Pop, Dionisie Făgărăşanu, Pantelimon Dima, Valeriu Branişte, Gheorghe Dima, Vasile Goldiş, Alexandru Bogdan, Titu Liviu Blaga, Aurel Ciortea şi Ioan Petrovici pentru ca, rămânând numai la cei trecuţi pe plaiurile vecinicii, să putem indica, în cadrele unei retrospectivuni sumare, talentele creatoare care au împodobit catedrele acestui liceu, inaugurat sub auspicii atât de fericite.

III. „O raritate a generaţiei sale“

Intre cei amintiţi a reuşit să-şi asigure un loc de frunte şi tânărul profesor Ioan A. Lapedatu care aducea, chiar de la început, în serviciul catedrei de studii clasice o pregătire depăşind mult nivelul cerinţelor obişnuite în învăţământul secundar şi potrivită să-i deschidă, în alte împrejurări, calea deadreptul spre o catedră universitară. Ioan Lapedatu a fost — după cum spunea profesorul de la Năsăud Artemiu Publiu Alexi, — „o raritate a generaţiunei sale“ *de profesori şi cărturari români din Transilvania*. Să vedem prin ce s'a afirmat această raritate?

Câtă vreme cei mai distinşi dintre colegii săi aduceau în slujba liceului pregătirea profesională, pe care şi-o putuseră dobândi la universităţile din Austria sau din Germania, Ioan A. Lapedatu se prezenta la vârsta de 27 de ani cu întreagă înzestrarea ştiinţifică pe care, printr'o exemplară sârguinţă de fiecare zi, a reuşit să şi-o însuşească la universitatea din Paris şi la cea din capitala Belgiei, unde în vara anului 1871 a obţinut diploma de doctor în litere şi filosofie, „cu mare distincţiune“ (avec grande distinction).

Veţi întreba, ce împrejurări au dat fiului de ţăran dintr'un modest sat al judeţului Sibiu putinţa, să studieze în capitala Franţei şi a Belgiei?

IV. Laudele lui Andrei Șaguna și sprijinul lui Alex. Papiu-Ilarian

Răspunsul îl găsiți în volumul omagial, citind cu atențiune amintirile din viața studentească, pe care le-am socotit demne de publicat, din condeiul nonagenarului Ștefan Cacoveanu, fost coleg și prieten al răposatului Lapedatu chiar în timpul când acesta, după terminarea studiilor secundare de la Sibiu, trecuse la universitatea din București și se afla ca instructor în casa boierului Nicolae Romanescu. „Societatea Transilvania“ publicând atunci un concurs pentru burse, pe seama studenților români ardeleni, care ar dori să-și continue studiile în străinătate, cei doi prieteni au crezut de cuviință să se prezinte în persoană la locuința președintelui Alexandru Papiu Ilarian, pe care găsim-l într'o convorbire cu Iosif Hodoș, acesta a întrebat pe unul dintre ei:

„D-ta ești studentul Lapedatu? Am auzit multe lucruri frumoase despre d-ta de la mitropolitul Șaguna“.

Intorcându-se apoi spre Papiu Ilarian.... îi zise:

„Ziua bună se cunoaște de dimineața“.

Vă rog să rețineți din aceste informațiuni autentice amănuntul prețios, că pătrunzătorul ochiu de părinte milostiv și neîntrecut educator, cum a știut să fie Andrei Șaguna în toate împrejurările arhipăstoriei sale, a reușit să descopere la vreme și în fiul țaranului din Glâmboaca ziua bună, care se cunoștea de dimineața, după cum o descoperise la un considerabil număr de tineri capabili, pe care i-a ajutat, nu numai cu îndemnuri verbale, dar și cu neprețuit sprijin material și moral, să poată studia la universitățile străine, pregătindu-se pentru importante misiuni ce aveau de îndeplinit, în slujba așezămintelor noastre culturale, adăpostite sub aripa ocrotitoare a bisericii străbune.

Iată dar, cum și la începutul carierei didactice și literareștiințifice a studentului Ioan Lapedatu, ca și la a multora dintre contemporanii săi, găsim cuvintele de laudă și de înbărbătare ale lui Șaguna, care era atât de darnic și atât de bucuros a le împărtăși tuturor celor ce s'au arătat vrednici de ele, cum se arătasă și cel numit în amintirile lui Ștefan Cacoveanu „fala mitropolitului Șaguna“ și înfățișat ca un tânăr „de statură athletică, de rară bunățate sufletească și drag tuturor“.

Ne putem explica bucuria, de care va fi fost stăpânit sufletul marelui ierarh Andrei în toamna anului 1871, când i s'a prezentat spre aprobare actul de numire a proaspătului doctor în filosofie, ca profesor de limbile clasice la acest liceu.

V. Ioan A. Lapedatu — educator al tineretului

Bucuria lui Șaguna era împărtășită de toți cei ce-și puteau da seama de rezultatele din an în an tot mai impunătoare, ale muncii colective, săvârșite la această catedră de tânărul profesor Lapedatu și de însuflețirii lui elevi. Numai șapte ani de zile, din toamna anului 1871 până în primăvara anului 1878, i-a fost dat să muncească la catedră, timp dureros de scurt pentru revărsarea covârșitoarei cantități de cunoștințe în sufletul primitor al tineretului, care alerga din satele, risipite pe văile Carpaților, spre Brașovul lui Coresi și Radu Tempea să-și stâmpere setea de carte și de învățătură românească; — de ajuns însă pentru a lăsa amintiri neșterse în toți ce cei s'au învrednicit a-i asculta cuvântul limpede și clar, senin și dulce, ca un fagure de miere. Unul dintre foștii săi elevi, răposatul episcop Iustinian Teculescu, spunea adeseori, în pragul bătrânețelor sale, că tânărul profesor Lapedatu era foarte simpatizat de elevi, atât pentru lecțiile sale, ținute la nivel înalt, cât și pentru deosebita sa prestanță fizică și intelectuală. Iar Andrei Bârseanu, care îl asemăna pe Lapedatu, cu Nicolae Bălcescu, decedat la vârsta de 33 de ani, ne spune că din lecțiile tânărului profesor de limbi clasice și de istorie nu lipsea niciodată năzuința de-a face legături potrivite între viața popoarelor din vechime și între datinile, obiceiurile și tradițiile poporului nostru, urmărind totdeauna scopul vădit de-a trezi în sufletul elevilor un interes viu și durabil, un entuziasm înflăcărat pentru toate manifestările de viață românească.

In sufletul tânărului profesor sălășluia însă un prisos de energie excepțională, cerându-se cheltuită și în afară de pereții școlii. Astfel, mănoasa lui activitate didactică se împletea, în chipul cel mai armonios și mai folositor, cu o neprețuită activitate literară, publicistică și, în parte, istorică.

VI. Activitatea literară a lui Ion A. Lapedatu

Dovezile activității sale literare le găsim în câteva nuvele istorice, cari merită să fie puse alături de-ale contemporanului său Alexandru Odobescu, apoi într'o serie respectabilă de versuri lirice, epice și într'o încercare dramatică, intitulată „*Tribunul*“. Subiectul dramei este luat din frământările revoluționare ale anului 1848, conflictul dramatic fiind ținut pe motivul sentimentului de dragoste al tribunului român pentru fata prefectului ungar László și al sentimentului de datorie față de neamul său de iobagi. Pare un episod, smuls din viața sentimentală a lui Avram Iancu, despre care se știe că în clipa în care a pătruns Hatvani în Abrud cu insurgenții maghiari, fiica avocatului ungar Farkas i-a stat în ajutor să-i salveze viața. Iată, cum reușea Ioan Lapedatu să înfățișeze plastic, în această încercare dramatică, — reprezentată pe o scenă improvizată la 3—15 Maiu 1874 de studențimea română din Cluj — icoana vremilor înfiorate de răsmirița anului 1848: „Preoții, bravii preoți se află necurmat în mijlocul țaranilor și le predică libertatea. Cu evanghelia și cu crucea în mână îndeamnă pe oameni la luptă și oamenii ascultă cu mic cu mare. Ferul plugului s'a făcut lance și coasele se schimbă în săbii; entuziasmul nu mai cunoaște margini și înverșunarea crește pe zi ce merge. Cum vezi, tribune, răsmirița fierbe în toate părțile ca un vulcan și, dacă voim a-i salva urmările, trebuie să ne apucăm de lucru“....

Colaborarea lui Lapedatu era prețuită în mod deosebit, nu numai la revista „*Familia*“ din Oradea, ci și la „*Columna Traiană*“ a lui Hașdeu, la „*Revista Literară și Științifică*“ din București, dar mai ales la „*Albina Carpaților*“, o revistă pe care el a reușit să o redacteze în condițiuni cu totul superioare și la un nivel, care abia cu 30 de ani mai târziu a putut fi depășit prin „*Luceafărul*“ generației lui Octavian Goga.

Valoarea poeziei lui Ioan Lapedatu, este de sine înțeles că nu va putea fi cu dreptate cântărită după măsura exigențelor estetice și critice din zilele noastre, ci trebuie așezată în mediul epocii și al țării în care a luat naștere, pentru ca printr'o comparațiune atentă cu aceea a contemporanilor săi, să o putem judeca, ținând seamă de postulatul dreptății și al obiecti-

vității istorice. Mihai Eminescu credea că Transilvănenii n'ar fi fost înzestrați cu vre-o aplicare deosebită pentru poezie, fiind ei nenorociți cu căpcăunii ceia de Unguri“. Iar *Ioan Pușcariu*, autor și el al unor versuri, apreciate și multă vreme cântate prin școlile românești ale Transilvaniei, *se împăca pe la 1860 cu explicația că „poezia crește mai bucuros pe fețele, decât pe dosurile Carpaților.“* Dăinuia deci o părere puțin favorabilă producției poetice din Transilvania. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că de la versurile anemice ale lui Andrei Mureșianu până la ivirea triumfătoare a lui Gheorghe Coșbuc, s'a putut realiza și în acest domeniu un progres lent, reprezentat de o parte prin lira lui Zaharia Boiu de la Sibiu, ale cărui „Sunete și Răsunete“ de la 1862 precum și patrioticele-i „Frunze de laur“, erau mult apreciate de către contemporanii săi. Într'o măsură mai mare au impresionat, la timpul lor, versurile pe care la începutul anului 1874 Ioan Lapedatu le-a publicat, aici în Brașov, 'într'un volumaș intitulat sfios „*Incerări în Literatură*“, Sunt drăgălașe versuri de dragoste, închinată iubitei Elena, numită câteodată și Lina. Iată câteva :

*Când la tine ochiu-mi cată, cum rămâne de uimit!
Cum slăbește și se stânge de frumseța ta orbit.,.
Inima-mi de dor s'aprinde, când în fața ta privesc
Ce-aștepți dară, dulce inger, să-ți mai spun că te iubesc?
Ai văzut în zori vre-odată fluturașul efemer
Cum își caută printre roze al iubirii sale cer?
Tot așa și eu la sinu-ți caut un dulce raiu d'amor
Să trăiesc o zi ferice, fericit apoi să mor...*

Mai duioase și mai izbutite sunt cele izvorâte din sentimentul iubirei de mamă, precum arată următoarele strofe:

<i>De pe maluri peregrine</i>	<i>Tu mi-ai fost în depărtare</i>	<i>După multe ostencle</i>
<i>Obosit mă 'ntorc la tine,</i>	<i>Al meu vis și cugetare</i>	<i>După chinuri lungi și grele</i>
<i>Mamă, fericirea mea —</i>	<i>Numai tu, idolul meu.</i>	<i>Fruntea voi ca să mi-o'nclin</i>
<i>Strânge-mă'n brațele tale!</i>	<i>Pentru tine grea durere</i>	<i>Pe-al tău sin ce palptează</i>
<i>Că de mult cu dor și jale</i>	<i>Fără leac și mângâiere</i>	<i>Și de dor se 'nvăpăiază</i>
<i>Al meu suflet te cerea...</i>	<i>Am răbdat în lume eu.</i>	<i>Lâng'un fiu de mult străin.</i>

Și mai apreciate erau versurile din poezia „Orfanii“ cari pătrunzând, prin cartea de cetire a vestitului pedagog sibian Ioan Popescu, în cea mai mare parte a școalelor românești din Transilvania, au avut parte de o largă răspândire.

În anii copilăriei noastre era o deosebită cinste pentru cei ce ne învredniceam să declamăm la încheierea festivă a anului școlar aceste versuri. Cel-ce vă vorbește, el însuși orfan de tată de la vârsta de doi ani, a avut nu o singură dată prilej să declame — în sala festivă a școlii ca și în biserica mare din Săliște — mișcătoarele strofe cari storceau totdeauna lacrimi din ochii foarte numeroșilor ascultători țărani și intelectuali ai satului meu natal:

*„Cu frații săi pleacă orfana copilă,
De-alungul pe strade, să ceară de milă
Că n'are nici rude și n'are cămin
Averea ei toată e lungu-i suspin.*

*Și plâng frățiorii și cer de mâncare
Ea fruntea și-o pleacă la praguri avare
Dar toți o alungă și toți o hulesc —
Și lacrimi părăie din ochii-i pornesc.*

*Iar seara, când omul dorește hodină
Când somnul și pacea necazuri alină
Și dorm fără grijă sărac și avut,
Orfanii n'au pernă și n'au așternut.*

*Și plâng frățiorii și cer să se culce,
Să-i mângăie somnul c'o liniște dulce:
Copila se roagă pe la porți bătând
Dar câinii o latră și fuge plângând.*

*Atunci părăsită aduce-și aminte
Asilul să-și caute prin jalnici morminte,
Și drept la mormântul părinților ei
Conduce pe frații sărmani mitutei.*

*Așa le grăește cu voce uimită;
„Aici doarme tata și mama iubită;
Și noi lângă dânșii aici să dormim,
Iar mâne pe strade din nou să cerșim“.*

*Cu unul de-oparte, cu altul de altă
Se culcă fetița pe movila înaltă
Când zorile dalbe sosesc rumenind,
Pe trei reci cadavre se varsă jelind.*

(Incerări în Literatură pp. 46—48)

Nu erau mai puțin simțite nici versurile celor din urmă strofe din poezia „La ângerul libertății“ :

*Descinde, candid ânger, întinde-ne cununa
Pentru martiri gătită, că moartea-i lângă noi!
Înalță pe căzuții, acum ca totdeauna,
Dând celor slabi putere, din lași făcând eroi.*

*Un sfânt altar și vecinic în Dacia-ți alege
Să-ți înălțăm un templu cu mâni de 'nvingători,
Să convertim într'insul pe cei fără de lege
Și să serbăm triumful, iertând pre 'mpilători!...*

sau pe cele din poezia intitulată „Dumnezeul Nostru“, din care compozitorul Dimitrie Cunțan de la Sibiu a redat impresionantul imn de slavă în acordurile căruia s'a inaugurat această ședință festivă :

*Lăudați-L, că e mare
Dumnezeu
Ce-a păzit cu mâna tare
Pe Român, poporul său.
El ne-a scris pe sfânta cruce:
Biruiți!
Și ori unde vă veți duce
Lauri să îngrămădiți.
Și ne-a dat apoi cercărei
S'arătăm
Că și'n jugul apăsărei
Al său nume-l adorăm.
L-am chemat să ne ridice
Și-a venit
Și din lanțuri inamice
Brațele ne-a despletit.
El ne-a fost din veci părinte
Și stăpân
Nici de astăzi înainte
N'o să uite pe Român.
Lăudați-l, că e mare
Dumnezeu
Ce-a păzit cu mâna tare
Pe Român, poporul său.*

El ne-a dus la libertate
Și la drept
Și sub scutu-i vom combate
Cu credința lui în piept.

Tirănia iar ne-apasă
Și slăbim:
Dar Divinul nu ne lasă,
A ei jertfă să pierim.

Ascultați glasul-I putinte
Răsunând:
Înainte, înainte
Fiii mei, pășiți luptând:

Și de vorba lui se pleacă
Cei Carpați
Pier hotare, râuri seacă,
Să-și dea mâna frați cu frați.

Acest minunat elan patriotic înfățișează valoarea poetică a lui Ioan Lapedatu în lumina simpatică a unui profet național, care în vârstă de 25 ani, la 1869, a avut inspirația divină de-a putea să vadă atât de clar și să exprime, cu atâta certitudine, căderea granițelor din Carpați și de la toate apele de hotar, cădere care urma să devină realitate la sfârșitul anului 1918, când toți Românii desrobiți au putut în sfârșit să-și dea mâna cu frații din țara liberă.

Iată motivul, care ne îndreptățește să afirmăm că în epoca de tranziție, de la Andrei Mureșianu la Gheorghe Coșbuc, Ioan Lapedatu reprezintă punctul culminant al expresiei poetice și profetice din Transilvania, după cum prin stilul său de clasică sobrietate, dacă nu și de egală profunzime, el se înfățișează ca pregătitorul căii de triumf a prozei lui Ioan Slavici, care a avut un răsunet așa de puternic în literatura română de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului următor.

VII. Activitatea publicistică a lui Ion A. Lapedatu

În ce privește activitatea de publicist a lui Ioan Lapedatu regretăm că timpul nu ne permite să stăruim asupra ei, măcar în măsura în care am stăruit asupra celei literare-poetice. Ne veți îngădui totuși să spunem că n'a existat în viața românească a

Transilvaniei problemă de ordin politic, cultural, sau social-economic, asupra căreia să nu fi încercat a da în coloanele ziarului „*Oriental Latin*” din Braşov cele mai lămurite și mai categorice orientări, într’un stil de-o vigoare și de o limpezime, care n’a fost până acum depășită nici de cea mai radical-naționalistă presă românească. Dacă vrei să vă convingeți de temeinicia acestei afirmațiuni, vă rog să nu pregetați a citi foiletonul pe care răposatul Ioan Lapedatu l-a publicat în „*Oriental Latin*”, de la 1874 (Nr. 21) fulgerând ca un Jupiter tonans, asupra nemernicilor *calomniatori ai națiunii române*, în cuvintele de flacără, ce ar putea să înfrumusețeze coloanele oricărui organ naționalist din zilele noastre.

Pentru că puțini din auditorii întruniți în număr atât de mare în această aulă, cu impresionant aspect de templu și de muzeu istoric, vor fi în stare să-și procure „*Observatorul Latin*” de la 1874, fie-mi îngăduit a vă înfățișa în întregime foiletonul acesta, publicat sub pseudonimul Nouraș. Din cuprinsul lui veți putea dobândi o icoană și mai lămurită despre talentul de prozator al profesorului Ioan Lapedatu.

„Calomniatorii națiunii române

Nu cunoaștem în tot orientul Europei, ba putem zice în Europa întreagă, un alt popor, care să aibă inimici mai mulți și mai înverșunați, mai răi și mai puțin generoși de cât poporul român.

În decursul atâtor secole de suferință, națiunea noastră n’a întâlnit un singur moment netulburat și neamărit din partea inamicilor ei celor din afară și celor din lăuntru.

Cu un cuvânt: dela descălecarea lor în Dacia și până astăzi Românii *n’au văzut zi bună*, căci feluritele atacuri ale inamicilor nici odată nu-i mai lăsau să răsuflă.

Și de unde atâția inimici, atâtea atacuri și pe față și pe sub ascuns ?

Ne aducem aminte de niște versuri ale unui poet italian, în care se acuza Italia, că ea însăși ar fi cauza umilinței și suferințelor ce au îndurat fiii ei dela străini. Frumusețea Italiei și avuțiile ei au făcut să tăbărască peste Alpi atâtea armate cuceritoare și oprinatoare.

Tot așa trebuie să zicem și noi despre patria Românului, adică despre Dacia. Aceasta, ca și sora ei dela apus, n’a putut să nu întărite, prin frumusețile și avuțiile ei, simțul de lăcomie

și sălbatecul instinct de cucerire și domnie a vecinilor și conlocuitorilor noștri de alte limbi.

Iar pe de altă parte, înalta origine a națiunii române, însușirile ei cele nobile, generositatea și bărbăția ei au fost întotdeauna un obiect de invidie și de ură pentru neamurile străine, rolul și misiunea ce sunt destinate poporului român în orientul Europei, au fost și sunt încă pentru străini un puternic îndemn de a șterge acest popor de pe fața pământului.

La orice pagină deschidem istoria noastră, la orice epocă din trecutul nostru ne oprim privirile, nu dăm decât peste planuri infernale, peste intrigi diplomatice și peste invaziuni, care toate tindeau într'acolo, ca să nimicească, să șteargă neamul Românilor, răpindu-i independența, libertatea, limba și însuși pământul moștenit dela străbuni.

Dar nu numai prin purtarea armelor și prin despotismul legilor s'au nevoit și se nevoesc inimizii a ne răpune, ci ei au căutat și caută a ne strica și cu gura și cu condeiul. De câteori vecinii și conlocuitorii noștri nu ne puteau supune nici cu sila, nici cu binele, de câteori în loc de a ne învinge erau învinși de noi, de câteori în fine, planurile lor ucigașe erau spulberate prin bărbăția noastră, dânșii recurgeau, precum o fac și astăzi, la arma neputinței, adevă la minciună și calomnie.

Popoarele, cari ne-au calomniat mai mult au fost Grecii bizantini și fanarioți, au fost și sunt până astăzi Ungurii, Sașii, Nemții și Jidovii.

În tot evul mediu au purtat războaie pe viață și pe moarte în contra Românilor, Bizantinii și Ungurii: cei dintâi umblau să aservească națiunea română de dincolo de Dunăre; acești din urmă după ce-și supuseră Ardealul, Banatul și Maramureșul, voiau să pună mâna și pe țările române de dincolo de Carpați. Străbunii noștri se apărau vitejește, dejucau tendințele agresorilor și respingeau cu rușine hoardele lor peste hotare.

Atunci împărații bizantini și regii ungurești, spre a se consola de pierderile suferite și spre a-și răsbuna umilința, se vede, însărcinau pe istoricii lor de curte să descrie pe Români cu cele mai întunecate culori. Și pentru Bizantini și pentru Unguri, Românii sunt niște rebeli nelegiuți, niște sălbatici și lași, niște mișei și jefuitori.

Câte minciuni și calomnii din scriitorii bizantini și unguri se privesc și până astăzi ca un fel de dovezi prețioase despre poporul român!

Ce e drept Bizantinii și-au luat plata ce-o meritau pentru îngâmfarea lor față de celelalte neamuri creștine; dar Constantinopolul de abea cu începutul secolului acestuia a început de-a nu mai crește în sânul său calomnatori de-ai națiunii române.

Tot din vechiul Bizanț au ieșit și fanarioții, cari pe cât timp au stat pe scaunul de domnie în țările române, n'au făcut alta decât să lucreze neobosiți întru stricarea națiunii noastre. Ca să poată deveni ei și creaturile lor moștenitorii pământului românesc, acei pui de năpărcă s'au trudit în tot chipul a ascunde din vederea lumii existența poporului român. Din numele nostru ei făcură nume de sclav și până la atâta erau să inducă Europa în eroare, încât s'o facă a crede, că țările române sunt ale Grecilor.

Ungurii și după ce încetară de-a mai purta războaie cu Români, totuși continuară a calomnia pe poporul ce nu-l putuseră șterge din cartea vieții. Când Românii le refuzau de-a-și părăsi religia, spre a trece la calvini și papistași, atunci scriitorii unguri bârfeau minciuni și ocară despre dânșii. Când la anul 1784 poporul nostru se revoltase în contra tirăniei ungurești, Ungurii nu-și putură călca pe inimă, ca să nu facă din capii revoluției tâlhari și căpitani de hoji.

Să mai adăugăm la cele zise și nerușinarea Ungurilor de-a ne falsifica istoria națională, întunecând dintr'însa toate părțile luminoase și exagerând părțile umbroase!

Sășii la rândul lor încă nu s'au lăsat mai pre jos decât ceilalți calomniatori ai noștri.

În calitatea lor de oaspeți teutoni, chemați în Ardeal de regii ungurești, știură a stoarce dela acești din urmă o mulțime de privilegii, care toate neîndreptăteau pe Români și-i umileau. Sășii căpătară pământuri, pășuni și păduri de ale Românilor; ce minune dară dacă Românii se revoltau din când în când și protestau chiar cu rău în contra privilegiilor săsești?

În cazuri de strâmtoare, Sășii alergau la grația regilor ungurești, se plângeau de Români, îi acuzau, că sunt rebeli, necredincioși stăpânirii, conturbători de proprietate și de liniște, furi, tâlhari, incendiari și altele asemenea, câte nu le spăla apa Oltului! Iar când vre-un Sas se apuca să scrie istoria patriei, grija lui principală era să stigmatizeze pe Români cu cele mai dejositoare epitețe, dejositoare nu atât pentru aceia, cărora li se adresau, cât mai vărtos pentru chiar aceia, cari i le făureau.

Destule argumente s'au scos din arhivele și din scriitorii săsești pentru lămurirea istoriei noastre naționale!

Așa a fost în trecut . . . dar astăzi? Astăzi, când veritatea ar trebui să fie o dogmă pentru toate popoarele civilizate, *astăzi mai avem noi oare calomniatori?* Inimicii noștri de astăzi: Ungurii, Nemții și Jidanii, pretind a fi mult mai înaintați în cultură decât noi; cu toate astea ei nu înceată de-a ne calomnia și cum ne știu calomnia! Mint și bârfesc despre noi ca unii, cari nu suntem demni de-a se numera între popoarele culte!

Da, și astăzi ne calomniază inimicii tot din motivele arătate mai sus, *cu aceeași înverșunare și nerușinare, ca și mai înainte.*

Ne falsifică istoria, denaturează adevărul și realitatea cu scop de a ne reduce în ochii lumii, ne reduc valoarea cu scop de-a ne arăta nedemni de atențiunea și sprijinul Europei, de a ne face să credem noi înșine, că suntem oamenii cei mai ticăloși de pe fața pământului.

Ungurii ne-au sărăcit prin iobăgie, ne-au împiedecat de a ne cultiva, ne-au luat mai toate drepturile și acum tot ei răgnesc din ziarele lor, că suntem ticăloși, neculți și necapabili de-a figura ca națiune în stat. Ei ne asupresc în tot felul prin legile lor și, dacă ne ridicăm câte odată vocea în favoarea drepturilor noastre, ne înfierează ca pe niște conturbatori, ne acuză pentru agitațiuni, ne fac mai negri decum este dracul. Ei ne calomniază din toate puterile, numai pentru a-și rectifica tirănia și despotismul față de noi.

Astăzi ca și odinioară Sașii se tem pentru privilegiile lor, se înfiorează la ideea, că totuși va veni un moment, când se va recunoaște egalitatea de drept pentru toți locuitorii fondului regesc; nu le vine la socoteală numărul preponderant al Românilor într'un ținut ce pretind că este al lor și numai al lor. Drept aceea, neputând să ne soarbă într'o lingură de apă, ei întrebuintează toate ocaziunile bine venite spre a-și vărsa toată urgia asupra-ne. Nu le este de ajuns presa lor săsească din Ardeal, ci mai aleargă și la cea din Germania, spre a mânji coloane întregi cu calomniile la adresa poporului român.

Sașii nu pot vorbi nici de noi, nici de frații noștri din România, fără a ne încărca de dispreț și de injurii. Noi cești de dincoace suntem comuniști, hoți și incendiari; iar cei de dincolo sunt un popor corupt, leneș, îndrăcit și neastâmpărat. Și unii și alții suntem barbari, n'ajungem cu Sașii nici la degetul cel mic, nu merităm nici independență, nici libertate, nici drepturi.

Nemții încă se iau după Sași, imitându-i cu de-amănuntul și secundându-i în calomnierea Românilor. Dar nu numai de dragul Sașilor ne calomniează Nemții pe noi, ci și din alte motive foarte grave dintr'al lor punct de vedere. Nemții nu văd cu ochi buni desvoltarea unui surcel de viță latină la Carpați și la Dunăre; ei se tem, că România le-ar putea încurca într'o zi cât de bine planurile lor referitoare la colonizarea Orientului cu Germani și la germanizarea Dunării. Mai mult încă: Nemții dimpreună cu Jidovii și-au pus în gând a cuceri terenul economic în țările române.

Cum să nu le fie Nemților necaz, când văd pe Români luând în bătaie de joc tendințele lor de germanizare? Și cum și-ar putea răsbuna mai bine purtătorii culturii europene asupra Românilor, decât înfățișându-i în ochii Europei ca pe niște semi-sălbateci și destrămați, ce au lipsă de a fi civilizați cu forța, dacă nu se poate a-i civiliza cu binele? Și pentru Nemți Românii sunt poltroni, trândavi, necapabili de-o viață politică și socială, după cum și-o imaginează Germanul cel erudit și cugetător!

Însă dintre câți am amintit până aici, nici unii necum să întreacă, dar pe departe nu ajung cu Jidovii, când e vorba de-a înegri pe Români. Poporul jidovesc se crede că tot mai e poporul lui Iehova, poporul ales: el aspiră încă la un imperiu jidovesc, visează încă de un templu, cum era cel din Ierusalim. Numai una nu le prea vine Jidovilor la socoteală: ei nu-și mai bat capul să recucerească vechea lor Palestină, ci ar mai preferi să-și afle în Europa o Palestină nouă. Ce țară le surâde mai mult și mai drăgălaș în favoarea acestei idei decât România, unde Jidovii trăesc ca într'un colț de rai?

Alianța jidovească nu dispune de armate spre a cuceri cu forța pământul românesc; are însă un regiment de ziarști, cari au întreprins a discredita pe Români, ca să-i lipsească de sprijinul Europei; un regiment de ziarști cari prostituează presa și-o pătează cu minciuni, calomnii, intrigi și injurii. Anevoie se va găsi în Europa vre-un Jidov cu oareșicare influență ce nu ar fi încărcat poporul român de ocară și nu ar căuta să-l expună disprețului lumii civilizate. Cine se sparge mai mult decât Jidovii strigând despre Români, că sunt barbari, netoleranți, decăzuți, oameni de nimica, neghiobi, stupizi, copleșiți pe vișii și lipsiți de orice însușiri nobile? Cu un cuvânt întreaga presă jidovească este o mașină de luptă în contra României!

După cele expuse până aici, nu trebuie să ne mai mirăm, dacă vedem pe unii călători străini scriind despre noi într'un mod, care e de natură a revolta și pe cei mai cu sânge rece dintre Români. Invățații străini, cari călătoresc prin țările noastre cu scop de a studia oamenii și datinile, totdeauna se ajută cu inamicii noștri, ca să se poată informa bine și cu temeiul despre noi și despre ale noastre. Astfel bieții literați-călători, fără să știe, de cele mai multe ori umplu pagini întregi cu calomnii la adresa Românilor; și fiindcă mulți dintre dânșii sunt oameni cu renume în Europa, așa și cărțile lor se privesc ca un oracol, la care alegă cei creduli ca să afle adevărul.

Așa lucrează calomniatorii națiunei române:

Noi stăm nepăsători și nici capu nu ne doare de răul ce ni-l fac gurile rele, limbile bârfitoare, condeiele simbriașe. Arare-ori ne simțim îndemnați a desminți pe cineva; mai preferim a înghiți la noduri, a ne auzi ocară, decât să sărim întru apărarea adevărului, pentru a pune la loc onoarea noastră cea pe toată ziua insultată, atacată și compromisă. Ba ce e mai mult: unii dintre noi sunt atât de orbiți, încât nu se sfiesc de-a trage din calomniile inamicilor argumente, cari să-i îndreptățescă a se numi și pe sine și pe conaționali lor ticăloși.

Noi ne arătăm buni, pașnici; zicem întru bunătatea inimii noastre: Românul e generos, nu răsplătește răul cu rău, întoarce

pâine celui ce îi aruncă piatră, dă ospitalitatea chiar și aceloră, despre care prea bine știe, că-i vor plăti cu injurii.

Da, Românul e generos — aceasta stă. Ci să distingem bine până unde ajung marginile generosității. Generos e cineva atunci când nu face altuia răul ce i se face de altul; dar nu mai e și atunci generos, când nu se nevoește a paraliza efectele răului. Înțelegem foarte bine, ca noi Românii să nu calomniem pe vecinii și conlocuitorii noștri, ca să nu ne luăm refugiul la arma neputinții și a lașității. Dar nu ne intră nici de cum în cap, cum o națiune să rabde ceea ce nu mai e de răbdat, să primească pe fiecare zi mânușa cutezătorului și să n'aibă inima a o ridica.

Să n'aibă inimă?... Să nu zicem aceasta și pentru cei ce vor veni după noi, ci să ne-o rezervăm nouă ca un monument de rușine față de generațiunile viitoare. Caracteristica zicală a Românului „ține minte“ n'a încetat de a spune un adevăr, care nici odată nu s'a dat de minciună. Această zicală e un testament ce ni l-au lăsat nouă părinții noștri și pe care noi, după cum se vede, nu-l știm executat. Dar el va rămânea și după noi și vor veni alții ca să-l cunoască.

Atunci, când toată neghina se va stârpi dintre Români: atunci, când nepăsarea și servilismul vor înceta de-a mai înăbuși vocea conștiinței naționale; atunci, în fine, când la noi „mărul nu va mai fi putred“: o voce unanimă se va ridica de pe câmpiile Daciei, ca să înfrunte pe calomniatori și să le astupe gurile.

Aceasta o sperăm, o credem și cu aceasta ne consolăm pentru moment.

Nu, calomniatorii națiunii române să nu uite nici un moment, că ei sunt aceia, cari au să culeagă mai curând sau mai târziu amarele fructe ale proverbului citat. Nu e vorba de răsbunare, ci numai de o dreaptă recunoștință, de neexorabila nemeză, care nu lipsește nici odată a realiza pedeapsa, când doamna ei, istoria și-a pronunțat sentința și o dă spre orientare.

Așa dară rugăm pe calomniatorii noștri să primească la despărțire o cordială strângere de mână dimpreună cu sacramentală formulă a Românului.

Nourășiu

Dacă la vârsta de 30 de ani, acest luptător al naționalismului intransigent și integral era în stare să aibă accente de ofensivă așa de vibrantă, nu e tocmai greu de ghicit ce contribuție ar fi putut să dea mai târziu presei naționale românești și ce impuls acțiunii de desrobire a neamului din ghiarele străinismului cutropitor.

VIII. Ioan Lapedatu ca — istoric...

Dar cel ce a primit sărutarea morții la vârsta de abia 33 de ani împliniți, evident, că a fost împiedecat a desfășura întreagă măsura talentului său, atât de fecund și multilateral. Mi-am permis să anticipez că tânărul profesor Lapedatu ar putea fi considerat, în oarecare măsură, și ca istoric al românismului din Transilvania. Desigur, d-voastră așteptați cu drept cuvânt să vă produc dovada acestei afirmațiuni. În limitele timpului, ce mi-a fost fixat de la început pentru această conferință, voi spune că dovada stă oricui la îndemână în paginile, pe care le-am reprodus într'o antologie publicată în colecțiunea „*Clasicilor Români Comentati*“, împreună cu alte pagini spicuite din 58 cronicari și istorici români din Transilvania.

Permiteți-mi să vă citesc o singură pagină din care, sper, că veți putea dobândi o idee destul de clară despre interesul lui Ioan Lapedatu pentru chestiuni istorice și despre puterea lui de sinteză în materie de istorie a culturii românești.

Iată o singură pagină din această sinteză istorică, menită să ilustreze și talentul de scriitor în proză și darul de penetrațiune istorică, ce-l avea tânărul profesor Ioan Al. Lapedatu:

„Dacă măreața operă (culturală) a secolului XVII se putea transmite secolului următor, atunci... Românii și-ar fi văzut încoronate de succes toate luptele lor pentru cultură; Dacia s'ar fi umplut de școale și noi nu eram astăzi unde suntem, ci ne aflăm poate pe același stadiu cu popoarele Apusului.

„Dar un blestem se pare că plutește de veacuri pe deasupra noastră: un blestem care dărâmă peste noapte tot ce construim peste zi. Acest blestem nici odată nu ni s'a arătat mai învederat decât în secolul al XVIII-lea: secol pentru veci nefast în istoria noastră!

„Avântul ce-l luaseră Românii spre cultură se ologește dincolo prin fanarioți și dincoace prin papistașii ce isbutesc a desbina biserica noastră națională, atunci când ea ar fi trebuit să-și elupte o pozițiune mai bună și să devină un scut de apărare al culturii... Cu câte trude scăpaseră Românii de slavonism! Iată acum grecismul, că se introduce mai în toate ramurile vieții politice-sociale; limba gospodarilor se grăește la curte, în saloanele ciocoești, ba se vără chiar și în biserică. Dacă se întemeiază ici-

colea câte o școală; ea nu are alt scop decât propaganda grecismului.

„La noi dincoace de munți desbinarea bisericii încă și-a avut efectele în detrimentul culturii naționale. Nu vrem să afirmăm că unația n'ar fi contribuit într'un târziu la progresul spiritual al Românilor: i vom recunoaște la rândul și la timpul său meritul ce nu i se poate denega. Suntem însă de părere că, dacă biserica română ar fi rămas una și nedespărțită, ea încetul cu încetul ar fi intrat în vechile ei drepturi, ar fi sporit dezvoltarea limbii prin tipărituri și s'ar fi făcut mama școalelor române. Dar desbinându-se, o parte dintr'ânsa devine vasala catolicismului, iar cealaltă parte și cea mai mare cade sub jugul sârbesc, pe care a trebuit să-l poarte atât amar de timp umilită și ultragiată.

„Prin astfel de întâmplări cauza culturii naționale și-a pierdut mai cu totul terenul de prosperare... Aici însă e locul să ne plecăm genunchii și capetele înaintea divinei Provedințe și s'o adorăm dintru adâncul sufletelor noastre. Nu, Provedința nu este o ficțiune, eșită din partea cea bolnavă e creierilor umanității; ea este buna, dreapta și înțeleapta conducere a celor create din partea divinului spirit creator; ea e mâna lui Dumnezeu în istorie, care înalță pe unii și doboară pe alții. Sunt momente solemne și sublime în viața omenirii, când Provedința dă mâna popoarelor și le scoate dela moarte la viață; în astfel de momente mari popoarele au dreptul și datoria să exclame: *cu noi este Dumnezeu!*

„Și poporul român a putut exclama cătră finea secolului de care vorbim: cu mine este Dumnezeu! Da, și cu Românii a fost Dumnezeu, căci ei singuri numai de sine n'ar fi putut să iasă din prăpastia, unde-i prăvălise vitregia timpurilor. Și pe Români i-a luat Provedința de mână și le-a înfipt iarăși piciorul pe calea vieții“. — (cf. I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*. Craiova 1933 vol. II. pp. 288—290).

Dacă i-ar fi fost sortit un număr îndoit de ani, Transilvania românească ar fi putut avea mândria să numere în persoana și activitatea lui, cu un istoric de seamă mai mult, înainte de-a se fi învrednicit să vadă pe unul dintre gemeni urcând în Noemvrie 1919, o catedră de istorie românească la universitatea din Cluj și ocupând mai târziu scaunul de președinte al Academiei Române în aceeași calitate.

IX. Drumul gemenilor

Drumul bătătorit până acum pe cei doi frați gemeni îl găsim asemenea cursului celor două râuri, izvorite din aceeași zvâcnire a pământului nostru strămoșesc: Oltul și Mureșul, zorind cel dintâi să străpungă lanțul Carpaților, spre a sălta în voie prin câmpia românească spre Dunăre, zăbovind al doilea cu valuri mai line prin câmpia Transilvaniei, ca să-și trimită apoi apele împreună cu undele Tisei în aceeași Dunăre străbună. Asemenea Oltului s'a grăbit unul dintre gemeni alergând din pruncie spre pământul făgăduinței și al libertății noastre românești, câtă vreme celalalt a zăbovit printre noi în deceniile și în vârtejul celor mai înfrigurate nădejdi, luptând și sbuciumându-se împreună cu noi pentru ca „la plinirea vremei“, în clipa bucuriei supreme, amândoi să alerge, cu deopotrivă dragoste și râvnă, revărsându-și energiile multilaterale în aceleași valuri ale Dunării destinelor românești triumfătoare.... Din taina mormântului din Groaveri, nu auziți cum străbate spre noi, ca într'un fior de cutremur mistic, glasul celui ce ne-a prilejuit, în primul rând, întrunirea festivă de astăzi? De sigur, auziți și înțelegeți șoapta aceasta sfântă, care leagă trecutul cu prezentul... Mai clar decât noi toți o vor auzi și se vor pătrunde de tainica ei sfințenie cei doi gemeni, Alexandru și Ion, fiindcă este glasul părintelui către fiii săi — glas înveșmântat în cuvântul Evangheliei: „Eu sunt vița, voi mlădițele“....

Fericit părinte, fericiți urmași! V'ați învrednicit a întruchipa în ființa și prin activitatea voastră întreg adevărul exprimat în cuvântul biblic: în fiii săi se va cunoaște omul.

Fundamentele dreptății naționale

— Cuvântarea rostită de d-l profesor N. Iorga, la postul de Radio-București, Vineri 6 Noembrie. — *)

Formula „Dreptate pentru Ungaria“ a mai fost aruncată odată într'un discurs răsunător.

Lăsând la o parte orice considerații s'ar mai putea face în jurul momentului politic și al motivelor unei astfel de manifestații pe care o putem privi cu siguranța conștiinții și a pregătirii noastre, e potrivit să se cerceteze liniștit, ca o problemă de știință, bazele fundamentale înseși a ceea ce se numește la Budapesta „dreptate națională“.

Un popor poate s'o reclame chiar dacă, precum s'a întâmplat cu Ungurii, a provocat imprudent un război în care a fost învins, trebuind să sufere în chip firesc, urmările înfrângerii sale, numai în anumite cazuri pe care încerc aici să le fixez.

Întâi, dacă e vorba da leagănul însuși al său, de locul unde s'a format și de unde și-a luat avântul.

În acest caz el e produsul natural organic al acelor locuri pe care nu le poate uita și de care sufletul său nu se poate despărți, tânjind de moarte după dânsul. Să ne amintim de frumoasa plângere a Evreilor în „robia babilonică“, așa precum au fost rediate aceste versuri în vechea tălmăcire a Mitropolitului Moldovei, Dosoftei :

La apa Vavilonului,
Jălind de țara Domnului,
Acolo șezum și pânsem,
La voroavă că ne strânsem.

De te-ași mai putea uita-te
Ierusalime cetate.

Între poporul însuși și toate aspectele naturii de acolo, toate puterile și îndreptările tainice din el, e o legătură așa zicând sacră. E mare păcat să o rupă cineva, aceasta fiind, cu adevărat, o crimă față de umanitate.

*) Zdrobitorul răspuns dat de d-l prof. N. Iorga revizioniștilor și prietenilor lor, nu poate lipsi din biblioteca nici unui cetitor al nostru. De aceea am crezut necesară reproducerea lui și în „Țara Bârsei“. — Redacția.

Așa a fost când hotărârile Austro-Ungaro-Germanilor ni răpiau nouă, prin odiosul tratat din București, acești munți în văile cărora s'a plămădit mai ales neamul acesta românesc, legat de fiecare stâncă a lanțului Carpaților.

Dar Ungurii, amestesc de Finesii supuși și de Turci conducători, au venit, prin multe popasuri, din larga stepă eurasiatică și, dacă, în cale, li-a convenit Bugeacul cu lacurile și mlăștinile dunărene, bune pentru pescuitul îndătinat, ei s'au simțit trăini în orice locuri ale așezării lor definitive, afară de cea pustă în care puteau alerga în voie caii hordei și în apele căreia se putea căpăta altă hrană decât aceea pe care și-o pregătește printr'o muncă neconținută și migăloasă, plugarul. Iar Ardealul și părțile vecine nu puteau să atragă pe războinicii strămoși, porniți pe pradă, ai nației, prin caracterul neobișnuit pentru dânșii și răspingător al masivului carpatic.

În al doilea rând, poate vorbi de dreptatea sa un popor deposedat atunci când nu e vorba de o simplă întreprindere fericită a oștilor sale de odinioară, ci de o pătrundere de la sine făcută, printr'un avânt ce nu se poate opri, al anui popor numeros ce nu mai poate încăpea în sălașurile sale.

Așa s'a întâmplat cu Germanii în lenta lor întindere peste Elba și în ținuturile cândva locuite de Prusienii păgâni, nu și în provinciile smulse, târziu, de la Poloni. Cum noi am trecut prin forțele populare înseși și peste Dunăre și peste Nistru, dacă Statul ar fi urmat pe aceste sentinele ale neamului, el s'ar fi putut răzima pe aceea că n'a pornit el dintr'o lăcomie brutală sau pentru o zădarnică ambiție, ci a fost târît de mișcarea alor săi.

Dar nu Ungurii au luat Ardealul și toate părțile de dincoace de Tisa, ci coroana Sfântului Ștefan, având din partea Papei misiunea de a aduce la botez pe păgâni și pe ortodocșii „schismatici“, și a întins un drept de cruciată perpetuă asupra acestor părți locuite de creștini cari nu se întâmplaseră să fie catolici. Abia ici și colo, la Alba Iulia, lângă episcopi la Cluj, la Dej pentru paza defileurilor sau pentru exploatarea minelor s'au așezat, oficial, mici grupe de populație maghiară, restul fiind în timpuri mai nouă o colonizare de agenți ai puterii militare sau civile. Regii Ungariei au alergat neconținut după elemente străine,

pe care să le colonizeze în mijlocul unor indigeni de străveche origine, prea puțini și prea săraci ca să îndestuleze vistieria. De aci chemarea Sașilor, aducerea Cavalerilor Teutoni, orânduirea de țărani liberi a Secuilor, iar mai târziu, sub dominația austriacă, chemarea în Banat, dar și în Ardeal, ca și în Bucovina adăugirea altor elemente germane după sistemul Mariei Tereziei și al lui Iosif al II-lea. Totul e nenatural, meșteșugit, superficial, nimic din esența însăși a Ardealului, nefiind legat de populația ungurească venită din deosebite izvoare și care, de altfel, mai apoi, s'a împărțit în trei religii: catolică, reformată calvină, unitariană, fără a mai socoti și pe Ungurii dintre Sașii ispițiți către luteranism.

Nu e deci Ardealul, Banatul, Crișurile, Maramureșul, toată partea pierdută la care râvnește megalomania răzbunătoare a Budapestei, un patrimoniu popular al Maghiarilor, cum nu este nici leagănul ancestral pentru cei care au venit în triburi și au trăit mult timp supt corturi, fără sate, neavând măcar sensul a ce este un pământ, un ogor, o moșie.

Al treilea, poate vorbi de dreptate pe pământul de care soarta sa însăși, vrednicia sa l-a ajutat să și-l însușească, cine a dezvoltat o civilizație a sa.

Pot vorbi de așa ceva acei Germani de dincolo de Elba. Pot vorbi Italienii în toate colțurile de lume unde au venit cu un comerț inteligent și matur.

Dar în Ardeal nimic nu e specific unguresc decât doar unele clădiri mari oficiale în stil așa zis național prin anii din urmă ai stăpânirii regimului înlăturat. Nu există nici măcar tipul satului unguresc. În Secuimea de Est se vede foarte bine asemănarea cu vechea așezare rurală a Românilor; în cele mai multe părți e tendința de a imita sălașul german de caracter renan al Sașilor, dar mai ales forma impusă administrativ de regimul imperial austriac. Iar în cetățile libere de odinioară totul: zid, fortăreață, stradă îngustă, casă cu liniile colțurate, biserici gotice, aparține civilizației reale, pe care au adus-o Germanii veniți cu gherebiilor lor în locuri deprinse până atunci cu alte forme de viață împreună. Nu e, afară de catedrala din Alba-Iulia, operă a unui maestru apusean, nici un zid venerabil la care să poată plânge

acea cari se socot cei mai nenorociți oameni din lume pentru că un steag de cucerire, ocrotind o operă de apăsare, a căzut supt blăsteme, ca o meritată pedeapsă a istoriei.

In sfârșit, dacă nu o „dreptate“, măcar o toleranță se poate căpăta de cine reclamă ceva în spiritul vremii.

Spiritul secolelor de la al XIII-lea la al XV-lea a permis regalității și nobilimii maghiare să stăpânească dincoace de Tisa. Misiunea apostolică, de cruciată, era acceptată de conștiința vremii. Supunerea, ca element inferior, a Românilor, se putea îngădui între 1526, când Ardealul și-a capătat, supt prinți deosebiți, libertatea întreagă, și 1699, când l-au luat cu armele Habsburgii, într'o epocă în care regimul „statelor privilegiate“, a „națiilor“ „recunoscute“ domina. S'a putut menține această inferioritate și lipsă de libertate a Românilor cât timp lumea admitea un imperialism sprijinit pe un fel de „civilizație“ administrativă. Indată ce principiul național s'a impus la toți, creând România, precum a creat și Germania și Italia, și pregătind întregirile neapărate, orice temeie ideologic pentru dominația maghiară, înfiptă național abia în 1867, a căzut.

Iar resturi de populație medievală, cu caracter special, ca Secuii, grupe de coborâtori ai funcționarilor și Evrei maghiarizați din orașe, formând la un loc o patentă minoritate, nu pot fi temeieri de „dreptate“ reanexionistă.

Domnii Țării Românești și biserica ortodoxă din Transilvania

de Mih. Popescu, profesor.

Printre documentele domnești ce se păstrează la Arhivele Statului, am aflat, în Condica Domnească XXVI fila 186, un document dat de Alexandru Constantin Moruzi Voevod preoților: Ștefan, Petru, Barbu și Radu, care slujiau la biserica Sf. Nicolae din Șchei „de lângă Cetatea Brașovului“.

Se dă voie numiților preoți ca să-și țină „pre pământul țării Domniei Mele“: oi opt sute — câte două sute de fiecare — „în pace și iertate de oierit.¹⁾

Deasemenea și păstorii oilor să fie în pace de toate dajdiile și orânduile câte vor ieși preste an în țară dela vistierie, cu condiția însă, să fie streini „din cea țară“. Se scutesc și caii de olăcărit²⁾ și de alte angarii.³⁾ Acestea toate, pentru că au avut „această milă“ atât de la frații Domni de mai înainte, cât și de la Domnia Sa Alexandru Vodă Ipsilanti, de la răposatul Nicolae Caragea Voevod și de la Domnia Sa fratele Mihai Vodă Șuțul, din întâia și a doua domnie.

Cât ținea Domnitorul la menținerea și respectarea acestui privilegiu, se vede și din punerea în vederea celui care ar fi cutezat să facă vreo supărare susnumiților preoți că „unul ca acela va petrece scârbă și se va certa de către Domnia Mea“.

Fiindcă din acest document reiese mila ce au avut-o Domnii munteni pentru ajutorarea slujitorilor bisericii ortodoxe din Transilvania, găsec de cuviință să-l fac cunoscut prin revista

1) *Oierit*: dare pentru pășunatul oilor. La început se lua câte o oaie din zece; mai apoi s'a impus, părălește, câte 3—12 parale de fiecare oaie.

2) *Olăcărit*: dare pe cai pentru poșta domnească. Olac = vite, în limba turcă.

3) *Angară*: dare în bani sau în natură, peste cele legiuite.

care va binemerita de la viitorime pentru scoaterea la lumină a tot ce interesează ținutul Bârsei.

*

Documentul lui Alexandru Constantin Moruzi-Voevod prin care dă scutire de-a ține în țară la păscut oile ce le au preoții Sf. biserici din Șchei.

Din 1793 Noemvrie 16

Io Alexandru Constantin Moruzi Voevod, dă Domnia mea hrisovul Domniei Mele acestor patru preoți și anume: popa Ștefan, popa Petru, popa Barbu și popa Radu ce sunt la sfânta biserică din Schei, de lângă cetatea Brașovului, ca să aibă a ține pre pământul țării Domniei Mele, ale lor drepte bucate: oi, opt sute, adecă fieșcare câte oi 200, care oi să fie în pace și iertate de oerit.

Așijderea și păstoriei de la oi să fie oameni streini, din cea țară, și nefiind șezători aici în pământul țării Domniei Mele, încă să fie în pace de toate dăjdiile și orânduile câte vor eși peste an în țară de la vistieria Domniei Mele.

Așijderea și caii lor încă să fie în pace de olăcărit și de alte angarii și când vor da alții cu cărți iscălite, iar aceștia tot să nu fie supărați, pentru că această milă au avut-o acești preoți atât de la toți frații Domni de mai înainte, cât și de la Domnia Sa Alexandru Vodă Ipsilant, i de la Domnia Sa răposatul Nicolae Caragea Voevod și de la Domnia Sa fratele Mihai Vodă Șuțul, din domnia dintăiu și din domnia de pe urmă, precum din hrisovul Domniei Sale ce-l văzum cu leat 1792 Ianuarie 25, ne-am adevărit.

Drept aceia învrednicindu-ne Domnul Dumnezeu și pre noi cu întâia domnie acestei pravoslavnice țări, ne-am milostivit de am învoit și am întărit mila acestor patru preoți, ca să o aibă, și să li se păzească neștrămutat întocmai, după cum se cuprinde mai sus, și poruncim Domnia Mea boerilor ce vor fi cu slujba oieritului i altor dregători și zapcii să aibă a lăsa oile și caii numiților preoți, și pe păstoriei ce vor fi la acele oi, nefăcându-le întru nimic supărare, căci oricarele, peste porunca Domniei Mele, va cuteza a face cătuși de puțin supărare, unul ca acela să știe că va petrece scârbă și se va certa decătre Domnia Mea.

Și am întărit hrisovul acesta cu însuși credința Domniei Mele Io Alexandru Constantin Moruzi Voivod i cu credința prea iubiților Domniei Mele fii Constantin, Dumitrașcu și Nicolae

Voevod și cu toți cinstiții și credincioșii boeri ai divanului Domniei Mele: pan Nicolae Brâncoveanu, vel vistier, Dumitrașcu Racoviță, vel ban, Ienache Văcărescu, vel spătar, Ienache Moruzi, vel vornic de țara de sus, Manolache Brâncoveanu, vel vornic de țara de jos, Nicolae Hangerliu, vel hatman, Dumitrache Manu, vel postelnic, Isac Ralet, vel clucer, Dumitrache Schina, vel comis, Ion Comăneanu, vel paharnic, și ispravnic Costache Ghica, vel logofăt de țara de sus; și s'au scris acest hrisov la anul dintăiu dintru întâia domnie a Domniei Mele, în București, la leat 1793 Noemvrie 16 de Răducan, biv treti logofăt, condicar.¹⁾

1) Condica Domnească No. XXVI, fila 186 Arhivele Statului București.

Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

(Continuare din nr. trecut).

8 Nov. st. n. 1915. Helenkow. Mă aflu într'o comună ruteană, cca 20 km. spre Vest de Tarnopol, încvartirat într'o casă țărănească, sărăcăcioasă, cu 4 cadeți. Dorm pe paie. Murdăria mă supără mai rău ca orice. Afară e noroiu mare, pe care îl cară cu picioarele în odaie. Padimentul nepodit, plin cu paie. Unul se spală, altul pachetează, al treilea se păduchează, altul doarme, altul cântă. Vecinic larmă. Cinci ordonanțe se învârtesc între noi ca în balamuc. Și să nu uit, ce mă mai supără e, că toți tovarășii mei de locuință sunt băieți de 20—25 ani, între cari eu nu mă potrivesc. Ei își au glumele lor, ca în războiu. Pe lângă personalul descris, să nu uit, ai căsii încă sunt aici, înghemuți lângă soba mare: mama, cu 3 fete și un băiat mic, cari când râd de glumele tovarășilor, când plâng de pagubele ce le sufer.

Ieri a ținut comandantul bavarez Bothmer o revistă peste divizia noastră scăzută după lupta teribilă din 1—4 Nov. de lângă Siemikowce. Linia Germanilor de acolo a fost ruptă de Ruși în 30 și 31 Oct. După aceasta a urmat contraofensiva, la care a participat și divizia noastră. Am stat în fața alor 14 regimente rusești, cari aveau deviza dela Țar: „Înainte până'n Carpați!“ S'a încins lupta cea mai înverșunată, la care a participat regimentul nostru și s'a terminat cu înfrângerea totală a Rușilor. Le-am luat 6000 prizonieri dimpreună cu Germanii. Și noi am avut pierderi mari, printre cari și sublocot. Medean. Decursul luptei nu-l pot descrie, pentru aceea îmi lipsesc terminii.

Eu am stat primele 24 ore în tranșeul de fugă (Laufgraben) și fiindcă în timpul acesta partea cea mai mare a companiei mele s'a nimicit, m'am retras în o colibă din dosul dealului, unde altcum încă ajungeau șrapnelele. De acolo am avut ocaziune să urmăresc toate dispozițiile telefonice, ce se referiau la batalionul nostru și la batalionul de gardă al Germanilor. Au fost și vânători germani și voluntari ucrainieni.

De 4 zile ne odihnim, ne spălăm, durmim, mâncăm, bem, jucăm cărți. — Încă odată trebuie să amintesc, că murdăria mă supără deocamdată mai mult ca orice.

9 Nov. n. Ieri am încălecat un cal și am pășit în fruntea companiei a 10 ca comandant. Suntem în Koslov, în marș spre tranșeu. E bine să fii comandant de companie! Ești independent în ale „menajei“ și cvartirului. Din raionul destinat pentru comp. ta iai ce-i mai bun. Dispui de ordonanțe, curieri, telefoniști, de căruțele cu bagaj. Ai cal! Auzi? Eu călare! Drumul până aici cu

toate acestea l-am făcut mai mult pe jos. Căci calul era dela statul major al batalionului, deci obicinuît a merge în tovărăşia mai multor cai şi, astfel, se purta f. neliniştit fiind singur. Azi îmi iau unul mic, mocănesc, adecă muscălesc, care e mai potrivit mie.

„Menaja“ e excelentă. Căpătăm, pe lângă cafeaua de dimineaţă, pâne prăjită în unsoare. La prânz avem azi: supă de găină, friptură de pui şi clătite. Apoi, mere, caş, vin, cafea neagră. Seara iarăşi: friptură şi caş, vin, cafea neagră. — Ce mă supără, e murdăria şi frigul la picioare. De vreo săpt. mă mân(ân)că pielea teribil, mai cu seamă pe piept. Am consultat pe colegii experţi şi toţi sunt de părere — (de) ce să mă sfiesc să o spun? — că am păduchi. Jena, sfiala, n'are loc în războiu. Lucrurile cele mai ruşinoase acasă, aici le săvârşeşti cu răceală necunoscută acasă. Nici că se poate altfel. Nesiguranţa vieţii te face nepăsător. Nu mai ai rezerve, cauţi a-ţi împlini dorinţele după posibilitate, fără a ţinea mult cont de civili, cari nu au alt rol decât să cedeze, cu şi fără voie, chiar ultima bucatură din gură. În sensul acesta, eu nu-s încă militar consumat. Am multă milă pentru biata populaţie şi destulă jenă faţă de colegi. Poate că după câteva luni să mă formez şi eu.

13 Nov. Aceste şire le scriu în Czerniechow, un sat rutenesc, de azi dimineaţă fără populaţie civilă, situat la malul vestic al Siretului, într'o casă ţărănească de la spatele tranşei. Din uşa casei conduce Laufgraben pe lângă şură până'n tranşeu. În faţa noastră, dincolo de râu, la o distanţă de cca 800 paşi, pe sub satul Iancowce, trece tranşeu rusesc.

E linişte. Am încercat să dorm puţin după prânz, dar n'am putut de păduchi şi de tunurile Nemţilor. Ruşii sunt f. liniştiţi, numai când îi provoacă ai noştri, fie prin puşcături, fie prin circulaţie prin mers pe stradă, trimit şi ei câte-o şrapnelă sau câteva gloanţe de puşcă explozibile.

Timpul e cel mai frumos ce poate fi în Noemvrie. Reuma nici nu mă supără acum, dar nervii îmi sunt f. slăbiţi. Poate şi de fumatul şi cafeaua neagră, pe care o beau în loc de apă. Având şi telefonul în odaie, nu mă pot odihni cum se cade.

De aseară sunt comandantul companiei a 12-a. Azi a ţinut revistă peste tranşeu com(andantul) nou al regimentului, sub-colonelul *) Ugray. Sosind la mine şi se vede fiind informat deja de comandantul batalionului, căp. Barabás, despre starea mea, mi-a spus că, fiind suferind, mă va muta din postul acesta, unde se cere multă energie şi responsabilitate, la tren sau la altă companie potrivită. După lupta mare din 1—4 Nov., eu mă anunţasem bolnav şi Barabás mi-a dat sfatul să merg acasă, căci el e

*) Lt. colonelul.

prea convins, că după etatea mea și după fizicul meu, mi-am făcut cu vârf datorința militară. Am consultat medicul regimentului, spunându-i însă dinainte că nu voesc să merg acasă, ci numai să mă recreez câteva zile și să aflu dacă boala mea e de natură mai serioasă sau e trecătoare. Medicul nu mi-a descris precis boala, poate din prevenire de igienă, dar mi-a spus categoric că pot merge acasă cu boala ce o am. Eu însă am persistat pe lângă planul meu de a rămânea. Aflând superiorii mei imediați despre aceasta, se vede că le-a stârnit stîmna și simpatia față de spiritul meu de jertfă, și astfel îmi explic că Barabás s'a întrepus pe lângă subcolonel p(entru) mine, așa că acum superiorii mei caută să mă cruțe, mai mult decât știu și vreau eu. Adevăr e, că în împrejurările de acum, pe timpul acesta admirabil și pe lângă liniștea aceasta prietenească, pot să-mi fac datorința de comandant de comp. Dar cum s'ar schimba situația sau timpul, nu mai am rezerva de energie cu care să pot presta ceea ce se cere de la un bun soldat.

Acum aștept nouă împărțire. — Gândind la scumpa mea familie, mă bucur că-i pot procura această bucurie, dar eu personal, spun drept, mă despart cu oarecare părere de rău de locul acesta, în care ai sublimul suprem în față: moartea. Nu e stare sufletească mai înălțată, decât a fi împăcat cu gândul și pregătit de moarte. Este obstacolul cel mai mare pe care îl poate învinge un suflet bărbătesc. Și este multă mângâiere, ba chiar mândrie de a fi ajuns la această culme a vieții tale interne. Și simțul acesta sfințește locul unde trăești și de aceea mă despart cu greu de el, având simțul că iar mă vor copleși grijile lumești, de cari, cu mare sfortare, îmi succesea a mă lăpăda.

14 Nov. n. Azi sunt patru săptămâni de când am plecat de acasă. Și tot azi sunt 2 săpt., eram la serviciul divin în Victorowka, poate chiar cetiam apostolul, pe când a fost canonada aceea puternică la Siemkowce, după care Rușii au rupt frontul Germanilor. Sublocot. Medean stetea lângă mine. Apoi căp. Bokor, locot. Răglan ș. a. Bokor e rănit, Medean mort.

Ce e viața omului! Umbră și vis...

Și, de altă parte, gândindu-mă la mine, ce nu poate suporta un om! Cu mult mai mult decât e încrederea în puterile sale. În intervalul zilelor din 1—4 Nov. nu am mâncat odată 30 de ore. Nu am dormit 48 de ore. Am răbdat frig cât într'o iarnă întreagă. Am fumat cât într'o lună etc. Și azi? Adevărat că încă nu simt deplin reacțiunea, fiind zilnic agitat încă, parte de efectul impresiilor de atunci, parte de viața nesigură din tranșeu. Azi, totuși, mi se pare că nu a fost ceva deosebit ce am prestat atunci. Bombardarea unui tranșeu trebuie să fie și mai grozav(ă), mai cu

seamă în tranșeu adânc, cum a fost cel dela Hladik din 7 Oct., din care nu puteai ieși afară cu una cu două. —

Oricât mă cuget asupra celor petrecute în aceste 4 săpt. totuși prestațiunea mea militară mi se pare a fi fost călăritul în trap de 5 minute pe drumul de la Nestorowce la Plescowce. Toți comandanții călări ai regimentului am venit cu o zi înainte pentru a cunoaște porția de tranșeu în care aveam să ne plasăm soldații. Eram pe un platou, unde puteam să fim observați de artileria rusească și pentru aceea pe acolo am trecut în trap. Așa săltam pe cal, ca o legătură de fân.

18 Nov. In 15 Nov. la 11 ore a. m., după ce mi-am luat rămas bun de la căpitanii Kolosváry, Bene și Barabás, pentru cari am o stimă deosebită, pentru simțul lor de echitate și justeță, apoi de la tranșeul meu, am plecat cu Gheorghe în satul proxim Plescowce, cam $\frac{3}{4}$ Km. îndărătul tranșeului, unde m'am anunțat subcolonelului. El la inspecția din 14 mi-a făcut impresia omului de sentiment: M'a primit afabil și cu aceasta am intrat în ceata celor de la proviantură. M'am atașat lui Lauffer, care m'a introdus în agendele mele. Anume: trenul regimentului aduce proviantura de o zi din Iezerun aici, dimpreună cu lista.

Pe baza acesteia facem amândoi distribuția pe mâne, pe hârtie, și scriem cele 20 de chitanțe. Lucru de 2 ore. Apoi a doua zi asistăm la împărțirea alimentelor și înmanuăm comandanților de bucătărie chitanțele. Lucru iar de 2 ore în liber. Incolo mâncăm, jucăm cărți și scriem cărți poștale.

20 Nov. Ne-am cam întroenit! De 4 zile nu am primit poșta și probabil nici nu s'a expediat nimic de aici. Zăpada e de 1 m. și dedesupt noroiu. Muscalul e liniștit, dar umezeala aceasta e mare piedecă pentru comunicație și pentru serviciu în tranșeu. Serviciul meu nu ar fi greu, dar ce ți-e năcazul: de vreo 3 săpt. mi se desvoaltă tot mai accelerat boala de inimă, așa că d. e. ieri toată ziua nu am avut liniște, pe lângă aceea mai vin și arsurile de stomac. In biroul nostru mulți se invârtesc peste zi, dar distracție ei nu îmi procură. Sunt ofițeri în trecere la și de la trupă, fiecare cu năcazul său. Vin aici să le ascuți jalbele și să-i mai ospătezi cu ceva.

Apoi greu ești dispus să mângăi pe altul, când însuși suferi. Baremi jurnale de am avea. Nu știi nimic ce se petrece în lumea mare. Cu ce greutate s'or fi luptând trupele noastre și în Serbia!

Când nu mai știi cu ce să-mi alung durerea și uritul, iau telefonul la ureche. Aci vorbesc doi telefoniști între olaltă în felul lor glumeț. Ori întreabă de poștă, ori de pace, ori de concediu sau avansare. Apoi vin compăniile, cari anunță mereu batalionului că situația e neschimbată. Regimentul cere lista celor căzuți în 1—4

Nov. sau a celor recomandați pentru decorare. Aci doi ofițeri fac glume. Se pregătesc de vânatoare. Alții cântă în telefon; unul cu armonica de gură cântă admirabil seara. Apoi vine raportul lui Höfer. Diferite reclame pentru articole de alimentație. Se amestecă seriosul cu glumele, oficiosul cu personalitățile, de într'adevăr (e) o distracție să ascuți.

S'a dat ordin de vreo 4 zile, ca toți civilii să părăsească comuna. Intr'aceasta a venit zăpada mare. Sunt mulți copii și multe femei desculțe. S'au dus cu grămada la comandă și au spus că mai bine se lasă împușcați, dar n'au încotro să plece neîmbrăcați și pe jos. Tacite li s'a mai lungit termenul. Stăpâna casei noastre, o babă mică, de tot sprintenă altcum, se vaietă mereu în limba ei, numai să o tolerăm în casă. Toată ziua moțâie sus pe cup-tor. Noaptea apoi umblă ca o strigoaie, mai cu seamă de când i-au dat servitorii noștri o păreche de papuci. Capătă și mâncare și ne spală rufele. Ea, stăpâna casei, trebuie să privească de pe vatra cuptorului, cum stăm noi la masă și stăpânim toată casa și curtea. Oftează mereu, trece cu sfială pe dinaintea noastră, seara se închină o oră întreagă, și iarăși oftează. Ni-e milă de ea și o tolerăm în casă.

22 Nov. Ce bine că s'a lăsat frig și a înghețat și peste zi căci era de tot anevoioasă comunicația. Ieri am fost cu Lauffer în tranșeu pentru 3 ore. Și acolo e bună dispoziție.

24 Nov. Mâne plecăm de aici, probabil ca să ne completăm companiile, reduse binișor în lupta din 1—4 Nov., cu rezervele sosite de acasă, ca apoi iar să formăm rezervă de armată și să intrăm cu proxima ocazie iarăși în foc. Alte regimente au avut norocul să stea câte 3—5 luni în tranșeu fără să dea o luptă, regimentul nostru (în) fiecare una.

Am petrecut 14 zile bune aici. Acum vreo 2—3 pe drum, apoi aranjările plicticoase de întregire și de aprovizionare.

Aud că și pe cei bătrâni (42—50), să-i fi chemat la arme. Stau și mă gândesc dus câte-odată și nu pot să cuprind cu conștiința mea destul de adânc faptul că trăiesc în timpul marelui războiu mondial și, mai puțin, că însumi particip la el! Preocupațiunile zilnice oficioase și personale nu-mi dau pace, ca să mă pot reculege pentru câteva momente și privind în jur de mine la albul întins peste hotarele Galiției, deasupra cărora vibrează viu aerul de zborul granatelor și șrapnelilor, să-mi dau bine seama, că ce mare dramă se petrece în jurul meu. Rar, privesc spre cer și rog pe Impăratul Impăraților să potolească mânia domnilor, ca să poată trăi săracii... Des, mă gândesc la iubiiții mei de-acasă și mă doresc între ei, ca să le cetesc fericirea pe fețe. Dar aceste sunt mici tablouri numai din drama mare pe care nu o pot cuprinde și înțelege în întregimea ei.

29 Nov. In 25 Nov. am părăsit tranșeul, adecă eu Plescowcë și regimentul tranșeul. Și am făcut o călătorie de 3 zile, pe un frig de 15—20° C. sub zero, până la Kosova, unde am primit întregirea de la Brașov. Aici acum ne cam parecă intențenții: ba că au văzut o bundă la cutare comandant de bucătărie, ba să vedem ca distribuirea să se facă corect, ba cutare nu „comete”, câte toate chițibușuri. Nici vorbă, de-o parte e bun controlul, dar și încredere trebuie să fie! Frigul mare tot ține. Am primit de la Mimi 2 coresp. și 200 Cor. și de la Banciu o coresp. Ieri am scris și lui Tudor, fiindu-i ziua nașterii a 12-a.

30 Nov. Am o dragoste și nădejde neclintită față de Dzeu și privesc liniștit în fața zilelor de mâne.

De câteva zile mă supără frigurile intermitente. Seara se urcă temperatura la 38·5° C. Fac totul să-mi recâștig puterea de a munci, ca să nu ajung în spital și apoi iar în nesiguranță.

Leșii mai nainte afară și văzui doi soldați aducând cizme. Unul zice: astea numai trupele cari se duc la frontul italian le capătă!

O să mai vedem noi multe și mari lucruri, până s'o ivi îngerul Domnului cu crinul în mână!

2 Dec. Gerul de 20° C. deodată a scăzut la 0° C. Plouă. Azi cetesc în „Est” că îi asentează ca lucrători și pe cei de 50-55 (ani), dar fiecare va face numai 6 săpt. serviciu și numai după două luni va fi chemat din nou la serviciu... Ciudată situație pe câmpurile de operație. Armata sârbă scoasă din țara ei. Bulgarii în fața trupelor Ententei aproape de Monastir. Pe frontul italian cele mai sângeroase lupte ce om și-a putut închipui. Pe frontul francez și rusesc liniște. Cu privire la sfârșit nu mai cutează nimenea să facă profeții. Atât ne-a rămas ca, ciocnind cu paharul cu vin, să zici soțului tău: Törjön ki a nagy... béke*)

4 Dec. Azi e Sâmbătă seara. Să dau curs liber înduioșării mele? Ce-mi folosesc! De câte ori am suferit, am avut conștiința plăcută, că am ispășit o parte din păcatele mele și că m'am făcut vrednic de mai bine! Și în fine ce rabd eu acum? Incomoditatea e înzecit răsplătită prin cele văzute și petrecute. Ce mă doare mai mult e că nu pot ajuta școalei, fiilor mei și neliniștei iubiților mei.

16 Dec. Azi a plecat Piblinger și Lauffer în concediu. Drept să spun, îi priviam cu invidie, gândindu-mă că peste 2 zile se vor plimba liberi prin Brașov. Dacă n'ar fi și re'ntoarcere! Dar așa!... Scurtă bucurie, scump plătită. De mi-ar ajuta numai bunul Dzeu să pot eu ajunge iar pe Vinerea Patimilor în cercul iubiților mei. Nu voi uita toată viața mea coincidența sosirei mele acasă

*) Isbucnească pacea cea mare.

în această mare zi din anul trecut. Am învățat a suferi și am învățat a înțelege că suferința pregătește fericirea și că simbolul acestui proces înalt este însuși Mântuitorul nostru!

Frig cu ceață se lasă pe sat. Peste câteva zile iar pleacă regimentul în tranșeu. Tu Doamne, curmă odată seria lungă a zilelor pline de chin și moarte! Trimite duhul Tău cel sfânt să lumineze mințile și să încălzească inimile cârmuitorilor, ca să se sălășluească iar duhul păcii în mijlocul nostru! Mari trebuie că au fost păcatele noastre, dar cred că le-am ispășit și pe ale nepoților noștri!

26 Dec... De pace nici vorbă. În 17 Ian. n. intră sub arme și bătrânii. Cred că și eu o să mai am parte de front, dacă m'o lăsa inima în pace, căci de prezent se poartă de tot fără tact. De acasă tot bine. L-au asentat și pe Dragoș. *)

28 Dec... Puterile centrale au declarat că sunt gata a intra în pertractări de pace, dacă Entente îi provoacă la aceasta. P. centrale au atins succese mari, din cari pot ceva și ceda, și bucuros ar ceda o parte numai, ca să curme odată acest măcel. Dar vezi, oamenii Ententei, deși recunosc insuccesele lor de până acum, nu vor să știe de pace, nu vor să ceară pace, căci, bagseamă, tot mai sperează în vre-o întorsătură norocoasă. De aceea mi se pare mie că acum a ajuns drama foarte aproape de desnodământ. O să urmeze una sau două ofensive mari ale Ententei; ori succed ori nu, totuși ne vom apropia mult de fine. Se simte în aer, că s'a săturat lumea de războiu și că situația e cristalizată, esențiale modificări nu mai pot urma, deci numai curaj să recunoști că ai mâncat bătaie și întinde mâna de pace.

Pare-că nu-mi vine să cred să o întindă până la extrem! Doamne ajută-mi să-i văd sfârșitul. —

(Va urma)

*) Dragoș Navrea, profesor, — cumnat al lui Ciortea.

N. Iorga: Idei asupra problemelor actuale

(Editura Cugetarea)

Rezumate ale cursurilor de vară din 1934, ținute de d-l N. Iorga la Vălenii de Munte, și prinse de d-ra Maria Ciorea. O carte asupra căreia însemnările pripite ale ideologilor noștri nu s'au oprit. Fie-ne îngăduit să stăruim noi.

Volumul are două părți sugestive: I forme cari se duc și realități cari vin, și II Vechea și noua Europă.

În zilele noastre când, ca fiecare neam, încercăm să ne cunoaștem poziția valorilor etnice în semnificația lor spirituală, politică și socială, și când în dialectica noastră a ultimilor ani se dibuie în fixarea sintetică a acestei poziții, cu o logică lovită de pasiunea dată de atitudini îmbrățișate înainte de scrutarea problemelor, și cu o carență vinovată a învățămintelor desprinse din orizontul istoric, d-l N. Iorga, sufletul nostru de inegalabilă și dominantă amploare, cu o precauțiune, care sună ca o admonestare pentru cei grăbiți, lămurește în evoluția lor instituțiuni, cari ne-au rămas în forme întârziate, și constată realitățile ce mijesc fără să fi prins vreo formă, pregătind drumurile noi.

Ne e greu să facem un rezumat al unei quintesențe istorice. Omul, care reprezintă cel mai complex laborator al nostru, care de aproape două generații e cârmuitor spre limpeziri în îndoielele răscrucilor, omul definițiilor, cari au înălțat, dar au și stigmatizat, după împrejurări, curente și oamenii unei epoci, are în acest ciclu de conferințe scânteieri, ierarhizări de cuprinsuri și caracterizări de fenomene, cari în problematica zilei, depășind cadrul îngust al altor încercări, tind să ne ajute „ca sufletul omenesc să-și poată urmări în liniște munca și găsi relativa fericire pe baza adevărilor universal acceptate și completate”.

„E bolnav sufletul umanității“. Am păstrat formele goale, veacul al XIX-lea cu ipocrizia lui distrugând miezul. Ce vom pune în loc?

Religia, școala, monarhia sunt forme rămase cu un conținut sguduit de atacuri repetate. D-l N. Iorga, cu îndrăsneala măsurată a sufletelor alese, taie adânc și nu se sfiește să arate durerosul adevăr pe deasupra unei oarbe și convenționale tăceri, a celor ce reprezintă azi ordinea legală lipsită de mlădiere și avânt, incre-

menită în cadre pe cari trebuințele spirituale ale noului veac ce se arată, le depășesc.

Ne-am obișnuit să vedem reformatori la toate colțurile, și în numele unei revoluții distrugând orice cu orice preț pentru a aduce lumii o ordine nouă, căreia noi nu îi zărim încă nicio temelie de credință, ci cel mult tendințe provizorii de încercare. Vizionari, sau pescuitori în apă tulbure, ei atacă ordinea actuală, ei vor s'o dărâme, negăsind nicio punte de trecere între lumea veche și lumea nouă.

Să nu fie oare nicio punte de trecere?

D-I N. Iorga pătrunde în înțelepciunea ce se poate desprinde din veacuri de viață și experiență, dezvoltă pe linii cardinale evoluții, ca să ajungă la precizarea centrelor nevralgice ale umanității contemporane.

Religia? Pornind dela o mărturisire, că e „alipit din datorie la tot ce cred cei mici“, analizează evoluția creștinismului, demonstrând că biserica de sat până ieri răspundea tuturor nevoilor sufletești. Acestei instituțiuni vitale astăzi însă i se fură conținutul. Deci cel pe care îl cunoaștem vajnic apărător de fiecare zi al bisericii, denunță fără șovăire vina și o realitate considerată convențional intangibilă.

Dar școala, „formă stoarsă“, dezagregată în elementele ei, școala cazarmă ridicată de spiritul napoleonian și crescută pentru birocracie? Se fârâmițează, în timp ce alături de rutina de stat, se dezvoltă tribuna liberă, care „va sfârși prin a se organiza“.

În sfârșit, o a treia formă atinsă în cuprinsul ei, monarhia cu tripla ei înfățișare contemporană: 1. monarhia care a ctitorit o țară; 2. monarhia constituțională și 3. monarhia creiată de exigențele unei ctitorii naționale.

Ce rost mai au aceste instituțiuni formale clătinate în temelie lor spirituală, care le-a dat viață și lovite de „epilepsia contemporană“? Privește-le însă cu perspectiva necesară să înțegi adâncimea lor istorică, și vezi că răsar nebănuite și neașteptate sugestii, pentru o nouă și viabilă structuralitate a elementelor experimentate în trecut.

Dau năvală exigențele vremii, cari cer imperios o formă nouă și nu o găsesc încă, pentrucă cristalizarea ei nu poate veni decât, când aceste exigențe, aceste „realități“, vor prinde o uni-

tate și se vor putea impune prin puterea limpezimii lor. Dar vâl-mășagul ideologic contemporan nu-și are încă o idee dominantă, care să stăruie cu a-tot-puternica ei îndrumare în sufletul uman.

Iată de ce forme cari își pierd conținutul trăiesc la poarta veacului nou, iar în viața unora din ele se petrece o reacțiune constructivă. Școala începe să se închege în forme și idealuri lipsite de constrângerea birocratică și monarhia se modelează după imperativele colective ale statului și își clădește prestigiul de mare pondere, acolo unde își înțelege rostul organic. Dar ele mai trăiesc și pentru că reprezintă o tradiție, care înaintea oricărei aventuri e „un minim de poezie“, e o „idee verificată asupra realității“ și întoarcerea la tradiție poate fi o soluție, pentru că „ea nu înseamnă întoarcerea la trecut, ci ținerea în seamă a ceea ce din transmisiunea secolelor e încă viu, cu adevărat viu în sufletul omenesc“.

*

Europa veche a murit. Ea reprezenta o unitate de spirit autoritară în vederea unui echilibru, verificat de la 1648 sub variate înfățișări și interese, cari au menținut ideea centrală de echilibru până în preajma războiului. Dar cu acest război a murit vechea Europă și posibilitatea restabilirii unui echilibru nou pe baza ideilor și curentelor actuale, nu se reliefează încă. În tot cazul d-l N. Iorga nu riscă o profeție, nu vrea să fie la modă, dar analizând noua Europă, găsește aparențe de noutate pe baze vechi, și preluții și înfiripări cari pot da temelii pentru o viață nouă.

Cartea trebuie citită. Ea deschide părții noi pline de luminoase înțelesuri în vifornița care ne întunecă zarea. Cuprinsul ei sobru și concentrat nu ne îngăduie o mai largă expunere critică. Dar celui ce o cetește îi rămâne regretul de a nu fi auzit confesiunile marelui nostru dascăl, de a nu fi prins toată căldura convingerilor sale. Credința noastră în fecunda creație a acestei minunate minți ne este razim, și ne face să nădăjduim că ne va dărui o râvnită rânduială în circulația valorilor și negațiunilor ce dospesc la noi.

Liviu Opreș

† Ioan Petrovici

După suferințe îndelungate¹⁾, purtate cu răbdare și resemnare de mucenic, în liniștea unui sat din Banat, unde se retrăsese după pensionare ca să-și poarte crucea ultimilor ani, aproape neștiut, s'a stins, la 30 Oct., profesorul, mai în urmă inspector general școlar, **Ioan Petrovici**.

Pentru cei cari nu l-au cunoscut: un creștin din masa cenușie a mulțimii. Pentru cunoscuți, pentru colaboratori, pentru cei care au avut vr'un contact sufleteș cu el: un luminător din vechea gardă de idealști, un Român nu de paradă, ci de muncă tăcută, constructivă, un rob al datoriei, un suflet de o rară nobleță și bunățate, un om de omenie. Și dacă până a închis ochii nu s'a prea făcut amintire de existența lui, nu însemnează că el reprezenta mai puțin în viața noastră românească decât cei de numele cărora abundă coloanele ziarelor și pentru săltarea cărora în ochii opiniei publice nu mai ostensesc condeiele simbriașilor politicei.

Primul director regional român al învățământului secundar din districtul Lugojului — mai apoi al Timișoarei — a fost însă de-o modestie puțin obicinuită la noi, deși el fusese cineva nu numai în anii de după războiu, la suprafața vieții noastre publice cu atâția conducători improvizați dintre cei care trebuiau conduși, cu atâția gheșeftari ai patriotismului, — ci și în vremurile antebelice, de prigoană, de jertfă.

Ioan Petrovici a fost un educator de mâna 'ntâi, un dirigitor de la care au putut lua mulți alții pildă, sub atâtea raporturi: al pregătirii, al tactului, al corectitudinii, al spiritului de imparțialitate, al manierelor, al înțelegerii sufletelor oropsite. Tinerii care și l-au luat de model — și nu există tânăr care, captivat de personalitatea

*) Incă la 13 Aprilie 1935, drept răspuns la o scrisoare a mea prin care încercam să-l mai îmbărbătez și înseninez în suferințele lui, îmi scria: „Cine mă cunoaște, știe că nu mă las doborât de orice nimiciri, dar când de luni de-a rândul mă chinuie zvâcniturile pulsului accelerat, respirația anevoioasă, o sfârșială necontenită în plămâni, dureri la ficat, picioare umflate ca de elefant, și, pe deasupra nici somn, nici poftă de mâncare, cum era să mai fac haz de necaz — cum spui tu —; ba mă mir că nu m'am prăbușit, cum se temeau și ai mei“.

cuiva, să nu caute să-l imite, să-i calce pe urme — desigur nu se căiesc; iar neamul, pe urma acestora, nu poate ieși decât sporit în numele său bun, înălțat prin calități care ar face cinste oricărui neam. Căci nu în arlechinii și voiajorii teighelelor politice, nu în cei care c'o mână trag clopotul celui mai imaculat patriotism, iar cu cealaltă exploatează fără scrupul credulitatea maselor, ne recunoaștem caracteristicile, calitățile sufletului nostru etnic, ci în oameni ca Ioan Petrovici, care n'a neîndreptățit, n'a batjocurit, n'a exploatat, n'a mințit pe nimenea.

E explicabil, deci, că lasă atâtea regrete pe urma lui. Foștii elevi ai profesorului de istorie deplâng în Ioan Petrovici pe călăuzitorul și luminătorul care, deși oprit, a știut să-i încopcieze sufletește de trecutul neamului lor — trecut însângerat de jertfe, dar aureolat și de biruințe hrănitoare ale nădejzii de mai bine — să-i pună în contact cu figuri și fapte excomunicate din manualele care li se îngăduiau, ținându-le vie flacăra iubirii de neam, a mândriei naționale, a conștiinței unității neamului, peste vremelnicele hotare prin care asupritorii, fragmentându-i ființa materială, credeau că-l vor fărâmiți și sufletește.

Scolarii pe care, ca director, primul director al internatului liceului ortodox român din Brașov, i-a condus și îngrijit cu un rar sentiment al răspunderii pentru sănătatea lor trupească și sufletească — deplâng în el un al doilea părinte.

Și-l vor regreta, suntem siguri, și foștii lui elevi din 1917/18 dela Școala Normală din Soroca, precum și cei pe care soarta îi adusese săi mediteze el, pribeagul din timpul războiului, în Iași și în Odesa tuturor primejdiilor de atunci — între care erau și patru copii ai actualului ministru al instrucțiunii publice; — cum îl regretă — ca pe unul care 15 ani, cât a funcționat la liceul lor, le-a făcut numai cinste — României brașoveni, fără deosebire, căci Ioan Petrovici — deși statornic în credințele lui, pe care nu se sfia să și le și afirme, în urma felului lui de-a fi: urban, manierat, sprijinindu-și credințele calm, pe argumente, nu jignind, nici bruscând, nici răstit — n'a avut, n'a putut avea dușmani.

Cât privește pe foștii lui camarazi, între care a avut fericirea să fie și subsemnatul, aceștia pierd în Ioan Petrovici nu numai un coleg atașat, săritor la năcazuri, ci și un prieten, nedesmințit în nici o împrejurare a vieții.

Fostul inspector general școlar sucombă la o vârstă când, încrederea și stima de care se bucura în Banatul său (dovadă covârșitoarea majoritate de voturi obținute cu prilejul candidaturii la un scaun în parlamentul țării) ca și experiența bogată în cunoașterea oamenilor, a necesităților și păcatelor de care suferim, putea fi încă de mult și real folos. Dar e în ordinea logicei ca aceia care se cheltuiesc din plin, fără rezerve, cei care-și pun osul la postul lor de datorie și răspundere, să nu ajungă vârste metusalemice.

Ce mângăiați am fi totuși azi să-i știm lăcașul de veci aici, alături de cei cu care și-a cheltuit priceperea și energia frumoșilor ani ai tinereții în serviciul aceluiași ideal!..

Dar oricât de departe de Groaverii Brașovului i-ar fi locul de odihnă, sufletul lui Ioan Petrovici nu se poate să nu se abată, și încă adeseori, și printre noi cei de la poalele Tâmppei. Il chiamă doar atâția prieteni, atâtea amintiri; îl chiamă fiică-sa, unica, lăsată aici sub glia care acopere atâtea osăminte scumpe sufletului românesc, ca o dovadă învederată a marei dragoste pe care o purta acestui oraș.

Dacă nu li s'a uscat încă sămânța din suflete, florile recunoștinței nu vor putea lipsi de pe proaspătul mormânt din Gavojdia Severinului. Cum nu vor lipsi florile iubirii și durerii noastre.

1 Nov. 1936.

Axente Banciu

Gânduri la un popas

— După douăzeci de ani de la absolvirea Școlii sup.
de comerț din Brașov —

Primul nostru gând, al acelor cari am plecat acum douăzeci de ani de pe băncile școlii sup. de comerț din Brașov, este acela de omagiu și recunoscătoare amintire pentru toți marii noștri dascăli, cari ne-au format caracterul, ne-au dat învățătură și simțire românească. Exemplul lor ne va fi și de aci înainte îndreptar de viață.

Suntem fericiți apoi, ca în curgerea fără de odihnă a timpului, să avem ca punct luminos de reper grandiosul moment — cel mai epic și cel mai dinamic, poate, din întreaga noastră istorie sbuciumată — acela al pornirii vijelioase a oștirilor române în războiul desrobirii noastre.

De-atunci, dacă mai era nevoie, ne-am împletit definitiv destinul nostru cu destinul acelor oști și al întregului Neam românesc.... Ne-am înfiorat de măreția visului ajuns la împlinirea lui... Am sângerat și am răbdat, până când a venit, la sfârșit, plinirea vremii, cu bucuria cea mare, cea de pe urmă.

Am sângerat și ne-am cutremurat când, într'un moment de tragică cumpănă a statorniciei noastre, s'au auzit în Parlamentul înlăcrimat de la Iași cuvintele marelui Delavrancea: „Se mută munții noștri sfinți, cari dela Mircea cel Bătrân ne străjuiesc hotarele“. — Erau acei munți, conturați majestos în zare, spre cari ne uitam de-aci cu ochi înrouați și peste cari trimiteam în sbor gândurile și dorurile noastre fierbinți. Dar Provedința, jertfa Neamului și vitejia ostașilor noștri i-au oprit pe loc, făcând din ei — în loc de zid despărțitor de frați — cunună de nestemate, cunună împărătească, spre împodobirea frunții Țării mărite.

A venit, apoi, bucuria cea mare, când am văzut aieva Apotheza Neamului.

În trecerea anilor, în vara aceasta s'au numărat douăzeci de ani de la acea ridicare vijelioasă a armatei române, care avea să aducă „plinirea vremii“ pentru Neamul românesc.

Pentru tot ceceea a însemnat acest moment, prin sursa necesată de eroism și dinamism, se cuvenea să fie comemorat cu toată măreția. Intreaga națiune trebuie să facă un sfânt popas; să îngenuncheze pe acest pământ udat cu atâta sânge, să se roage cu recunoștință pentru sutele de mii de morți, să perpetueze cultul eroilor; — să ia în același timp forțe noi și legământ pentru menținerea și desăvârșirea moștenirii sfinte.

Noi însă, am trecut cu superficialitate peste această aniversare. Și e păcat. Mai ales nouă, Ardelenilor, nu ne era iertat s'o uităm.

Această deficiență a spiritului național o găsim pretutindeni.

După Apoteoza Unirii, am căzut la început într'o stare de beatitudine, apoi de complectă apatie, lipsă de energie și emotivitate colectivă, desarmare spirituală. Vechea noastră armă binecuvântată, cu care am rezistat și am învins, *ideea națională*, a fost aruncată la vechituri, pentru ca, vezi Doamne, să nu fim considerați retrograzi. Și tocmai în timp ce la vecinii și minoritarii noștri această idee arată un reviriment, o intensificare și ascensiune continuă.

Pare că un duh blestemat caută să sece toate izvoarele de vigoare și energie națională și îndeamnă la părăsirea vechilor altare.

Am uitat cu ușurință că, pentru noi, popor tânăr, realizarea idealului național de până acum, România Mare, nu însemnează un final, ci numai un popas întremător, un izvor de viață nouă, de încordări proaspete spre eforturi unanime și spre *idealuri nouă*.

Nu am dat noi ca popor încă nici pe departe ceea ce putem să dăm, pentru noi și pentru omenire, nu suntem noi un popor epuizat, lipsit de vigoare, pentru ca să nu fim în stare să ne fixăm nouă ținte de atins, nouă idealuri de realizat, cari să galvanizeze Nația întreagă, cari să polarizeze toate voințile și toate simțirile.

Intre aceste idealuri socotim în primul rând — întrucât ne interesează pe noi, aci, mai de aproape — *naționalizarea vieții economice*, adică romanizarea *comerțului, industriei* și celorlalte ramuri de activitate economică — și *protecția muncii naționale*.

Comerțul românesc. El trebuie creat aproape în întregime din nou. Tradiție negustorească avem frumoasă. Ne stă mărturie tre-

cutul cu breasla nobilă a negustorilor noștri. Cei ai Brașovului stau în frunte. După o statistică a magistratului Brașovului, la 1769 din 132 de comercianți 11 erau Sași, câțiva Greci, iar restul Români.

Frații Nicolau, Ioan, Nica, Cepescul (cu sucursale la Pesta și București), Iuga, Pantazi, Orghidan, Secăreanu, Ionciovici și atâția alții au făcut fală comerțului și societății românești. Din Ardeal îl mai amintim numai pe marele negustor Hagi Constantin Pop de la Sibiu, cu sucursale în Pesta și Viena și cu corespondenți în multe orașe ardelene și din Țările Române.

Apoi, marii negustori din aceste Țări, dintre cari mulți boieri și chiar Domni, ca Alexandru Vodă Lăpușeanu, care se certa cu cinstitul Magistrat al Brașovului oridecâteori îi mărea taxele pe vin și porci.

Toți acești vechi negustori români, precum și cei mai noi răsăriți dintre Mocanii și Mărginenii negustoroși din fire, ca și dintre Olteni și alte fragmente ale Neamului, ne fac, mai întâiu de toate, strălucită dovadă, că din poporul nostru se ridică elemente dăruite din belșug cu *spirit comercial*; — ceea ce era de demonstrat pentru cobitorii și defetiștii nației noastre, precum și pentru cei de rea-credință și interesați, cari invocă lipsa acestui spirit negustoresc la ai noștri, căutând ca, prin aceasta, să scuze și să justifice acapararea, în mare parte, a comerțului nostru de către străini.

Din biografiile vechilor negustori români se mai desprinde — pe lângă acest spirit comercial vioiu, hărnicie și iscusință — o altă caracteristică prețioasă, comună tuturor negustorilor noștri din trecut: păstrarea cu sfințenie a *cinstei profesionale*. Angajamente luate de cele mai multe ori verbal (credit „din primăvară până la toamnă”) sunt legi, dela cari nu se abat pentru nimic în lume. De aceea găsim scrisori de credit, emise de mari bancheri, în termeni cari azi ne par surprinzători (De ex: „veți da Dlui Nic. Hagi Stoica *orice* sumă va cere”).

Sunt întreprizi și dornici să cunoască oameni și locuri, precum și să-și îmbogățească cunoștințele comerciale și să se adapteze cât mai mult condițiilor de progres în materie de comerț, fac ei înșiși destul de des drumuri lungi pentru cumpărături de mărfuri (merg la „taxid”) de pe marile piețe ale timpului. Lipsca

ii atrage, în deosebi, dar sunt unii cari cercetează fabricile din Austria, Germania, Franța și Anglia, făcând totodată și foarte utile călătorii de studii.

Această împrejurare le-a atribuit importantul rol — pe lângă cel economic — de a fi modești, dar efectivi agenți de difuziune a civilizației apusene în aceste părți și în Țările Românești, cu cari aveau contact permanent și, mai ales, *agenți de legătură* sufletească și națională între frații cei liberi și cei de subt stăpânire străină. — Astfel, ei, — împreună cu vestiții Mocani și Mărgineni, cari de asemenea au ținut legături economice din străvechi timpuri cu Țările Românești, au deschis drumuri comerciale și au dat contingente mari de negustori — au fost *pionierii Mării Uniri*.

Pe lângă activitatea lor negustorească — în care își iau ajutoare și învățacei români, cărora le transmit cunoștinți de breaslă și cinstea bătrânească, magazinele lor fiind, astfel, adevărate pepiniere de negustori români cinstiți și harnici, — ei nu uită nici trebuințele sufletești. Ajută biserici, dând bogate danii, le renovează și înzestrează. Un *Gheorghe Ioan* zidește biserică de piatră Românilor din Ozun; tot el, împreună cu *Secăreanu*, zidește biserica de Pe Tocile și contribuie larg la cea din Cetate, la fel ca mulți alții.

Iar, pentru ca nici în timpul când erau pe drumuri, departe de țară și de familie, să nu fie lipsiți de mângâierile bisericii lor strămoșești, contribuie cu toții și întemeiază chiar în Lipsca o capelă românească (în 1858).

Tipăresc cărți de învățătură, ca *Rudolf Orghidan*, care tipărește cu cheltuiuala sa, aici la Brașov, în 1838 „Gramatica românească și nemțească“ de „Un prietin al Nații“, după ce editase un an întreg (1837) tot cu a sa cheltuială, împreună cu *Ioan Boghici* „Foaia Duminecii“, subt îngrijirea lui Ioan Barac. Tot *Rudolf Orghidan* suportă cheltuiuala pentru tipăritul poveștilor „O mie una de nopți, sau Halima“ tradusă de Barac.

Gheorghe Nica tipărește, la 1837, „Pravila comercială“, după ce înființase în Cetate o școală cu 2 clase și o școală comercială, precum și o tipografie, împreună cu frații Boghici.

Iau parte activă la viața socială națională. Comerciantul I. Pantazi și avocatul *Secăreanu*, cumnatul său, sunt în 1848 *prefecți*. Legiunii din Țara Bârsei. — Soția lui *Dimitrie Nicolau*, *Maria*

născ. Cepescu, a fost întemeietoarea și prima prezidentă a „Reuniunii femeilor române“, întemeiată în 1849.

Toți contribuie cu dărnicie pentru biserici, școli și săraci, ajută la ridicarea liceului din Groaveri, lasă fundațiuni pentru elevi (ca Dimitrie Ionciovici).

Ori unde era nevoie de o inimă și mai ales de o pungă de deschis, în acțiuni mari și în opera de caritate, îi găsim pe negustori dându-și contribuția din plin.

Despre importanța avută de comerțul brașovean în trecutul Românilor ardeleni „Gazeta Transilvaniei“ din 1882 scrie: „Dacă Românii Brașoveni au fost mai considerați decât Românii din alte locuri ale Transilvaniei, cauza a fost puterea materială și contribuțiunile lor pentru interesele publice naționale românești. Jertfele de bani ale Românilor Brașoveni sunt de admirat. Brașovul ca loc românesc, fără comerț român și fără putere materială n'ar fi fost mai considerat decât Blajul, sau Beiușul“.

Pentru tot ceea ce reprezenta această negustorime în viața economică și socială, se crease o *conștiință și o mândrie de breaslă*, care da prestigiu și cerea prețuire și stimă.

Următoarea scenă este interesantă și concludentă:

În vara anului 1836, Cipariu și Bariț pun la cale, în Blaj, scoaterea unui ziar românesc. Dar, de unde bani? Și-aduc aminte de vestiții negustori din Brașov și de conducătorul lor, Rudolf Orghidan. Se duc, deci, la Brașov, ca să ceară ajutorul lor. Nu-i găsesc acasă, ei fiind duși la băi, la Tușnad. Se duc acolo. Li află la o masă stând la taifas. Rudolf Orghidan îi ascultă și stă de vorbă cu toată atenția cu ei. Ceilalți negustori, intrigați de marea cinste, ce li se făcea celor doi necunoscuți, îl întreabă pe Orghidan cine sunt? Cum Orghidan cunoștea foarte bine mentalitatea tovarășilor săi, după cari negoțul ocupa treapta cea mai de sus a scării sociale, le răspunse fin: „Aștia? Aștia sunt niște *negustori de substantive*“. Și atunci marii negustori îi socotiră vrednici de a sta la masa lor, alături de ei: erau doar și ei negustori.

* * *

Avem marea părere de rău, că această tradiție a clasei negustorilor români, începută și chiar întărită așa de frumos, nu s'a

continuat. Case comerciale întemeiate cu trudă și ridicate într'o viață de om la înflorire și renume, au trebuit să dispară — spre paguba comerțului românesc — fiindcă de cele mai multe ori urmașii, din diferite considerațiuni, în majoritatea lor stupide, au dezerțat dela cinstita, frumoasa și bănoasa meserie a tatălui lor, pentru a ajunge — vorba lui jupân Dumitrache al lui Caragiale — un „scârța-scârța, coate-goale“, adică funcționar.

Altfel, astăzi ne puteam mândri și noi cu case de comerț fondate înainte cu 2—3 sute de ani și, poate, aveam și noi Fugger-ii și Rotschild-ii noștri. Iar prin continuarea meseriei și ocuparea locurilor de elemente românești nu s'ar fi deschis breșe largi, prin cari să invadeze străinii în orașele noastre, acaparând aproape în întregime comerțul nostru.

*

În situație asemănătoare se prezintă și clasa meseriașilor români: înfloritoare în trecut în urma hărniciei, priceperii și aptitudinilor artistice ale elementelor autohtone, astăzi este aproape de dispariție totală.

Avem datoria de a crea din nou aceste clase, pentru a face din nația românească un întreg social armonic și solid, redându-i coloana vertebrală formată din burghezime și recucerind orașele în mare parte înstrăinate.

*

Trebuie, apoi, să se facă loc de muncă tinerilor noștri, făcându-se din *protecția muncii naționale* o realitate.

Dacă nu am face, deocamdată, altceva decât să aruncăm peste graniță zecile de mii de „pașaportari“ străini și tot ar însemna un enorm pas înainte, un apreciabil debușeu pentru elementele românești.

Această protecție din partea statului să fie considerată, însă, numai ca un ajutor întârziat, dar convenit și echitabil, prin care să se poată face restaurarea elementului băștinaș în drepturi și locurile pierdute prin vitregia timpurilor trecute, iar nicidecum să nu fie considerat ca un privilegiu, încurajare la lene și abandonare a luptei pentru concurență.

Tinerii noștri să năzuiască la o cât mai temeinică pregătire profesională, la înmulțirea cunoștințelor de cultură generală, la muncă înfrigurată și perseverentă — căci minte au de la natură — pentru ca, astfel, pe orice teren de activitate să poată oricând cel puțin egala pe conlocuitorii minoritari.

*

Iată, cu ocaziunea acestui popas, câteva gânduri. Gânduri pioase pentru trecut, gânduri pline de încredere pentru viitor.

În Neamul nostru sunt comori sufletești nebănuite. Precum poporul caută în miez de noapte anumite flacări, cari îi arată locul comorilor ascunse în pământ, tot așa și noi trebuie să căutăm flacăra, care să arate și să descătușeze comorile sufletești ale Neamului. Această flăcără noi o vedem a fi în *ideea națională*. În ea credem neclintit, cu ea să trăim în orice împrejurare, prin ea vom învinge.

Prof. Dr. A. Gociman

Problema culturii estetice*)

— Cavinte rostite la Lipova, cu prilejul adunării generale a Societății pentru fond de teatru, în 28 August, 1906 —

de V. Onițiu

Oricât suntem de optimiști în aprecierea sprijinului pe care publicul nostru românesc îl dă Societății pentru crearea unui fond de teatru român, în nizuințele ei idealistice, totuș nu putem să negăm faptul că acest sprijin nu este general, nu e totdeauna sincer și voluntar. Bărbați distinși ai neamului stau reci la o parte, sau își impun rezerve față cu nizuințele noastre și, dacă-i întrebi de cauză, ei ți-o spun verde, că Societatea noastră a afișat o utopie pe flamura sa. Iar ei nu se pot încălzi pentru utopii.

Și părerea aceasta nu este izolată sau sporadică, ea este destul de generală și eu cred că chiar și între d-voastră și, mai mult, între amicii și cunoscuții d-voastră, cari nu sunt prezenți, se află mulți cari judecă astfel.

În fond, care este scopul Societății noastre?

Din complexul cel mare al problemelor culturale, ce se impun în educația unui popor, complex, care nu poate să încapă în cadrele unei singure societăți, Societatea noastră și-a ales problema culturii estetice.

A desvolta sensul și gustul pentru frumosul artistic, a da avânt creațiunilor de artă și a ridica astfel cultura estetică a neamului românesc, — iată scopul nostru.

Ei, bine, înseamnă asta că umblăm după utopii? Că pierdem adecă vremea cu lucrări nerealizabile și, deci, fără nici un folos real?

Este o utopie cultura estetică a popoarelor?

Deschideți, vă rog, paginile istoriei celui mai puternic popor al antichității; citiți istoria Romanilor și veți vedea cum acest popor viguros și nebiruit, care prin faptele brațelor sale de fier a supus stăpânirii sale o lume de popoare, a recunoscut însuși, prin rostul celor mai distinși fii ai săi, că el, biruitorul,

*) Publicăm aceste pagini pentru a se vedea că și pe acest teren V. Onițiu, dascălul luminat de la Brașov, a fost, la noi, un precursor.

a ajuns să fie robii de un popor mic și slab : de Greci, cari, de altfel, stăteau sub robia politică a armelor romane biruitoare.

Și prin ce au robii Grecii mititei și slabi pe cumplitii Romani?

Nu mai prin puterea superioară a înaltei culturi artistice, a gustului pentru frumos, a neîntrecutelor creațiuni de artă.

Iar Romanii s'au înălțat ca factori de cultură europeană, în mod treptat și paralel cu răspândirea între ei a culturii estetice grecești, și au ajuns în acest punct apogeul când și-au asimilat mai mult și mai cu temei cultura estetică a Grecilor.

Dar acestea sunt lucruri cari nu se pot taxa în cifre; profitul acesta este de ordin moral-intelectual, el nu se poate socoti în bani, el nu se poate distribui în formă de dividende. Iar noi trăim azi timpuri stăpânite de spiritul utilitarismului. Celui cuprins de acest spirit i se par toate utopii, dacă nu aduc un profit material.

Avem datorința să-i dezarmăm pe aceștia.

Acum sunt 2—3 ani s'a ținut un congres internațional de estetică la Bruxelles, la care au participat erudiți și artiști din toate țările culte. Aci s'a discutat, între altele, problema însemnătății culturii estetice, și, auziți minune, congresul a îndrăsnit a pune, între altele, și chestiunea aceasta: de ce însemnătate este pentru o națiune cultura estetică?

Iar congresul a răspuns, în unanimitate, că cultura estetică este unul dintre factorii cei mai de căpetenie pentru avântul economic al poporului.

Din belșugul motivelor aduse pentru sprijinirea acestei teze amintesc dovezile aduse cu date statistice, cari arătau cum toată Europa cultă geme încă sub robia economică a Franței, plătind cu zeci și sute de milioane pe an produsele gustului estetic superior al Francezilor. Sunt aceleași produse pe cari le confecționează și Germania și Austriacii, este acelaș material, dar produsul francez le întrece pe acestea în frumusețe, fineță, cu un cuvânt, este mai de gust decât acestea. Acest plus de gust estetic se poate preciza și calcula în bani, el prezintă un prisos de sute de milioane pe an în favorul Franței și o pierdere de tot atâta pentru celelalte țări.

Iată dar, că, prin lupta noastră pentru cultura estetică a neamului românesc, noi lucrăm în acelaș timp la ridicarea și întărirea economică a acestui neam. Cu acestea, cred, am desarmat și pe adversarii noștri cei mai aprigi.

Dacă am spus acestea, a fost că ele a trebuit să se spună odată și nu pentru că suntem tocmai aci în Lipova, un oraș care

în sprijinirea culturii estetice are o tradiție mult mai veche decât chiar strălucita adunare a Societății noastre, ținută aci acum 23 de ani.

În anul 1829 a apărut, în Buda, prima revistă periodică în limba românească în țara noastră: „Biblioteca românească“, a lui Zaharie Carcalechi. Editorul acestei reviste a publicat în foaia sa lista abonaților, grupându-i după orașe. În lista aceasta găsim și Lipova cu Radna, și o găsim în loc de frunte, între orașele cu cei mai mulți abonați. Românii din Lipova și Radna sunt reprezentați în lista lui Carcalechi cu 30 de abonați.

Frații noștri din Lipova și Radna, cu bucurie putem constata, au păstrat tradițiile frumoase pe terenul sprijinirii culturii noastre estetice.

Primirea călduroasă și însuflețirea idealistă, ne fac frumoase și neuitate zilele acestei adunări.

Cântec

de *Sanda Opriş*

*Clipele trec,
Petale de floare
Smulse de vânt.
În van aştept
Lumină de aur
Să-mi picuri în gând.*

*Ziua s'a dus,
Fărâma de vieaţă
Topită 'n pustiu,
Stelele-apar,
Cu zâmbet de raze,
Surâs mort şi viu.*

*Stropi de senin,
Aduceri aminte
Plâng în adânc.
Cad înserări,
Fulgi negri de umbră
În suflet se strâng.*

Freamăt

de *Sanda Opriș*

*Sonorități de gând-ce dor
Mă 'nvăluiesc ameșitor,
Și prins de vrajă și păcat,
În minte îmi revii stăruitor.
Ci nu te-am vrut, nu te-am chemat.*

*Nu te-am chemat când trec în sbor,
În vâlvătăi de inserări ce mor,
Dorinți.*

*Vieața mea e un amurg
Cu pete largi de întuneric.
De ce m'abați în joc prelung
Din drumul tainic al durerii
Când poate minți?*

*Și mint și eu, și mint mereu,
În liniștea din jurul meu
Te văd, te-aud, te simt...*

Sanatoriu

Sanatoriu! In lumină, în munte, înalt.
Pentru tărâmul celălalt,
Oameni obosiți își împart ore,
Pentru încă rămase-aurore!

Unde privirile caută lume,
Drumul, odinioară lung, acum e
Pân'aici în brazi, unde se pierde
In nemărginirea verde.

Un sgomot neîntrerupt de frunze, de ape,
Vine din adânc de păduri — și de-aproape
Și uneori din prăpăstii de ceață
Urcă mohorită dimineață.

Ușile se 'nchid, toamnei împotrivă.
Doctorul pășește rar, cuminte.
Nicăiri nu intră.
Se încruntă doar: se-aud cuvinte!

*

Ochi în febre întârzie la ferestre
Invocând lumina de pe creste.
Mână albă de prieten cărturar
Lunecă ușoară pe cleștar
Lunecă pe nesfârșite file....

S'au jucat aceste mâini cu bile,
S'au jucat cu smee, cu arșice;
Au făcut din lut și lemn, popice;
Flori au adunat cândva — și mure;
Mama le-a udat cu lacrimi pure.
Au trecut apoi pe cărți, mâini sfinte,
Desmierdând durerea din cuvinte!

Mână albă de prieten cărturar
Lunecă ușoară pe cleștar,
Parc'ar mângâia, asemenea,
Nepoțeei lui de cremene!

Noaptea cade. Pe cimentul ud
Troșii îngrijitoarelor se-aud.
Oamenii-i ascultă. Știu popasul
Lor. Nu-i sgomot ci așa li-i glasul
Până dimineața, până seara,
Până moartea își înfige ghiara.

Aurel Marin

In Munți

Urcă pân'la gura râurilor, joagăre —
Inima pădurii geme'n văi afunde;
Pădurarii taie, taie în neștire
Lemnul care-așteaptă seara de s'ascunde!

Numai când lumina lunii se revarsă
Lin mângâietoare, peste 'nalte cetini,
Pădurarii umblă nedormiți, cu ochii
Umezi că-și omoară singurii prietini!

Toamnă târzie

Să ne uităm în urmă, în toamna de aramă,
Cu ochii în mahnirea că nimeni nu ne-așteaptă;
Potecile pădurii cu umbre lungi ne'ndreaptă
Spre ora de odihnă, din liniștea de cramă.

Ne coborim la vie mai triști ca totdeauna
Și'n sgomotul de pași ne citim ca într'o carte
Plecările din munte și drumul lin spre moarte...
Din urma noastră bate, prin frunze albe, luna.

Aurel Marin

Memento

De departe-ajung vești până la noi.
Mergem uneori pe brânci printre stei.
Rar coborîm din liniștea muntelui
Pentru o față, pentru o floare, pentr'un temei.

Fără grabă, ne-am durat în stîncă
Bordei cu mireasmă tare de pădure,
Parc'am trăi atîta vreme
Cât măcar pietrele dure!

Dar într'o zi, într'o seară,
Vom pleca, pe rînd:
Unii vor întîrzia pe afară,
In frunziș des în toamnă plîngînd,
Alții s'or pierde la șes, în orașe...

Vezi, noi avem aceleași făgașe
Ca ierburile, florile, luciolele...

Prietenesc un singur drum ne adună
In zori, în miez de zi, pe 'nserat, pe lună.

Aurel Marin

Noi

Plecarea noastră în curând va fi uitată
Unde-am făgăduit, unde-am plâns, unde-am scris.
Toți ne vor însoți până la o poartă
Și de-acolo vom rămâne singuri !

Abia târziu, în mai rară pădure,
Vom zăbovi din mers
Pentru un vers, pentru o doină,
Când toamna însângeră calme apusuri.

Nu va mai trece nimeni pe-aproape.
Între ramuri întinse mângâietoare,
Vânt ușor va legăna hamacul
Unde seara și-a culcat umbra !

Ne-am oprit. Mai e vreme de 'ntoarcere.
Dar cine mai vrea? Cine mai poate ?
Ne-au dus pașii în neștire, de-am ajuns
Surprinși, în adâncă solitudine !

Aducere aminte

Știu, e o mare
Liniște'n munte.
Cad peste frunte,
Mărgăritare.

Duc mai departe
Umbră, lumină.
Toamna, rugină
Cerne pe carte.

Aurel Marin

Capela

de Ludwig Uhland

*Sus din deal capela sfântă
Tot privește 'n jos cu dor,
Unde'n luncă vesel cântă
Ciobănașul la izvor.*

*Clopotul plângând jelește,
Corul cântă dureros,
Ciobănașul contenește,
Stă și-ascultă cuvios.*

*Cei ce veseli fură 'n vale
Colo duși sunt în mormânt.
Ciobănașe! coru'n jale
Va să-ți cânte-acolo-un cânt.*

Victor Rath

Pribeag

*De mult, eu nu-mi găsesc în lume locul;
Cărările mă chiamă 'n lungul lor....
Sînt plânsul plopilor pe lunci și dealuri,
Și murmurul aud, al albului izvor.*

*Când primăveri întind covor de pajiști,
Și când tămâie cerul învierea;
În suflet mi s'aprinde dorul căii
Și-mi aflu 'n pribegie mângăierea.*

*De dorul nu știu cui, mă simt pribेag
Și zările mă chiamă către ele...
Și număr nuferii cei galbeni de pe lac,
Crezându-mă cu pașii printre stele.*

*Când vin furtuni ce răscolesc adâncuri
Și'nvălmășite valuri mă 'mpresoară,
Mă 'nchid cu dor cu tot în visurile mele
Și retrăiesc poveștile de-odinioară.*

Chișinău, Febr. 1934.

Gheorghe Banu

Sărmanii trandafiri...

*Din regatul Aurorii — zâna cu priviri de foc —
pe aripi de vise diafane, aurite,
ajunseseră bobocii, într'o lume de ispite,
pân' la poarta înserării, — unde-au mas pe loc.*

*Ghidul-soare, îndrăgitul de o vară
de cicoare și de ochii altor mititele flori,
dănțuind pe rând cu toate, până'n revărsat de zori,
a uitat de tot drumetii, care-l așteptau afară.*

*Peste noapte, trandafirii se rugară în grădină
către luna învălită în argint strălucitor,
să le dea și lor o haină, scut de frig ocrotitor,
pân' le vine călăuza, ce nu se 'ndura să vină.*

*Cucerită, ea le 'ntinse bruma, cu sărutul morții,
ce-i cuprinse pe vecie 'n trista ei împărăție...
Iar spre ziuă, Aurora, neputând să-i mai învie,
plânse mult peste bobocii ofiliți la colțul porții.*

11. XI. 1936.

Ion V. Boeriu

Sărmanii oameni . . .

Florile de gheață puse de iarnă pe ferestre, flori care până mai ieri au fost jucăriile copiilor, astăzi, dintr'odată, s'au îngroșat într'atăta, încât nu se mai poate zări nimic dincolo de sticla îngăpezită.

Frigul din casă a ghemuit pe cei doi copii într'un colț, de unde, înspăimântați, ascultă vântul cum urlă afară a pustiu și a nenorocire.

— Mă duc, nevastă, în pădure, să aduc o sarcină de lemne. S'au isprăvit cele aduse și nu mai avem cu ce încălzi pustia asta de casă. Și iacă vin și sărbătorile. Cel puțin căldură să avem la marea sărbătoare care vine să ne aducă aminte că într'o iarnă tot atât de geroasă, în ieslea dobitoacelor, s'a născut Impăratul Lumii.

Și omul cu umerii încovoiați pe coșul pieptului, plecă târînd după sine sărăcia întreagă a unui traiu pe care nu-l înțelegea decât el.

Pe urmele haitelor de lupi, omul, abătut de gândurile care-l chinuiau, pâșia rar, măsurat, prin nămeții gata să-l înghită.

Era cu o zi înainte de ajunul Crăciunului. Femeia cu cei doi copii mici, zdrențăroși, a rămas acasă. A adunat cu grije cele câteva găteje ce mai avea, aruncându-le pe vatră, unde a pus ceanul cu puținii cartofi cumpărați pe ultimul ban. Cu tot focșorul însă, frigul din casă rămâne același. Gheața de pe geamuri nu se subția, iar chinul din sufletul femeii în loc să se potolească, creștea.

Deodată, un huruit de lemne trântite.

Cei doi copii, crezând că s'a re'tors cu lemne tatăl lor, au sărit la geam și cu degetele lor mititele au început să râcăie gheața.

— Măicuțo, scânci cel mai mare, nu pot curăți gheața, să-l văd pe tătucu cu lemnele aduse din pădure !

Femeia, cu picioarele înfășurate în cârpe — ciubotele le încălțase omul la pădure, — se urni încet pe lângă vatră și trecu lângă fereastră. Peste capetele copiilor, suflă din puțina căldură ce o mai avea în pieptu-i scofălcit și topi stratul de gheață.

Dar nu venise omul ei, deși ar fi trebuit să fie acum acasă. Huruiala o pricinuisese vântul care smulsese de la casa vecinului o parte din acoperiș svârlindu-l în mijlocul drumului.

— Lăsați-l pe tătucu că vine el! Haideți că s'au fiert cartofii! — tremură glasul femeii.

I-a urcat apoi pe patul cu boarfe împrăștiate și, mulțumită, a întins fiecăruia câte un cartof călduț.

Dințișorii flămânzilor s'au înfipt lacomi în cartoful care de multă vreme ținea loc de pâne.

* * *

S'a lăsat întunericul. Cei doi copii, strânși unul într'altul, au adormit cu gândul la micul Isus.

Toate jucăriile și bunătățile văzute în prăvălia din sat, le vedeau acum la ei în casă. ...Ei, încălțați cu cismulițe noi și îmbrăcați cu hăinuțe calde, pe masă înșirate toate bunătățile, iar lângă un pom de Crăciun plin cu lumânările aprinse, câteva coșuri cu jucării care de care mai frumoase!...

Târziu, obosită de așteptare, s'a cuibărit și femeia lângă copii, tremurând din tot trupul sleit de puteri.

Privirea îi alunecă de la unul la celălalt.

— Puii mei! Puișorii mamei dragi! — șopti plângând și sărutându-i duios pe amândoi.

Cu ochii la ei și cu gândul la omul care umbla pe un ger ca acesta după lemne, ca într'o lumină de fulger îi trecu apoi prin minte toată viața ei, stăruindu-i mai mult în amintire copilăria, când într'o casă încălzită, cu bunătăți pe masă, aștepta pe Moș Crăciun cu jucării!

* * *

Trecuse de miezul nopții și omul ei tot nu se reîntorsese din pădure. Ar vrea să se dea jos, dar nu-și mai putea mișca picioarele.

Să tragă o haină peste ele, poate s'or desmorți... Dar de unde s'o ia, când toate hainele sunt peste copii, iar mâinile îi sunt ca de gheață, abia le mai simte.

Unul dintre copii s'a întins, a zâmbit și a rămas așa cu zâmbetul neșters, rece.

— ...Să închid ochii, poate voi putea adormi și atunci mă voi mai încălzi.

Și pleoapele-i grele și reci s'au strâns peste ochii plânși ca pentru somn lung, somn pe care de atâtea ori și-l dorise. Afară crivățul cânta trist, cântec de îngropăciune.

Apoi, nici frig, nici foame, ci nesfârșită liniște

A doua zi dimineața, în marginea satului, o pereche de ciubote și o croznie de lemne; iar zăpada din jur, bătătorită și pătată de sânge...

Erau ciubotele omului sărac.

Niște creștini, cunoscându-le, porniră să ducă trista veste celor de acasă. Dar aci, o dălmă de zăpadă.

Crivățul, care bătuse cu furie toată noaptea, troienise și ușă și ferestri.

Și în mormântul de ghiață, încă de cu o seară înainte, trei ființe care aștaptau cu sufletul la gură Nașterea Domnului și un braț de lemne, nu mai duceau nici dorul focului, nici al pâinii!

Lia Nalbă

Din stânga și din dreapta

72.

— Da ce-i de râzi singur? — îl surprind într'o zi pe profesorul X., om de altmintrelea foarte serios.

— Cum dracu' să nu râd! Și cred că de câte ori îmi voiu aduce aminte de caz, mă va umfla râsul. Multe prostii ți-e dat să auzi, ca dascăl din gura elevilor, dar e câte una care le pune vârf la toate. Ascultă.

Se traducea în clasa a IV-a un text german. Se ajunsese la fraza: „Das Heer fing an zu murren“. Știi cum a tălmăcit-o în românește un strănepot de-al lui Traian?

— Desigur numai cum trebuie nu.

— „Prinse pe domnul și-l duse la mure“ !..

Și râsul pe sponci de-adineaori, erupse în hohote. Căci râsul în doi e întotdeauna mai puțin reținut.

— Dacă astfel de răspunsuri îți laxează buna dispoziție, apoi ascultă 'ncoaci, să-ți spun eu câteva, care deși nu e vorba în ele de traduceri, ci de simple înlocuiri de sunete sau de eliminări de accente, au înviorat pe vremuri foarte adeseori atmosfera înăbușitoare, de încordată tensiune, din acele ore.

Știi ungurește?

— Știu.

— Ei atunci n'ai nevoie de explicări. E vorba de orele de limba maghiară, care înainte de războiu era studiu obligatoriu și în școalele noastre. Dacă marea majoritate a elevilor de atunci se gândesc cu silă la acele ore, eu, drept să-ți spun, mă gândesc, la cele mai multe din ele, ca la tot atâtea prilejuri care-mi gădilau buna dispoziție. Și cred că nu mă înșel, dacă afirm că toți care știau ungurește păstrează aceeași amintire acelor ore. Uite, eu par'că văd și azi, cum își vârâu capul sub bancă cei care veniau de la școli ungurești ca să-și completeze liceul aici, la o școală românească, de câte ori răspundea vr'un elev din România — căci aici veniau și băieți din vechea Românie — sau vr'un băiat de prin comunele brănene, unde nu se auzia vorbă ungurească, pentrucă, afară de „finanți“ și jandarmi, nu era picior de Ungur pe acolo.

— Pentruce?

— Pentru că din felul cum rostiau ăștia vorbele ungurești, ieșea cu totul altceva decât ceea ce voiau să spună. Erău cazuri când, să fi fost de lemn, și trebuia să izbucnești în cascade de răs. De câte ori nu roșiau bieții dascăli când răspundeau acești elevi pe picior de războiu cu limba statului.

De altfel, azi nu mă mai mir, aducându-mi aminte câte luni de zile a trebuit, la 'nceput, să fac eu însumi „gimnastica fălcilor“ — cum se exprimase odată despre sine d-l Dr. Alex. Vaida Voevod, pe când își ținea primele vorbiri în parlamentul din Budapesta — deși eram într'un liceu unguresc, până să pot rosti vorbe ca: *gyönyörű, csökönyös*, dar mai ales pe cele în care alterna vocala *a* cu *o*, ca de pildă în cuvântul a cărui rostire par'că și azi îmi face greutate: *foganatosította*; ca să nu vorbesc de cele ca: *önmeztartóztató, összehasonlíthatatlan, elidegeníthetetlen, összeférhetetlenség, elállatiasodik...*

Ce să te mai miri atunci de Brăneni, Zărneșteni, etc. că înlocuiau pe *a* cu *o*, pe *e* cu *é* și invers!

Fiind vorba de particularități și curiozități de-ale limbilor, îmi vine în minte un Bucureștean, care, petrecând o vară în Săliștea Sibiului, — e vorba tot de anii de dinainte de războiu — de curiozitate, aruncă ochii în „Casina Română“ de acolo și peste singura foaie ungurească ce se găsea pe masă, peste „Budapesti Hirlap“, abonată mai mult pentru ochii lumii și pentru singurul membru maghiar al Casinei, judecătorul Zakariás, om foarte cum se cade de altfel, care în loc să caute să-și impună limba lui — prin ceea ce s'ar fi făcut numai de răs — a învățat el românește.

— Ian auzi, dom'le: *tanitani!*.. Ce 'nsemnează asta? — se adresă Bucureșteanul celor din jur, fixându-și degetul asupra cuvântului care-i sărise 'n ochi.

— A instrui, a învăța pe altul — îi răspunse unul din cei prezenți.

— Da bine, dom'le, nu-i ajunge *tani*? Pentru ce trebuie să-l mai repete odată? Sânt Ungurii ăștia așa grei de cap? Nu'n-țeleg dacă le spui odată *tani*. Trebuie să le-o repeți ca surzilor: *tani-tani?!...*

— Acesta e un verb: *tanít* — și *tanítani* e forma infinitivului.

— Infinitiv-neinfinitiv, dar e destul un ciomag la un car de oale. Toate limbile tind spre scurțime, și dumnealor îi dau cu *tani-tani!*

— Dar bine, după rezonamentul d-tale noi ar trebui să spunem: *ta, ma, da, na, ba, le, cu, mur...* în loc de *tata, mama, dada, mama, baba, lele, țafa, cucu, murmur, etc.*, fiindcă în toate acestea, ca și'n altele, silaba a doua nu e decât reduplicarea celei dintâi.

— Fugi, dom'le. *Tata, mama* ș. c. l. sunt luate din limba copiilor, iar *cucu* și *murmur* imită sunete din natură. Altă căciulă. Dar *a instrui: tanitani?!..*

— E o simplă întâmplare că sufixul *-ni*, al infinitivului, adăugat la tulpina acestui verb, dă această formă, care...

Lasă-mă, stimabile, cu explicațiile ăstea. Zi mai bine: limbă *in-fe-ri-oa-ră!* Și îndreptându-se spre ieșire, par'că supărat că nu-i ținem isonul :

Auzi 'mneata: *tani-tani!* Și limba asta vrea să v'o impună vouă?... — se întoarce din ușe, clătînând din cap a compătimire.

Dar să revenim la școală, la orele de maghiară, că de ăstea era vorba și... vezi pe unde-mi colinda amintirea?

— Văd, decât fiind vorba tot de limba lui Arpad, deraierea e explicabilă.

— Când începusem povestea cu Bucureșteanul, de fapt altă amintire mă trăgea de limbă.

— Care ?

— Una cu un băiat din Hârșova ; pe nume Laurian Burnescu.

— Dar cine-i ăsta ?

— Un fost elev al liceului de aici. Cred că n'o să-l uit nici mort. Era'n clasa întâia. Nu mai auzise vorbă ungurească până ce venise aici. Era însă băiat inteligent și foarte străduitor. Ajunsesse în clasele III. și IV. între elevii buni ai clasei. În ora premergătoare celei despre care e vorba, se tratase despre părțile casei (*A ház részei*) și în lecția care urma, cel interogată, un Ardelean, nu le știa numi pe ungurește. Atunci, din banca ultimă, se ridicară sfios, în dreptul unui năsuc, două degete. Erau ale lui Laurian Burnescu. Profesorul, uimit: — Știi tu Burnescule? — Știu. — Iar să auzim. — A hoz részei: o folok es o tetű.¹⁾

Profesorului meu i se deslegară iarăși băierile seriozității.

— Ți'nchipui ce-a fost atunci în clasă, dacă râzi tu acum. Și dac'ar fi rămas pe-atât! Dar anul întreg, de câte ori se rostia

¹⁾ În loc de *tető* (= acoperiș). *Tető* însemnează: păduche.

vorba *tető*, — toată clasa se'ntorcea înviorată spre bietul Burnescu, care roșia întotdeauna până'n sfârcul urechilor. Cum se'ntorcea în anul 1922 clasa a IV-a spre Bănățeanul C. J., ori de câte ori rostia cineva vorba *lég*. Și știi de ce?

— Sunt curios.

— Fiindcă reproducând poezia lui Mih. Tompa „A gólyához” spuse:

Megenyhült a *lég*y¹⁾, vidul a határ

S te ujra itt vagy, jó gólyamadár.

— Și profesorul?

— A răs și el. Ce să facă? — Erau însă cazuri când nu-i prea venia a râde. De-o pildă, în toamna anului 1903, prin Octombrie, unul Vidriginescu, rostind greșit două sunete, turnă o frază, de bietul profesor schimbă fețe-fețe.

Cică: Balássi Bálint²⁾ *rongyához*³⁾ *illő* nevelést kapott“.

Altul, în cl. VIII. o păți și mai și. În fraza: „Kölcsey Ferenc szoros barátságot kötött Kazinczyval“ înlocui în vorba subliniată primul *o* cu *a*.

— Auliooo!...

— Ne căzniam noi să nu izbucnim, dar a fost chip?! Și cetiam par'că din fața profesorului îngrijorarea: Ce-ar fi fost de capul lui să fi picat în acea oră un Wlassics Gyula sau fie și numai inspectorul școlar?!

— Mț-ț-ț-ț... Ar fi crezut de sigur că băiatul a spus intenționat cum a spus.

— Te pomenești.

— Bănuitori, cum erau, n'ar fi fost exclus.

— Mai dese erau însă lapsus-urile cu eliminarea accentului din sufixul *-ség*. Te cruciai auzind ce ieșia din gura câte unuia.

În cl. VI., în anul școlar 1908/9 — peste numele „delicvenților“ aruncăm vâlul tăcerii — într'o baladă, trecând accentul de pe silaba a doua pe cea dintâi, făcu unul din solemnul *Felséges Uram!* un caraghioslâc de... să mori și să'nvii ca să poți râde.

1) *Lég*, = aier; *lég*y = muscă. Așa că în loc de: S'a 'ndulcit aierul (vremea), se'nviorează hotarul (natura), ieși: S'a 'ndulcit musca...

2) Poet din sec. al XVI-lea.

3) Trebuia să spună *rangjához* (B. B. primi o educație *potrivită rangului său*) și ieși: primi o educație conformă cu *zdrențele sale*.

Cum ne făcuse, altă dată, tot în clasa VI., să ne dăm coate, bufinind drăcușoru din noi, un alt camarad, prin eliminarea accentului de pe sufixul -ség din traza : „Zsigmond király csak Rozgonyiné vakmerőségének köszönhetette életét“ ¹⁾. Sau cum electriză odată cl. a VII-a din toropeala în care se găsia, L. C. care, torăind ce învățase pe de rost, nu-și dădu seama ce 'nsemnează *kétségsbe vonta* cu un accent în minus.

O vorbă, care-mi amintește iarăși un caz foarte penibil. Nu pentru mine, ci pentru cea care doria să-și audă limba maternă și din gura unui cetățean român. Când eram în cl. VII., steteam la aceeași gazdă cu doi frați Sapatinos din București, care frecventau școala reală germană de aici. Se chinuiau sărmanii amarnic cu limba lui Arany. Gazda la care stăteam era o Unguroaică — crescută ca varza — cât o cisternă. Trosniau podelele când călca pe ele. Românește nu știa boabă.

Stelian, cel mai mare dintre frați, băiat bine crescut, ca să-i facă bucurie gazdei, când se scula de la masă, îi spunea, cu un compliment elegant în limba ei, cum și-o dorise ea: „*Egészségére kívánom!*“, dar fără accentul de pe silaba a treia. Par'că-l văd cum ne trăgea cu ochiul, înainte de a se ridica de la masă — aflase de la noi deosebirea de înțeles a vorbei în felul cum o rostia el, și de când o aflase, îi făcea o bucurie diabolică momentul rostirii ei — și par'c'o văd și pe B...-né, blăstămându-și, în sinea ei, ceasul când l-a'nvățat să-i dorească ceace-i doria.

De câte ori nu era să ne 'nnecăm cu mâncarea, și eu și tovarășul meu de cameră, prietenul D. Comșa, fie-iertat!

Și sughițurile noastre erau cu atât mai anevoie de năbușit, cu cât în fața lui Stelian o fibră măcar nu trăda pe „Gaurer“-ul conștient de greșala pe care o comitea.

— Așa-i când o limbă are prea multe *finețe*, — adăugăi vădit ironic, tovarășul meu.

Ei acum să-ți spun și eu una, răscolită din colțul ei împăingenit de vreme, de cele istorisite de tine. S'a petrecut tot în ora de maghiară, în clasa întâia de liceu. E cam multișor de atunci. Aproape că uitasem de ea.

Avusesem de memorizat poezia lui Petőfi: „*Anyám tyúkja*“.

¹⁾ Era vorba de balada lui I. Arany: „*Rozgonyiné*“.

Ne plăcea și-o știam toți. Dar n'apucară să ia nota „foarte bine“ decât vre-o trei inși, căci după al patrulea, profesorul își închise pe neașteptate carnețelul și trecu la altă materie.

— Ce se 'ntâmplase?

— Puțin lucru. La aparență!... O mică inversare de topică, de care se făcuse vinovat al patrulea interogat. Și anume în ultimul vers din strofa:

Aztán tyuk anyó, hát
Jól megbecsülje kend magát
Iparkodjék ne legyen ám
Tojás szükében az anyám.

— Hă-hă-hă!... Măi da asta le 'ntrece pe toate!...

Noroc că băieții n'au prins sensul versului cu topica schimbată și profesorul, ca să nu se deștepte ulterior careva, a preferit să treacă repede la alt subiect. Eu însă, după oră, nu m'am putut stăpâni să nu lămuresc câtorva colegi „boacăna“. Iți poți deci magina cu ce interes așteptau aceștia ora următoare, ca să mai audă declamându-se versurile *cu pricina*. Căci, ca să nu uităm ce-am învățat și să ne silească să învățăm fiecare lecție, profesorul de maghiară ne examina întotdeauna, pe lângă lecția nouă, și din ultimele două lecții vechi. Mirosise însă, pe semne, atmosfera, căci „Anyám tyúkja“ se camforizase din repertoriul lecțiilor.

— Prevăzător.

— Și foarte precaut. Decât noi, elevii, de câte ori ne-o recitam reciproc poezia, — și o făceam destul de des — nu mai spuneam ultimul vers cum l-a scris Petőfi, ci cum i-l corectase colegul meu.

— Draci împelițați!

— Și-acu'... cu sănătate!

— Pleci?

— M'așteaptă cu masa.

— Că bine zici. Ian te uită: unu și-un sfert!

— Te-am salutat.

— Cu bine.

Apoi din mers, întorcând capul:

— Dar continuarea?

— La „proxima“ întâlnire.

S. Tamba

Pagină de umor și satiră

Unui tânăr „puiet“ cu plete, ochelari și lavalieră.

Plete ai ca o muiere,
Mă gândesc însă, măi vere,
De te-ar „păli“-un ghinion,
Cum l-a pălit pe Samson,
Fără ele ce te-ai face
Când talentu'n ele-ți zace?

Geamuri la ochi încă ai,
Și-încă mari, ca pentru cai,
Nu că doară n'ai vedea,
Dar faci impresie așa!...
Mutră mai de cărturar
Cu, decât făr' ochelari.

Iar la gât lavaliera,
Cât un șervet de Madera,
Iți dă, bre, o 'nfățișare
Cu-adevărat de om mare.

Așa că-i de sperat acum,
De-ți vei scoate în volum
Stihurile lăudate
Prin case de sănătate,
Să iai tu de astă-dată
Premiul de poezie,
Căci, zău, cuvine-se ție.

EPIGRAMA

Gâștele din Capitoliu
Au salvat odată Roma;
Ale noastre pierd cetatea
Cu moravuri din Sodoma.

N. Hurlup

Cronică

O piesă binevenită: Craiul Munților, de Alex. Ceușianu.

Joi, în 12 Noembrie a. c., Teatrul Național din Cluj a avut zi de sărbătoare. Pe scena lui s'a jucat pentru prima oră „Craiul Munților“, poemul dramatic în versuri al d-lui Alexandru Ceușianu.

După discursul provocator de la Milano, cu timbru revizionist, spiritele s'au agitat și în special în rândurile studenților s'a produs mare turburare și neliniște. În sufletele lor idealiste, focul dragostei de neam este mai pronunțat, mai viu. Sentimentul național pulsează mai accelerat. De aceea și indignarea-i fremătă mai puternic, căutând prilej pentru a izbucni vulcanic.

Piesa d-lui Ceușianu a venit tocmai la timp, satisfăcând această imperioasă nevoie a momentului. Și că este așa, au dovedit-o aplauzele furtunoase și repetate cari au subliniat tocmai acele părți din piesă cari exaltau sentimentul național și mândria de rassă.

Eroica figură a lui Iancu — „Craiul Munților“ cum îl numiau Moșii săi — a fost bine evocată și fidel redată după izvoarele istorice, de cari autorul ține mereu seamă.

Piesa e împărțită în 4 acte. Acțiunea din actul I se petrece în orașul Tg. Mureș, numit pe atunci *Oșorhei*. Aici era sediul „canceliștilor“, cari își făceau practica pe lângă „Tabla regească“ — Curtea de apel de azi. Aici Papiu Ilarian, Avram Iancu și alți tribuni de mai târziu, au zămislit planul de rezistență națională împotriva faimosului atentat al Ungurilor lui Kossuth: „Uniune sau moartea“. Figura lui Papiu și cea a Moșneagului au fost bine redade de artiștii Divarius și Russey.

Actul II se desfășoară la *Abrud*, în casa primarului Boeriu, care era de partea lui Hatvani, trădând astfel ideea lui Iancu și cauza Moșilor. El găzduiește pe Dragoș trădătorul și pe Hatvani. Bine conturate sunt aici figurile lui Dragoș — prin dl Voicu — a Mariei, fiica primarului, prin talentul Doamnei Mary Cupcea, a lui Corcheș cel ironic, prin d. Mateescu, și a călugărului perfid, din partea d-lui Alex. Economu.

Actul III, *Valea Cerniței*. E actul luptelor. Acel „piept de munte“ pe care îl cere autorul a fost admirabil executat. Aici e rolul lui Iancu, aici intră în acțiune arhanghelul care numai cu prezența îmbărbăta și sporia forțele Moșilor.

Tot aici se înfiripă acel crâmpel de idilă — poate verosimil — a eroului cu Maria, eroina care stoarce mai mult decât admirația idolului, în care ea-și pune toată speranța biruinței. Dar totul durează doar o clipită, căci Iancu este răpit de iureșul

evenimentelor. Și este mai bine așa, căci degenerând în sentimentalism dulceag, am fi văzut alt lancu, decât acel cu care ne-a obișnuit istoria.

Rolul lui Iacob — glotașul lui lancu — a fost interpretat de dl Sireteanu, care a întrupat peste așteptări vitejia și curajul Moșilor dârji.

Actul IV se petrece *la Baia de Criș*, în casa lui Stupină. Este actul care a stors lacrimi celor simțitori.

Dupăce împăratul i-a răsplătit credința cu o medalie și dupăce zbirii lui l-au palmuit la Alba-Iulia, lancu, nebun, se retrage între Moșii lui dragi. Hoinărind din loc în loc, își cântă din fluier jalea, a sa și a neamului. În casa lui Stupină se n-tâlnește cu Iacob, glotașul său, care, acum ciung, umbla din sat în sat cu cercuri și ciubară. Dar lancu nu-l mai recunoaște. Toată mizeria și durerea Moșilor freamătă în cuvintele-i îndurate, cari vor răsuna mereu în urechile spectatorilor din seara de 12 Nov.

Di Vanciu, în rolul lui lancu, a reușit să dea viață întregii drame din sufletul eroului cu desnodământul fatal care a zguduit pe toți: nebunia. Jocul a fost splendid și creiator. Finalul, unde lancu, lucid, ridicându-se până la sublim, spune:

Pot să visez de libertate sfântă
De vremuri noi, cu mult mai fericite,
De țara cu hotarele 'ntregite....
Eu nu-s decât simbolul pătimirii
lancu,

Vestitorul desrobirii...

a stors aplauze care nu mai conteniau.

Atât munca autorului — tăcută și fecundă — cât și străduința actorilor a fost răsplătită de publicul select, din acea seară, cu tot ce a avut mai sincer și mai cald în suflet.

Autorul a fost de repetate ori chemat la rampă, dându-i-se o satisfacție binemeritată și, în același timp, un puternic stimulent pentru perseverare pe drumul apucată. Capabilitatea și-a dovedit-o, încrederea și-a cucerit-o, de-acum drumul... spre culmi, îi este deschis.

Ion Cantemir

Dări de seamă

Cărți și broșuri.

„Evanghelia tălmăcită pentru timpul prezent“ de Pr. *Toma Chiricuță*.

O carte rară, o carte unică pentru Țara noastră, în vremurile acestea post-belice de desorientare și de confuzie, este cartea cu titlul de mai sus a Părintelui, plin de duh și de zel apostolic, Toma Chiricuță. O carte minunată, în cel mai înalt înțeles al cuvântului, deși o carte cu caracter de cap de serie, — relevând adevărurile eterne ale Evangheliei și punându-le în legătură cu viața sufletească și materială a lumii de azi, pe care aceste adevăruri cată să o îndrumeze și să o însenineze. O carte smulsă din străfundul convingerii și din avântul sufletului însetat de bine pentru aproapele care băjbăe în întunec, aceasta este „Evanghelia, tălmăcită pentru timpul prezent“ a Părintelui Toma Chiricuță. Luni de zile, am avut-o pe masa de lucru, am răsfoit-o încet și i-am sorbit cuvântul, scris par'că în litere de foc. Mi-am dat răgaz anume, spre a o ceta întreagă, și numai după aceea m'am hotărât să scriu despre ea.

Ce cuprinde? — evident, nu Evanghelia, în cuprinsul ei paginal din cutare sau cutare evanghelist, și nici evanghelia întreagă, ci numai o parte a ei și anume: viața lui Isus până la recrutarea primilor apostoli și începutul propovăduirii Lui.

Este o lucrare, care va fi desigur continuată. Să mai stăruim în a afirma cât de mult și cu câtă convingere o recomandăm tuturor: tineretului, oamenilor maturi, părinților de copii? Este desigur de prisos. În haosul cărții din vremea noastră, o asemenea carte într'o casă de oameni este adevărată mântuire.

*

„**Rabbi Haies Reful**“, roman de *Petru Manoliu*.

Viața poporului evreu, împrăștiat în lungul și în largul lumii, fără patrie și fără limbă proprie, de care a ajuns să se și dispenseze — le găsește de-a-gata la popoarele în mijlocul cărora trăește, — dar cu un complex de viață spirituală, împletită din multi-milenare tradiții religioase și naționale, dintr'o experiență de viață tot atât de veche și din speculațiuni filosofice, în epoca de după războiul mondial, a pătruns tot mai adânc în câmpul literaturii. Incepem să o cunoaștem din ce în ce mai temeinic din operele literare atât ale unor scriitori creștini, ca frații Jérôme și Jean Tharaud, cât și din lucrările de nețăgăduită valoare literară a unor scriitori evrei ca Șalom Alechem, Uri Benador, Șalom Aș, Lewis Wallace, J. Delmont etc. În limba română, scriitorul evreu I. Peltz a publicat o întreagă

frescă de romane din viața Evreilor din România cea veche, iar acum în urmă tânărul scriitor român Petru Manoliu ne-a dat romanul „Rabbi Haies Reful“ de care ne ocupăm în rândurile de mai jos.

Un gânditor solitar și tăcut, care ascunde cu grije în tănițele cele mai adânci ale sufletului o mare durere, asupra căreia a știut să facă mai bine de patruzeci de ani; un om de bine, în casa căruia găsesc adăpost și mângăere toți desmoște-niții soartei, indiferent de religione — Evrei sau creștini — acesta este Rabbi Haies Reful. O figură minunată, asupra căreia se proiectează liniștitoare puterea gândirii îndelung frământate; o figură înobilată de o lungă durere, purtată cu demnitate și cu resemnare, fără să o uite, fără să și-o poată ierta, mai bine de o jumătate din viață; iată-l pe Rafail, devenit rabinul Haies Reful.

Incepând să cetești romanul, descoperi pe gânditorul adânc și pe înțeleptul, care își pune și desleagă toate marile întrebări ale vieții.

Și-ți devine drag, tot mai drag pe măsură ce înaintezi în inima romanului, fiindcă îl simți om, ca și tine, om care suferă și care se dăruiește.

Târgul evreesc din nordul Moldovei, cu casele lui îngră-mădite unele în altele, cu viața lui austeră și sărăcăcioasă — o imagine îndepărtată a vechiului ghetto — cu iubirile, cu urile și cu meschinăriile vieții de fiecare zi, dar mai presus de toate cu viața lui religioasă puritană, care nu suferă atingere, este sobru și impresionant redată în paginile romanului. Autorul are în special predilecție pentru cei năcăjiți: Balaban Meșinigher, nebunul inofensiv care cere un măr și se teme să nu fie omorât; Riven Trombon, smintit la minte și el din timpul răscoalei din 1907; Ioan Barbălată, băiașul bețivan, pe care nu-l vrea nici o fată; baba Stanca vrăjitoarea; domnul Pintlilie, veteranul războiului din 1877, care își pune amanet vestonul cu decorații la cârciumarul evreu Batea pentru un litru de rachiu — o lume năcăjită vițioasă, peste care se proiectează senină și ocrotitoare figura lui Rabbi Haies Reful. Dar Judita? blânda, îngereasca ludita, soția necununată a lui Rafael (Rabbi Haies Reful de mai târziu), spânzurată în podul casei când s'a convins de infidelitatea soțului ei adorat? Este o figură de o incomparabilă frumusețe sufletească.

Un cusur găsesc totuși romanului: cusur de tehnică. Autorul zăbovește prea mult până să ne introducă în inima acțiunii; trebuie să cetești aproape jumătate romanul, până ce să-i prinzi firul, iar tablourile sunt fragmentate și prezentate într'o succesiune prea înceată; de aceea întregirea cadrului topografic

al romanului se face cu întârziere și anevoiță. Ar fi de remarcat și o lipsă, care contrastează cu atmosfera serioasă și gravă a romanului: lipsa unui sentiment de discrețiune în redarea celor două isprăvi amoroase ale lui Barbălată.

*

„**Descrierea Moldovei**“ de Dimitrie Cantemir, tradusă din latinește de *Gheorghe Adamescu*, Editura „Cartea Românească“.

Anevoios drum a făcut în lumea cărturărească, în vremile acelea nu prea îndepărtate — prima jumătate a secolului XVIII — cea mai de valoare operă a lui Dimitrie Cantemir, „*Descriptio Moldaviae*“, scrisă în latinește, după dorința colegilor săi de la Academia din Berlin. Se vede că și unele opere, ca și unii oameni, au un destin vitreg sau deadreptul dușmănos. Așa s'a întâmplat cu această lucrare. Scrisă pe la 1716 a rămas în manuscris fără ca să fi văzut lumina tiparului până la o jumătate de secol mai târziu. Murise demult Dimitrie Cantemir, murise și fiul său Antioh, care purtase la Londra și la Paris operele părintelui său și „*Descriptio Moldaviae*“ încă nu fusese tipărită. Abia în 1769 îi veni rândul să fie publicată, nu în original, ci în traducere germană, mai întâi în revista „Magazin für die neue Historie und Geographie“, iar mai târziu și separat.

În 1806, un exemplar din „*Descriptio Moldaviae*“ în versiunea germană, ajunge în mâinile marelui Mitropolit Veniamin Costache, care dispuse să fie tradus în românește; traducerea începută de el și continuată de succesorul său Mitropolitul Grigorie, fu tipărită în românește pentru prima oară, în 1825, la tipografia de la Mănăstirea Neamțul. O a doua ediție fu tipărită în 1851, mulțumită lui Costache Negruzzi, iar în 1865 cea de a treia.

În 1870, la propunerea făcută Academiei de către Episcopul Melchisedec, au fost aduse de la Academia de teologie din Moscova, două manuscrise autentice ale acestei opere. Al. Papiu Ilarian, istoric și membru al Academiei, colaționează cele două texte, le traduse în românește și publică întreaga operă în 1872. Aceasta fu prima ediție românească, tradusă direct după originalul latin. A doua ediție a acelei traduceri apărură în 1909. O a doua traducere, direct după original, publicată într'o nouă ediție în 1923, a fost făcută de George Pascu. În sfârșit, a treia traducere, tot din latinește, și poate ultima, se datorește profesorului Gheorghe Adamescu, care a publicat-o în 1935 în Edit. „Cartea Românească“.

Reactualizată prin această nouă traducere, opera lui Dimitrie Cantemir, peste care au trecut mai bine de 200 ani, se citește și astăzi cu mult interes. Timpul n'a măcinat decât puțin din

scrisele voevodului pribeag: unele afirmațiuni istorice și unele date cronologice au putut fi contestate și puse la punct; la fel unele afirmațiuni referitoare la gramatica limbii: dar detaliile referitoare la politica internă și externă, lămuririle date asupra obiceiurilor, credințelor și superstițiilor Românilor, precum și informațiunile asupra stării sociale și economice a Moldovei sunt pline de adevăr și se citesc cu viu interes și asfăzi. D-l Gheorghe Adamescu, publicând această ediție definitivă, a făcut un adevărat dar iubitorilor trecutului românesc.

*

„Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia din Alexandria“, monografie istorică de Prof. D. G. Ionescu, Buzău.

În lucrarea aceasta, scrisă cu o deosebită îngrijire, autorul își expune cercetările sale asupra relațiilor țărilor române cu Patriarhatul grec din Alexandria, începând din primele decenii ale sec. XVII până în secolul XIX. Interesul pe care această monografie îl prezintă atât pentru istoria bisericii române ortodoxe, cât și pentru aceea a Patriarhatului din Egipt, este mai mult decât evident. O asemenea lucrare era necesară și desigur că altele pe aceeași linie de cercetători vor urma, dat fiind că dezvoltarea bisericii române din Principate este în strânsă legătură cu aceea a principalelor centre religioase din Orient. În special, între Alexandria și biserica din Principatele române legăturile au fost deosebit de strânse și de active. Este demn de remarcat faptul că dintre cei 13 Patriarhi greci ai Alexandriei din această epocă, 9 au trăit în Principate,—în Muntenia sau în Moldova — au avut legături cu Domniei și au predicat în contra propagandei catolice. Patriarhul Meletie Pigas (1590—1601) a avut strânse legături cu Mihai Viteazul, pe care l-a ajutat la ocuparea tronului Munteniei. De la el a rămas o bogată corespondență cu Mihai Viteazul, precum și cu domnitorii Eremia Movilă și Petru Șchiopul.

Alt patriarh, *Kiril Lazăr* (1600—1620), un însuflețit apărător al ortodoxiei, înzestrat cu mult zel misionar, a venit de trei ori în Principate, unde a predicat împotriva catolicismului. *Mitrofan Critopulos* și-a sfârșit viața în Muntenia, în azilul pe care i-l dăduse Matei Basarab. Patriarhii *Nikifor* și *Ioanikie* au ajuns în fruntea bisericii din Alexandria mulțumită sprijinului Domnului Vasile Lupu, care în vremea aceea era protectorul cel mai de seamă al întregii ortodoxii.

Exemplele de asemenea natură abundă. Ele ilustrează în mod limpede legăturile și strânse și binefăcătoare dintre Patriarhatul de Alexandria și biserica română ortodoxă din Principate. Evident chestiunea are și o latură neplăcută: închinarea

de mănăstiri românești, cu moșiile și satele aferente, către Patriarhie și abuzurile săvârșite de egumenii greci, cari le conduceau ; dar acest aspect supărător al problemei a fost înlăturat odată cu secularizarea averilor mănăstirești.

*

Ajută-te singur (Self-Help) de S. Smiles; trad. în rom. de Al. Lascarov-Moldovanu ; Editura „Cugetarea“.

O carte minunată în domeniul educației, în genul marilor lucrări, devenite demult populare, ale lui Jules Payot (Educația Voinței), ale lui Fr. W. Foerster (Cartea Vieții, Indrumarea Vieții) și, în genere, în felul lucrărilor filosofilor americani aniști. O carte pentru tineret, cursivă, limpede, fără pretenții de înaltă filosofie și abundând în exemple. Aceasta este „Ajută-te singur“ a lui S. Smiles.

Cele mai însemnate capitole ale cărții sunt priviri de ansamblu asupra diferitelor domenii de activitate omenească : știință, literatură, artă, industrie, politică, artă militară, ilustrând rolul covârșitor, pe care l-au avut oamenii mari, oamenii de caracter, de voință și de energie în progresul realizat în toate aceste discipline superioare omenești. De aceea cele trei direcțiuni, în care se îndreaptă preocupările educative ale autorului sunt: caracterul, voința, energia, care trebuiesc dezvoltate și întărite în tinerele generațiuni. Numai astfel este posibilă propășirea omenirii și în domeniul vieții morale și în acela al vieții materiale. Este deci o lucrare pe linia de gândire a celor mai de seamă cugetători englezi și americani ai secolului XIX și al XX.

Exemplele de oameni de caracter, de oameni de voință perseverentă și activă, de oameni înzestrați cu o mare energie sau cari și-au sporit energia prin auto-educație abundă în diferitele capitole ale cărții, le dă conținut și le face deosebit de atractive în cursul lecturii. Este o carte de mare valoare, care trebuie să fie pusă în mâinile tineretului școlar, secundar și universitar.

P. I. Teodorescu

*

„Dobrogea. File trăite“, de Pia Alimănișteanu. Scrisul Românesc. Craiova.

Dacă Ardealul și-a găsit în Goga și Rebreanu cântăreții care să-l proslăvească ; dacă frumusețile Moldovei și ale trecutului ei au fost cântate de Sadoveanu ; dacă Muntenia și-a găsit interpretul în Cezar Petrescu, pomenind numai de cei în viață — Dobrogea de sigur a avut o soartă îngrată.

„Antologia Dobrogei“ editată de Casa Școalelor în 1928, cu prilejul cincantenarului, ne amintește abia numele unui Crăscescu, Ion Adam sau C. Moldovanu, care au încercat în mod răsleț să ne apropie frumusețile Dobrogei. O operă de valoare, de înaltă poezie, nu avem.

De sigur că pentru a forma subiectul unui roman de mare întindere, Dobrogea pare unora prea puțin însemnată, prea puțin complexă. Ar rămânea novela sau schița, dar avalanșa de romane care a năpădit piața literară românească după războiu (atât de inferioare de cele mai multe ori), a înăbușit aproape cu totul manifestarea altui gen literar.

Se crede că singura hrană sufletească a publicului n'ar fi decât romanul. Tot așa în apus: Franța, Anglia, Germania. Acolo însă reacțiunea s'a produs. Romanul nu mai e cerut cu atâta insistență. Frenezia timpurilor de azi nu mai permite marelui public să zăbovească ceasuri întregi asupra unor pagini care uneori se ridică la mai multe mii (Romain Rolland sau Jules Romain). În Anglia se cer autorilor acele short-stories, în Germania Kurzgeschichten. Ba acum se cer povestiri care să nu treacă peste 30—40 rânduri de tipar.

Am făcut aceste reflexiuni, pentru că autoarea „Filelor trăite“ a avut curajul să prezinte publicului schițe foarte scurte. Poate a fost îndemnată la aceasta și de premiul-cultural „Ion N. Roman“ ce se decerne pentru opere literare, privind viața, sufletul și peisagiile Dobrogei.

În vreo treizeci de schițe, autoarea vrea să ne oglindească diferite momente din viața atât de cosmopolită a Dobrogei. Trec pe dinaintea noastră: Turci, Tătari, Bulgari, Muntenegreni, Țigani, Macedoneni, Sași, Arabi și coloniști. Iată-l pe mâniașul Hogeă, care vrea să-și vadă fiica mai bine moartă, decât s'o știe îndrăgostită de un creștin. Iată-l pe Ali cocoșatul, trepădușul Balcicului; pe Arămarul din Küstenge, cu minunatele lui ulcioare; pe Rusniacele murdare și cu moravuri dubioase. Iată-l pe „Dascălul fără viții“, care a citit pe Don Quijote; pe Nae fântânarul, care a zidit mai toate izvoarele din sat, de 30 de ani încoace. Cele mai multe schițe însă sunt luate din jurul satului Hasiduluc. Restul Dobrogei este uitat. Scrise într'un stil curgător, chiar plăcut, schițele d-nei Alimănișteanu se citesc ușor, fără să deștepte însă în sufletul cititorului emoții artistice. Autoarea, luând parte activă în povestire, cu rol de reporter, sfășie vâlul de poezie ce ar trebui să impresoare schițele, care, în felul acesta, prezintă mai mult un interes informativ, de jurnal cinematografic, decât de adevărate acuarele, prinse de sufletul unui artist.

Se povestesc de multe ori lucruri indiferente, inutile, care nu contribuie cu nimic la frumusețea povestirii sau caracterizarea vreunui suflet. Din contră.

Filele sunt de bună seamă trăite, nu însă simțite. Poezia Dobrogei, autoarea n'a putut o prinde în scoarțele acestui volum; ea rămâne tot acolo, în Dobrogea, și-și așteaptă cu nerăbdare poetul.

Victor Rath

*

Anuarul Arhivei de Folklor. Tom III. Publicat de d. Ion Mușlea. Academia Română. 1935. Pg. 215.

În articolul introductiv al volumului („Ion Bianu și folklorul nostru”), d. Ion Mușlea, sub a cărui pricepută îngrijire apare această arhivă de folklor, ne arată dragostea bătrânului academician bibliograf pentru studiile de folklor românesc.

Nu dintr'o pasiune de cărturar a isvorit această dragoste a lui Ion Bianu, ci din legătura intimă a acestuia cu locurile unde a crescut. „Născut din părinți țărani, el n'a putut uita nici la adânci bătrânețe, obiceiurile și cântecele satului natal”.

D. Ion Mușlea împarte contribuția lui Ion Bianu în două : ca scrutător al folklorului și ca organizator în ceea ce privește publicarea culegerilor de folklor.

Însăși arhiva de față nu ar fi avut posibilități de realizare fără înțelegerea, aprecierea și interesul deosebit ale aceluia care era la curent cu cercetările de folklor comparat, indicând unora erori sau insistând asupra unor chestiuni neîndeajuns de luminate.

Cunoaștem astfel o latură secundară a activității lui Ion Bianu, care-i mărește prestigiul de pasionat cărturar și de iubitor al literaturii noastre populare.

D-l Ion Diaconu, într'un documentat studiu intitulat „Psihologie și creație populară”, remarcă : „Cercetările privind geneza creației populare au fost în delăsare la noi”. Dar, după cum arată și d-sa, avem câteva studii cari prin temeinicia lor aduc o bună lumină asupra acestui subiect.

După câteva cercetări documentate apărute în Germania și tratând magistral această problemă, pe care le semnaleză, d-l Ion Diaconu trece la tema propusă : „Vom urmări aspectele versului popular în procesul lui de naștere întru cât e conform cu psihologia noastră. Noi credem nestrămutat că elaborarea folklorică e un aspect specific fiecărui grup etnic. Și în distingerile noastre vom considera numai poezia populară, pentru că în ordinea valorilor de creație poezia e una dintre etapele ultime”. Analizând studiile de dată mai recentă în acest domeniu, după ce combate afirmațiile d-lui Ovid Densușianu — „...alci documentul folkloric este pus la contribuție așa cum e el atestat de

cine l-a aflat, cules și publicat. Nu este urmărit original, adică în chipul cum s'ar fi ivit în cântarea celui dintâi individ plâsmuitor“, apoi ale d-lui T. Papahagi — „în general, ideile lui Papahagi de o logică sumară, adesea dreaptă, nu pășiau în miezul psihologei creației populare“, — se oprește cu deosebire asupra lucrării „Originea poeziei populare“ a d. P. Cancel, căruia „îi revine meritul de a fi încercat o discuție durabilă în acest sens“.

Rezumă apoi studiul d. Murko asupra poeziei populare epice în Jugoslavia, căutând să consolideze poziția d-lui Cancel, alături de care argumentele d-sale vin să adâncească problema cu juste vederi proprii.

Privitor la creația populară — „se ivește cântecul în popor în chip plural, colectiv ori individual? — P. Cancel „accentuează că orice creație populară e o operă „singuratică“ și nu colectivă“. (I. D)

D. Ion Diaconu vine cu observații de bogate sugestii, căpătate în urma studierii folklorului din Vrancea și Râmnicul-Sărat, ținuturi — după propria mărturisire — „de o excepțională valoare etnică prin mărturiile oferite până astăzi cercetătorilor“.

„Orice motiv folkloric, existent în formă desăvârșită estetică, e o apariție singulară“, care, în ultima esență, este opera unui cântăreț înzestrat cu putere de creație.

Acești cântăreți înzestrați, acești poeți populari „sunt încă“ susține categoric și cu bună dreptate, d. Ion Diaconu.

Urmărind procesul evoluției unui motiv popular, întâlnim următoarele rânduri : „individul-poet cultivă, desăvârșește mai întâi tema ce-o simte acceptată de mediul pe care-l frecventează“, care nu ne par exclusive. Individul-poet poate adânci o temă care să fie impusă prin autoritatea lui, fie numai prin darul lui de a cânta, mediului frecventat. Ar fi fost cazul poate să se arate unele motive folklorice cari trăiesc numai din entuziasmul masei care le acceptă nu pentru fond ci pentru armonie, ceea ce nu se întâmplă în folklorul jugoslav. Și ne gândim la armonia versului, nu la cântecul în care este înveșmântat de cântăreți.

Regretând că spațiul nu ne permite un mai amplu comentariu asupra acestui apreciabil studiu, nu ne putem opri totuși de a nu transcrie această definiție a „improvizării“, care ne pare minunat enunțată :

„Dar ce e improvizarea? Credem că e un joc imediat al funcției de creație favorizat de imaginație ; un salt al subconștientului putând potrivi ideile în formă poetică convenabilă despre un subiect oferit — văzut ori aflat“.

„Creația populară se desăvârșește, numai în funcție de colectivul selectat“, este un adevăr peste care nu se poate trece în studiul de față.

În concluzie, d. Ion Diaconu însemnează — și în acest sens se pare că Arhiva de folklor lucrează cu intensitate — că „Procesul acesta al genezei și evoluției creației populare trebuie surprins experimental, urmărindu-l după regiuni“.

Un bogat material ne prezintă d. Emil Petrovici în „Folklor din Valea Almajului“, cu un glosar întocmit cu competență.

Interesant pentru studiile cari pot porni dela acesta, este articolul d. Valeriu L. Bologa „Credințele Românilor asupra moroilor“, din cartea lui Georg Tallar apărută în 1784.

D. Ion Mușlea accentuează folosul „anchetelor folklorice“ în „Alte variante românești ale snoavei despre femeia necredincioasă“; iar d. P. V. Ștefănuță semnează o bibliografie a studiilor și culegerilor de folklor basarabean. Bogatul anuar al Arhivei de folklor se încheie cu o bibliografie a folklorului românesc pe anii 1933—34, raportul anual pe 1933—34 și un rezumat al articolelor, în limba franceză.

Aurel Marin

*

Paul Constant: Râia. Roman. Editura „Ramuri“. Craiova. Scriitorii care au ajuns, ca d-l Paul Constant, la al optulea volum, au în general experiența scrisului pentru a construi un roman. Dar această experiență nu e de ajuns. Pe când un novelist este un constructor dibaci, un romancier este un arhitect cu simțul ordinii, proporției, simetriei, etc.

Analogia poate merge mai departe: arhitecții urmează o școală de pe urma căreia ies mai mult sau mai puțin măștri, întocmai ca romancierii care fac școala scrisului cu mai mare sau mai mic succes. Planurile amândorura sunt studiate, bine întocmite, urmărindu-se cu uimitoare competență cele mai mici detalii, iar operele create după aceste planuri produc admirație.

Sunt însă dintre aceștia unii care creiază un tip. Acest tip de clădire sau de personaj literar poate fi banal în liniile lui mari, are însă o rară putere de fascinație asupra celor din jur. Nu e ceva nou, nici surprinzător dar e ceva temeinic gândit. E un punct de plecare pentru o sumedenie de alte opere. Multiplicarea nu-i scade din valoare chiar dacă o mulțime de greșeli umbresc acest tip.

Cel care a găsit un asemenea tip este un adevărat creator de artă.

D-l Paul Constant este autorul fericit al unui adevărat roman cu o acțiune bine condusă și scris într-o limbă literară de

toată frumusețea. Domnia-sa creiază un tip de certă valoare. „Râia“ nu e totuși un roman perfect. În mare parte descriptiv, alcătuit cu mijloace lirice, s'ar părea că e doar o încercare mai mult, în domeniul scrisului; când l-am citit însă, mi-am spus că nu putea fi altfel.

E prea multă viață într'însul.

Autorul ne prezintă pe un țigan cu puțină carte și puțină doxă la cap, pe nume Sofronie Lăzărescu, care, întocmai ca o „râie“, dă cu coatele în toate părțile, ajungând din cântăreț cu corul pe la înmormântări, luptător la circ, umil funcționar la percepție și tenor de ocazie, deputat încărcat de onoruri.

Acest tip umblă printre noi, ne izbim de el la fiecare pas, îl știm pretutindeni, îl cunoaștem înainte de a citi romanul d. Paul Constant. Meritul creatorului lui este îusă indiscutabil. Lumea care recunoaște pe „cetățeanul turmentat“ al lui Caragiale, va recunoaște, cu aceeași ușurință, pretutindeni, pe Sofronie Lăzărescu al d. Constant.

Un întreg mediu de oraș de provincie, alt oraș decât cel al romanelor noastre cu subiect din viața provincială, este prins cu vie putere.

Dacă ar fi să asemănăm scrisul acestei cărți, l-am alătura, pe bună dreptate, desenelor d. Jiquide.

Zugrăviri plastice ale unor tablouri sugestive, o tendință spre șarjă, spre acea șarjă care ne dă linia simplă, sinceră, omenească, sunt calități ale romanului.

Patimile sunt mărunte, nimic dintr'un sbucium sufletesc prea puternic, dar câte caractere prinse în adevărata lor lumină!

Perceptorul Stavril, funcționarul rob datoriei care nu-și părăsește slujba cu un minut înainte de orar nici în ziua morții mamei lui; domnișoara Margareta, naivă și sentimentală, decepționată în dragoste și resemnată, o serie întreagă de umili robi ai vieții, dar mai ales Sofronie Lăzărescu, sunt personajii care rămân neșterse în mintea cititorilor.

Moartea bunicăi este o duiosă pagină de antologie. Primăvara oamenilor săraci, aceea care pătrunde până în cele mai adânci cute ale sufletului, dă ocazie d. Paul Constant să scrie multe lucruri de reală frumusețe. Praznicul încins după moartea bunicăi Margaretei poate fi citit cu mult folos de către cercetătorii obiceiurilor noastre populare.

„Râia“ e alcătuită dintr'o sumă de amărăciuni. Toți oamenii din această carte se luptă din greu cu viața.

Totuși d. Paul Constant reușește a strecura un umor de bună calitate care, cu cât acțiunea romanului înaintează, inundă toate rândurile.

Ne pare rău că spațiul limitat pentru această cronică nu ne permite să exemplificăm afirmațiile noastre, scoțând în evidență, așa cum se cuvine, calitățile de scriitor ale autorului cărții de față.

Recomandăm romanul „Râia“ cu toată căldura, ca pe o carte bună, ca pe una din cele mai bune cărți ale anului.

Aurel Marin

A fost odată un război de Victor Ion Popa în „Cartea Satului“. (nr. 17).

Scrisul lui Victor Ion Popa se citește dintr'o răsuflare. Dinamismul și *viața* pe care o dă personajilor, sunt cele două calități cari subjugă pe cititor dela primele pagini. Se ghicește aici omul de teatru, care are oroare pentru scena goală și pentru lăncezeala acțiunii. Am auzit pe multă lume care a citit pe „Velerim și Veler Doamne“, într'o noapte, fără să lase cartea din mână.

„A fost odată un război“ nu e un roman, mai puțin o carte de istorie, ci numai niște schițe din Războiul nostru cel mare, crâmpete trăite de autor în șanțurile de pe frontul moldovean. Cu toate acestea, atenția cititorului e repede câștigată. Fărămițarea acțiunii, în schițe, nu te împiedecă să răsfoiești cu înfrigurare, din dorința de-a regăsi pe ostașul care în 4—5 pagini ți-a și intrat în suflet. Vrând-nevrând te vezi participând la viața personajilor, suferi și petreci cu ele, urăști, te cobori în mocirla vieții sau te înalți pe culmile entuziasmului alături de ele. De aceea această carte amintește cele mai bune pagini despre război, scrise în literatura română. Războiul așa cum e el, cu cruzimile și momentele de duioasă camaraderie, cu sălbătăcia și grozăviile cari transformă omul în fiară, dar care nu-i poate smulge fărăma de dumnezeire: sufletul. La cel dintâi prilej acesta isbucnește și-l reasează pe om, pe treapta de sus între viețuitoarele lui Dumnezeu.

V. I. P. își iubește personajile și cititorul pe nesimțite e prins în această dragoste de oameni. Figuri ca Moș Păscaru, Catrina lui Dobrin, Gâlcă ș. a. vor rămânea adânc întipărite în sufletul cititorului.

De încheiere, mai e nevoie să aducem laude pentru limba frumoasă, curat românească întrebuițată de autor? Aceeași limbă pe care V. I. P. o mănuește cu o rară dibăcie în „Răvașe pentru satul meu“ și care la conferințele de la Radio e atât de frumos nuanțată de vorba lui de unchiș sfătos.

C.

*

„De ce trebuie să muncim“ de Ing. G. Brânduș. Bibl. pop. a Asociațiunii Astra-Sibiu 1936.

În seria economică a publicațiilor Astrei d-l Ing. Brânduș publică o broșură cu titlul de mai sus, la care adaugă subtitlul „Învățături economice naționale“. Cărticica e un curs popular de economie. Ajunsă în mâna unui țaran luminat, e cu neputință să-l lase rece și să nu-l îndemne a-și lucra pământul cu mai multă trageră de inimă. Căci cartea îl va pune la curent cu mijloacele și felul de lucru din alte țări, cu legăturile comerciale dintre state. Și este cunoscută setea țaranului pentru lucrurile din afară, din străinătate. Va spune și el oamenilor cum se face în cutare și cutare țară unde țaranul e mai învățat și astfel se va naște în el dorința de-a practica și el cele citite.

Mai mult decât acestea, broșura d-lui Ing. Brânduș e scrisă pentru Români. Arată de ce țaranul român trebuie să muncească mai mult, mai cu trageră de inimă, mai cu chibzuială decât altul. Și în privința aceasta nici un îndemn nu e prea mult. Poporul nostru ca și tineretul țării trebuie crescut în cultul muncii și al dragostei de neam. Cel puțin de-acum încolo, dacă 18 ani de la unire am rătăcit în dreapta și stânga irosind atâtea energii. Acesta trebuie să fie idealul cel nou al educației.

Plină de date și informații despre munca și comerțul românesc, cu tot felul de învățăminte trase din aceste date, cartea e o icoană clară a stării noastre economice și mai ales a ceea ce trebuie să fie de-acum încolo munca și economia noastră.

Sunt atât de sugestive titlurile folosite de d-l Ing. B. pentru capitolele d-sale încât nu ne putem reținea de-a înșira câteva, ele cuprinzând în esență conținutul cărții: Munca susține viața unui popor. Munca păstrează sufletul neîntinat și face legătura între oameni. Munca e poruncă dumnezeiască. Forțele pământului românesc. Dece trebuie să muncim mai cu seamă noi Românii. Cum trebuie să muncească țaranul român. Viitorul nostru cere sa muncim. Munca înfrățește poporul etc. etc.

Poate puțin cam greu scrisă pentru țaranii de rând din cauza terminologiei tehnice — recunoaștem, aproape inevitabilă — broșura d-lui Ing. Brânduș e un excelent manual pentru țaranii mai citiți și e de nelipsit dela școlile țărănești de agricultură, unde s'ar putea introduce cât de curând.

C.

Sunt 58 de ani de când, la o vârstă care amintește pe cea a mortului de la Palermo, după o activitate care ar putea umplea, cu drept la recunoștința unui neam întreg, o viață în-doit de lungă, s'a stins fostul profesor de la liceul lui Popazu și Șaguna din Brașov, poetul-literat și ziaristul Ioan Alex. La-

pedatu, consumat de focul unor prea generoase tinerețe, puse, fără preget și cruțare, în slujba unui ideal disprețuitor al vieților ce se deapănă netulburate de arzătoarele nevoi ale celor din jurul lor, de istovitoarele dureri ale marei colectivități etnice căreia aparțin.

În cadrul serbării de pomenire a acestui dascăl vizionar — care, cu mai bine de șase decenii în urmă spunea : „*Junimea nu trebuie să înceteze niciodată de a fi dacoromanistă*“, căci realizarea ideii acesteia „*e numai o chestiune de timp și cei ce nu cred în Daco-România nu sunt fiii secolului nostru și nici nu merită să fie*“ — serbare patronată de însuși mitropolitul Ardealului, s'a făcut și sărbătorirea fiilor săi, a dd. *Alex. și Ion Lapedatu*, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani.

Pentru această ocaziune, 69 de prietini, colegi, foști elevi sau colaboratori, prețuitori ai activității domniilor lor, și-au înfrățit condeiele — între ele, condeie de mare autoritate — într'un **volum omagial** de aproape 1000 de pagini. Pe lângă notele bio-bibliografice ale fraților sexagenari și ale tatălui lor, masivul volum cuprinde studii istorice, economico-financiare, culturale, amintiri etc. — un adevărat magazin de rezultate ale unor cercetări migăloase, de prețioase informații în atâtea domenii.

Lucrarea, datorită inițiativei d-lui prof. univ. Ion Lupaș, face cinste nu numai inițiatorului ei, ci și fraților omagiați, constituind totodată și un stimulent în plus, dacă nu chiar un obligament moral pentru aceștia, de a-și continua activitatea pentru care au fost sărbătoriți cu atâtea căldură.

*

I. Mateiu: Gheorghe Lazăr. Cluj 1936. După cum ne-o spune însuși autorul în prefață, paginile acestea au fost scrise în 1923, cu prilejul aniversării a 100 de ani dela moartea „nemuritorului desrobitor de suflete“ și strânse acum în broșură ca „o pioasă închinare, la praznicul obștească al sfințirii monumentului din Avrig“. În partea primă a lucrării, d-l Mateiu, întemeiat „parte pe documente inedite parte pe interpretarea mai atentă a celor publicate de alți cercetători“, aduce precizuni asupra unor date controversate (a nașterii și a anilor și studiilor făcute de L. la Cluj, Sibiu, Viena) și spulberă câteva „legende“ în legătură cu viața lui Lazăr (ca : „protecțiunea“ baronului Bruckenthal, greco-ba chiar romano-catolicismul său — în care d-l M. vede „o simplă trăsătură de oportunitate a Avrigenilor, sau o încercare de nobil zel religios al cuvioșilor călugări din lic. catolic de la Cluj — doctoratul „sub auspiciis imperatoris“. — D-l M. lămurește că, dacă îndemnul la carte a putut veni și de la cumnatul său, preotul din Avrig Ioan

Racotă și altul, mai hotărîtor, de la scriitorul I. Barac, care fusese „dascăl normalicesc neunit în Avrig, posibilitatea studiilor lui la Viena nu se datorește, cum s'a crezut, lui Bruckenthal, ci sprijinului vicarului Nic. Huțovici și bursei de 300 zloți anual, primiți din Fondul sidoxial al episcopiei ortodoxe din Sibiu. Alte precizări : hirotonia lui Lazăr, acțiunea subversivă, în contra candidaturii lui la scaunul episcopesc de la Arad, din partea directorului școalelor neunite din Ardeal Gh. Haines — dușman neîmpăcat și al lui Huțovici — apoi motivele *politice*, nu *disciplinare* — acestea au servit numai de pretext“ — pentru destituirea lui de la Seminarul din Sibiu. Cunoștința lui cu logofeteasa Bărcănescu, pe ai cărei copii îi meditează și cu care trece Carpații, autorul crede că trebuie atribuită tot lui Barac, „care mișcat de soarta prietenului său (e după pierderea catedrei de la Seminar), se va fi gândit să-i vie în ajutor“. — În partea a doua a broșurii, într'un stil vi-brand de vigoare, deseori mișcând sufletul cititorului, se reliefează rolul covârșitor pe care l-a avut în viața neamului „învățătorul iluminat“, „desrobitorul limbei și sufletului românesc“, „creatorul de idealuri“, care a fost Gh. Lazăr. La sfârșit, se dau cuvântările rostite de autor în Parlamentul țării în interesul înființării în Avrig a unei școli normale de băieți care să poarte numele marelui dascăl, solicitând așezarea acesteia în „Castelul Bruckenthal“, dovedit, prin chiar mărturia unui Sas, că el n'a fost zidit de Br., ci de generalul Buccov, care „a îngropat în temelii și zidurile lui lacrimile și sudorile de sânge ale țărănimii noastre din Avrig și comunele învecinate“. Propunerile au fost îndelung aplaudate, hotărîrile luate „cu unanimitate insufletită“, dar, vai, ca atâtea alte hotărîri, ele au rămas uitate în cartoanele Monitorului Oficial. Școala, înființată la 1923, se desființează la 1930, spre rușinea obrazului nației românești.

Broșura d-lui Matei (62 pg.) costă 30 Lei și se vinde în folosul monumentului ridicat nemuritorului fiu al Avrigului.

*

Victor Morariu: „Agata Bârsescu și Bucovina“. Extras din rev. Făt-Frumos. Pp. 16, lei 10.— Cu prilejul împlinirii a 75 de ani a marelui artiste dramatice, d. V. M. reconstituite, din zierele și revistele vremii, legăturile ei cu Bucovina, care încep în anul 1885 — când fusese angajată pentru 6 reprezentații (adăugându-li-se apoi încă două) la teatrul orașenesc din Cernăuți și când împreună cu mamă-sa luă parte și la solemnitatea inaugurării soc. stud. în teologie „Academia ortodoxă“ — și se termină cu anul 1926, în toamna căruia face un turneu prin Bucovina cu „Strigoii“ lui Ibsen. — Mai reținem din paginile omagiale ale d-lui V. Morariu informația luată din „Memoriile“ artistei că me-

ritul hotărîtor pentru câștigarea Agatei Bârsescu pe seama teatrului românesc a fost al lui Tache Ionescu, care, cu prilejul unui turneu al ei la Brașov, a venit anume de la Sinaia, „înarmat cu contractul de angajament, gata redactat“. În contract se prevedeau 12 reprezentații cu 1000 lei pe seară. Ulterior apoi, se angajază să joace la București 3 luni pe an, iarna, restul anului aparținând teatrului german. **B.**

*

Camera de Comerț și Industrie din Brașov, într'un volum de 186 pp. își publică, cu semnătura primului ei secretar, a d-lui Dr. N. G. V. Gologan, raportul asupra activității în al 85-lea an al existenței sale, darea de seamă asupra gestiunii exercițiului financiar 1935/36 și, ca introducere, o reprivire asupra „Evoluției economiei mondiale și a mersului gospodăriei naționale în 1935.“

*

Calendarul Astei pe 1937, întocmit de d. Horia Petra-Petrescu, aduce, ca și în trecut, pentru prețul de 10 Lei (aproape 200 pg.) nu numai pagini calendaristice și lămuriri privitoare la tariful poștal, noua lege a timbrului, etc., a căror cunoaștere e atât de necesară fiecăruia dintre noi, ci și pagini de literatură, îngrijit alese, ca și informații relative la evenimentele mai de seamă din viața neamului, sfaturi gospodărești ș. a.

*

Reviste.

Cuget Clar. (Noul Sămănător) *Revistă de direcție literară, artistică și culturală, condusă de N. Iorga.* Apărută în condițiuni de modestă tehnică și înfățișare, — și subliniem acest fapt neobișnuit azi, când atâtea reviste și ziare apar elegant și trăiesc inutil din resurse materiale nemărturisite ce dau de bănuît, — *Cuget Clar*, e o lumină la răspântia rătăcirii.

E o revistă născută pe baricade de apărare, ridicate în jurul cetății scrisului românesc, amenințat de o sistematică înstrăinare și compromitere.

După război manifestările în literatura noastră au punctat un exotism desagregant al poziției artistice românești, și la adăpostul autonomiei artei față de morală, unitățile etice integrate secular alcătuirii sufletului nostru au început să fie asaltate, considerate fiind anacronisme de valoare perimată.

Critica emanată în marea ei majoritate din rândurile celorlăși scriitori a încurajat în numele unor principii de evoluție noi ale unei arte — dacă o putem numi așa — de ciudată factură și origină străină, produsele, cari cereau dreptul la viață cu o prezumțioasă superioritate, dar cari nu au reușit să

răstrângă în societatea românească nici un ecou pozitiv. E vorba de critica în special de foileton, fără adâncimi și fără orizonturi, care mai deunăzi într'un cotidian bucureștean ajunsese să justifice pornografiile prin ridicarea la rangul de element național esențial a înjurăturilor țaranului nostru, ca și cum buna lui cuviință, îndeobște remarcată ca o expresie naturală a lui, ar fi exponentul cel neobișnuit și cel nenatural. Prezentăm această pildă pentru a ilustra o mentalitate care tindea să devie fără nici-o reacțiune de undeva, ținută recunoscută a spiritului românesc.

Aceste împrejurări n'au întâlnit decât protestări izolate și fără autoritate. Se părea că acceptăm fără murmur stăpânirea unui spirit străin, și că renunțăm la personalitatea noastră artistică.

Dar omul marilor lupte pentru păstrarea patrimoniului național, d-l N. Iorga, cu dinamica sa ce nu cunoaște zăgazuri, a desfășurat iar steagul. Drept ar fi să-i luăm această sarcină de pe umeri aceluia, care azi își măsoară clipele pentru înfăptuirea operei sale capitale. Dar iarăși nu ne putem opri a spune, că autoritatea sa, iluminarea sa nepătată vreodată de șovăiri în credința destinului românesc, vigoarea sa unică, ne depășește prea mult, și că această luptă poartă atâta însemnătate, încât prezența sa în front era poruncitoare.

Noul sămănător nu e decât Domnia Sa. Cum foarte clar ne spune (în n-rul 20 al revistei) mișcarea sa nu va scoate din piatră seacă noile talente, dar cel ce seamănă pe ogorul creației artistice, are dreptul, când culege, să aleagă roadele, „denunțând prostia și desinfectând putreziciunea“. Și din criterii selective nu poate ieși decât renaștere.

Pentru a câtea oară neamul românesc să-i mulțumească omului care face binele și-l aruncă în drumul zilei, modest și în mare, în munca sa fără asemănare?!

L. O.

*

„**Siebenbürgische Vierteljahrsschrift**“. Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Sibiu. No. 1-3 Ian. — Sept. 1936.

Bătrână revistă științifică săsească din Ardeal, cu sediul în Sibiu, numără azi respectabila vârstă de 59 de ani. Ea a fost întemeiată în anul 1878 de o societate, al cărei scop este de a cerceta pământul acesta, — pe care minoritatea săsească îl locuiește de atâtea secole — din diferite puncte de vedere: etnografic, geografic, geologic, filologic, istoric, cultural ș. a. m. d. Ea poate sta cu cinste alături de revistele științifice indigene sau străine și sub raportul înfățișării și sub cel al cuprinsului. Studiile au o ținută pur științifică, serioasă, excludând orice

spirit de polemică. Revista e condusă cu multă pricepere de d. prof. Dr. Karl Kurt Klein, lectorul de limba și literatura germană de la Universitatea din Iași. În acest triplu număr d-l Fritz Holzträger din Bistrița studiază și critică posibilitatea unei ortografii generale „germanice“ pentru toate cele opt limbi germanice, ce există în ziua de azi. O utopie — și ca atare, desigur irealizabilă.

D-l Eckhardt Hügel schițează un studiu, din punct de vedere al rasei, al populației săsești, ca popor răslețit de marea masă germană, bizuindu-se pentru aceasta mai cu seamă pe existența registrelor bisericești și a altor documente. Acest studiu s'ar face ținându-se seamă nu de individ, ci de masă și de poporul în mijlocul căruia este așezat. Foarte greu, desigur, dacă se ține seamă de faptul că minoritatea săsească a imigrat din Germania în țara noastră, din regiuni foarte diferite.

D-l Helmut Klima cercetează originea locuitorilor din satul Rusciori (Reussdörfchen) din ținutul Sibiului. Acești săteni, în majoritate de confesiune evanghelică, după port par a fi Sași, totuși *toți* vorbesc românește și-ți răspund categoric „Eu sunt Sas“, tot în limba românească — necunoscând altă limbă. Autorul ajunge la concluzia că locuitorii sunt de origine Bulgari, imigrați între anii 1160—1218 în urma isgonirii Bogomililor din Bulgaria. Ei au adoptat limba românească, singura limbă care, pe acea vreme, era cunoscută și de Sașii și de Bulgarii care au imigrat în aceste locuri. Parohia locală posedă chiar un exemplar al Bibliei lui Const. Șerban din 1688, care fusese cumpărată de comunitate în 1744, pentru uzul locuitorilor.

Deosebit interes prezintă publicarea scrisorilor, pe care G. Barițiu, — marele luptător pentru cauza națională și întemeietorul „Gazetei Transilvaniei“ și al presei românești din Ardeal — le-a primit de la diferite personalități de frunte săsești, între anii 1846—1856. Aceste scrisori se află în Colecția de manuscrise ale Academiei Române, formând nu mai puțin de 22 volume.

Emoționantă pentru adâncă sa credință în Hristos, este scrisoarea preotului martir St. L. Roth și demn de reținut este următorul pasaj: „Hier (în Ardeal) sind die verschiedenen Nationalitäten nur die Bruchtheile eines grösseren Ganzen und ich halte diese Wuth der Sprachkämpfe für einen Abfall von der Humanität“.

Scrisoarea aceasta poartă în frunte următoarea notă, scrisă chiar de mâna lui G. Barițiu: „Epistola renumitului parohu de confesiunea evang. augustana Ștefanu Ludovicu Roth către G. Barițiu, din alu carei spiritului mai mult ca din cuvinte rezultă, ca acestu barbatu îndata după castorasturile (?) europene din Februarie și Martie simțise mai curendu decât cei mai mulți

Sași marea necesitate de a se împăca (ilizibil) cu români și a ține ca ferulu sașii cu români. Cei cari nu l'au ascultat au fost patricieni de la Sibiu“.

Urmează apoi diferite studii istorice; un studiu asupra picturii săsești și diferite scrisori în legătură cu revoluția de la 1848.

D-l Fritz Schuster aduce noi argumente în sprijinul părerii lui R. Briebrecher (publicată în rev. „Transilvania“ 1844) că, la origine, satul Rășinari ar fi fost un sat săsesc, numit Villa Ruetel, iar nu Heltau cum se credea până acum.

D-l Emil Sigerus încearcă să aducă dovada că cele trei portrete ale martirilor neamului românesc: Horia, Cloșca și Crișan, expuse azi în Galeria de pictură Bruckenthal din Sibiu, ar fi opera pictorului austriac Anton Steinwald. Aceste portrete se găseau până la 1900, uitate, considerate fără valoare, într'un dulap de sticlă împreună cu alte lucruri vechi.

D-l Walter Horwath publică un studiu asupra colonizării Sașilor în Țara Oltului și la Nord de acest râu, cu scopul de a determina drumul pe care l-a făcut această colonizare și a stabili punctul de unde a pornit.

Pentru aceasta, studiază stilul bisericilor ce s'au clădit după colonizare. D-sa presupune că după întemeierea fiecărei comunități s'a început și clădirea bisericilor. După stilul bisericilor aurorul determină secolul în care s'a întemeiat fiecare comunitate și drumul pe care l-a luat colonizarea, studiind diferitele stiluri: romanic, gotic vechiu, gotic nou și biserici noi. Crede că Sibiu e punctul central de răspândire. De aci colonizarea s'ar fi întins spre Sud, apoi spre Est de-alungul Oltului și numai în urmă spre Nord.

Un loc important îl ocupă în revistă recenziile diferitelor lucrări științifice românești sau străine, în legătură cu minoritatea săsească.

Faptul că această minoritate poate susține o revistă pur științifică, azi aproape sexagenară, merită toată lauda, știind că, la noi, revistele similare trebuie să ducă pentru susținerea lor, luptă acerbă cu abonații indolenți și răi platnici.

Victor Rath

*

În **Convorbiri Literare** nr. 8—10 (pe Aug.-Oct.) pana d-lui *I. Petrovici* evocă cu multă duioșie pe desinteresatul amic din tinerețe, pe poetul atât de nepăsător de propria sa situație, dar atât de activ când era vorba de „manifestările spirituale ale junilor săi prieteni“ — pe Moșul, cum îi spuneau ei fiindcă avea câțiva ani în plus peste ai lor — pe *Andrei Naum*, căzut la Mă-

rășești, în fruntea unității sale, după ce fusese rănit în luptele din Dobrogea și în cele din Muntenia. — O veche amintire din anii de licean împrăștează, nu mai puțin duios, și d. *Const. Kirifescu* în „*Papa Franchetti*”: pe profesorul său de muzică din cl. V, pe septuagenarul Italian care deși adus în Țară încă de Vodă Știrbey, nu-și putu însuși limba rom. nici după 40 de ani de ședere la noi. Poetul *I. Pillat* ne dă „note dintr’o conferință a d-sale („*Poezia pură și Eminescu*”), în care insistă asupra a ceea ce constituie „taina-tainelor” inegalatului maestru al versului românesc: asupra *poeziei lui pure* cu rezonanțele infinite pe care le lasă în sufletul nostru armonia pură a cuvintelor și a topicei lor, de unde și explicarea imposibilității redării în altă limbă a farmecului eminescian, — cu toată păstrarea sensului, imaginilor, ritmului, rimei. Preocuparea aceasta continuă de poezie pură, de armonie desăvârșită, de crearea „sintezelor favorabile fluidului poetic pur” explică multe variante ale aceluiași poezii, dar și reușita autorului poeziei „*Peste vârfuri trece luna*” „pe un tărâm atât de anevoios, tărâm la care n’au ajuns decât foarte puțini din poeții mari ai lumii”. — Dl. *Mircea Florian* iscălește un eseu „*Despre moarte*”, d. *A. Slătineanu* un articol „*Pro Lenin de G. Sorel*”, — în care arată cum se prezintă recolta teoriilor lui Sorel în Rusia lui Lenin și a urmașilor acestui idol — iar d. *Ion Banu* cearcă să pună în lumină „*Gândirea pedagogică a lui I. Slavici*”, gândire cu obârșia în legăturile organice pe care le avea cu *satul*, cu climatul social și moral al țărânimii, și cu toate atitudinile-i pedagogice întemeiate pe concepția sa etică despre viață. De aceea „S. așează pe primul plan. ideea de a forma oameni, în viața cărora să predominie atitudinea etică în cea mai înaltă formă a sa, iubirea de oameni” — Dl. *Al. Tzigara Samurcaș* trece în revistă „*Muzeografia românească din 1936*”, arătând cât de puțin corespund scopului urmărit cele 17 muzee din București (face excepție cu două) și indicând și felul cum s’ar putea remedia multe lor scăderi de azi. — În partea finală a acestui triplu număr se dau cronici și informații despre idei, fapte, oameni. B.

*

Orientări — Revistă de studii critică și literatură — *Moi-nești-Bacău*. În numerele 4, 5, 6, 7, 8—9 și 10—11, d-l *Crișan*, directorul revistei, încheie ciclul de studii despre „Școala de mâne”. Ca și în celelalte numere, vorba d-lui *Crișan* apasă greu când scutură spoiala culturală și falsă educație a sufletului românesc de până acum și tot atât de greu când stabilește noi norme pentru școala de mâne. În numerele din urmă se ocupă de Școala Secundară. Educatori, Vocație (capitol de o admii-

rabilă sinteză și originală interpretare a Vocației și Geniului), Dotație, Conștiință și Armătura educatorului.

Nu ne putem opri — în cadrul unei sumare dări de seamă — asupra sumedeniei de probleme ridicate și parte rezolvate în aceste articole. E suficient să ne exprimăm credința că ele formează piatra fundamentală a unei noi școale pedagogice românești. De aceea nici un Român, care pretinde să se ocupe de educația națională, nu trebuie să întârzie a-l citi pe d-l Crișan. Repetăm cu această ocazie dorința de a le avea în volum.

În numărul din urmă, sosit acum, d-l Crișan publică un articol despre Religie și Politică. Credem că e începutul unui nou ciclu. Actual: păreri despre „Cartea Căpitanului“: „Pentru Legionari“ de Corneliu Zelea Codreanu.

C.

*

Buletinul „Mihai Eminescu“ al d-lui Leca Morariu, prețioasa comoară de „lămuriri pentru viața și opera lui Eminescu“, aduce în fascicula ultimă (14), o deosebit de interesantă contribuție din parte d-lui Ladislau Gáldi relativ la *Geneza sonetului „Veneția“*. Pornind de la sonetul german al lui Caetano Cerri, d. Gáldi caută, prin studierea comparativă cu poezia lui Cerri a celor 19 variante ale sonetului „Veneția“, rămase pe urma poetului nostru, să pătrundă în procesul de creație artistică, — „în penumbra atelierului sufletesc“ al lui E., urmărind, cum spune d. Gáldi, „descoperirea unității spiritului creator, chiar în oglinda variantelor unei singure poezii“.

Tot în această fascicolă d-l L. Morariu publică două informații ale regretatului G. Bogdan-Duică, sosite la red. încă în Aug. 1930, despre „Doi Români din Vest în viața lui Eminescu“, pe vremea când poetul era în Viena. Unul e *Dr. Ioan Hosanu*, prin care Slavici a făcut cunoștință cu E. și la care — relatează Ștefanelli — E. „ținea foarte mult“ pentru că „ne încânta cu cântecele sale dulci și mai cu seamă cu minunatele doine din Ardeal“. *) Al doilea era *Dumitru Sfura*, de pe la Sătmar, — mort tânăr, la 1858, — autor al unui „tom de scrieri“.

*) Doctorul Hosanu și-a trăit anii din urmă aici. Venise la Brașov ca să-și poată crește pe cei doi fii azi, unul, Ioan, avocat aici, altul, Nicolae, medic în Sibiu) într'un mediu românesc, la o școală românească. Celor mai în vârstă ne e încă în vie memorie acest suflet ales de Român care-și purta anevoiile trupul, jumătate paralizat, pe dinaintea liceului ort. român din Groaveri, mai ales în timpul de recreație a elevilor. Nu odată l-am văzut ștergându-și lacrimile la vederea jocurilor tineretului școlar. Câte amintiri dragi nu-i va fi răscolit sburdălnicia acestui tineret, în care-și vedea acum încadrate și odraslele sale!

Ax. B.

„Cu ce dramatism și cât de sentimental“ era „întonat“ de Eminescu unul din cântecele acestuia („Mai tornați-mi în pahare“) — amintește tot Ștefanelli.

D. Olvian Sorocean dă traducerea în nemțește a „Scrisoarei I“ de Eminescu. Dd. Aurel A. Mureșianu și Leca Morariu cer lămuriri profesorului N. Sulică asupra poeziei lui Em. „*Invia-vor voevozii*“! publicată în rev. „Șoimii“ din Tg. Mureș. D. Leon Topa, într'un articol: „C. Vlad: Mih. Eminescu din punct de vedere psihanalitic“ se ridică împotriva aplicării freudismului în analiza operei lui Eminescu. D-l A. A. Mureșianu dă și fotografia unei chitanțe inedite despre 43 lei, colecția de directorul Gazetei Transilvaniei, tatăl d-sale, cu liste Eminescu (în 1891?). Iscălit, p. Comitet, A. Chibici-Rêvneanu.

Cea mai de seamă contribuție la această fasciculă e însă a d-lui I. E. Torouțiu (90 pg.), care, luându-și osteneala de a supune unei minuțioase cercetări cele cinci volume ale d-lui G. Călinescu privitoare la *viața și opera lui Mihai Eminescu*, ajunge — cu toată recunoașterea unor calități ale d-lui Călinescu — la încheieri catastrofale pentru acest autor ridicat de o critică prietenească, superficială sau incompetentă pe un pedestal pe care nu-l merita.

Iată concluziile migăloaselor investigații ale d-lui Torouțiu: „abandonarea conștientă a oricărei discipline, chiar fățișă sfidare —, introducerea unei metode, care mâine, urmându-i exemplul, va putea duce la depozedarea și a puținului material informativ care de drept și de fapt ar aparține exclusiv d-lui G. Călinescu. Luând lucruri de la alții și prezintându-le drept ale sale, alergând spre sfârșit cu iuțeală inexplicabilă, aruncând dispreț în depozedați, reproducând texte cu înspăimântătoare greșeli și lipsă de discernământ, speculând nimicurile, introducând senzaționalul, alarmismul și abjectul în materie de istorie literară din anticamera romanelor scabroase sau a tratatelor de psihopatie, autorul a dovedit că nu stăpânește materialul nici în adâncime, nici în orizont și că din cauza pripirii n'a fost în stare să și-l asimileze și prelucreze pentru vastitatea operei enunțate. Planul frumos, titlurile capitolelor încăpătoare și cu perspective sunt desmințite prin conținut“.

Lucrarea d-lui Torouțiu e, mai presus de toate, o usturătoare lecție de *onestitate științifică*.

Ne-au mai venit in ajutor de la apariția nr-ului pe Nov.—Dec. Dd :
Maior Dr. med. Oprîș Octavian, Arad L. 40.—
Societatea de Asig. „Prima Ardeleană“, Cluj „ 1980.—
Dr. med. Stinghe Valeriu, Brașov „ 240.—
Le mulțumim și la acest loc, cum mulțumim și d-lui Ing. șef. I. r. Corneliu Comanescu (Brașov) pentru achiziționarea unui nou abonat (al 6-lea).

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 31 Dec. 1936.

Biblioteca Municipiului Timișoara
Dr. Boer Șt. dir. gen. „Prima Ardeleană“, Cluj
Dr. med. Borșan D., Brașov
Burduloiu Maria, Brașov
„Cartea Românească“, Cluj
Cerbu G., adv. Miercurea-Ciuc.
Cinema „Astra Brașov
Colinghiu Ioan, farm., București
Dr. Debu Petru, prot. on., Brașov
Deișorean R., cassier, Prefect. jud. Brașov

Col. Dimitropol Ștefan, Ploești
Direcț. lic. „Moise Nicoară“, Arad
„ „ gr. cat. de băeți, Blaj
Direcț. lic. „Gh. Barițiu“, Cluj
Direcț. Șc. prim. Nr. 2, Satu-Mare.
Ing. Eremie Tiberiu, București
Dr. Gociman A., prof. Acad. Com., Cluj
Grama Vinc., farmacist, Făgăraș
Dr. ing. Ionică E., conf. Politech. Buc.
Dr. med. Lupu Ioan, Brașov
Jiga Matei, primar, Făgăraș
Mandai I., agricultor, Constanța
Dr. Median Gh., adv., Brașov
Dr. Minea I. prof. univ., Cluj
Munteanu Alex., farmacist, București
Munteanu Ion, chimist, Câmpina
Munteanu Petru, avocat, Brașov
Dr. Muțiu I., not. public, Sibiu
Dr. Oancea C., medic-șef Casa Cerc., Brașov.
Dr. med. maior Popovici Șt., București
Preșmereanu V., expert cont., Sinaia

Primăria municipiului Constanța
Pușcariu I., învățător, Brașov
Russu G., funcț. Bca Naț., Călărași
Sânjoanu Fabiu, profesor, Brașov
Soc. de Asig. „Prima Ardeleană“ (2 abon.)
Stoian G. I., f. deputat și sen., Buc.
Vaida Mimi, Brașov
Voina G., fabricant, Brașov

Până la 1 Martie 1937

Primăriile comunelor Cristian, Purcăreni,
Poiana Mărului, Sânpetru și Satulung

Până la 30 Aprilie 1937.

Dr. med. Dogariu Vas., Brașov
Moșoiu I., restaurator, Brașov
Dr. med. Nicoară Eugen, Reghin
Popescu-Bogdan Maria, Brașov
Dr. med. vet. Staicu Oct., Iași

Până la 30 Iunie 1937

Ing. Borzea S. insp. C.F.R., Brașov
Ing. Pop Gheorghe, Brașov
Dr. Rodean O. insp. g. sanitar, Sighet

Până la 31 Aug. 1937.

Dr. Picu Băncilă I., prefect., Oradea
Col. farm. Dr. Vătășeanu C., București

Până la 31 Oct. 1937.

Comaniciu V., notar, Veneția de jos

Până la 31 Dec. 1937

Munteanu I., chimist, Câmpina
Nistor Virgil, cons. arhiep., Sibiu
Dr. med. maior Oprîș Oct., Arad
Dr. med. Stinghe Valeriu, Brașov
Dr. Vecerdea N. cons. onor. C. de Casație, Sibiu.

Se mai confirmă primirea costului Nr. 6 (1936) dela d-l C. N. Mateescu, prof. R.-Vâlcea.

Confirmarea primirii abonamentelor sosite după 18 Dec. se va face în nr. viitor.

Alte cărți și broșuri primite la redacție:

I. Mateiu: Un champion de la magyarisaton: Albert de Berzeviczy. Extras din Revue de Transylvanie. București 1936, pg. 12.

Aurel Marin: Intrarea în pădure (Versuri). Cu 4 ilustrațiuni de Rudolf Rybiczka. Ed. „Iconar“. Cernăuți. Lei 30.—

Nic. Gh. Spătaru: În fuga anilor. Versuri. Ed. rev. „Viața Basarabiei“. Chișinău, 1936 pg. 98. L. 30.

D. Hînoveanu: Luminișuri în somn. Poezii. Satu Mare. 1936, pg. 64. Lei 60.

Ilie Hociotă, protopop Lt. col. C. 5 A.: Invățături morale pentru educația ostașilor. Brașov, 1936, pg. 116. Fără indicarea prețului.

Dr. George Potra: Despre țigani domnești, mănăstirești și boierești. Extras din Rev. Istorică Română, București 1936, pg. 28.

Roman Boca: Ritmuri dintr'un veac nou. 1936 „Editura Noastră“ Buc. pg. 24. Lei 30.

D. C. Amzăr: Naționalismul tineretului. (Din publicațiile rev. Rânduiala No. 2). 1936. Buc. pg. 32, L. 10.

Al. Lascarov-Moldovanu: Intoarcerea lui Andrei Pătrașcu. Roman, Pg. 347. L. 70. — Ed. „Cugetarea“.

Cele sosite după 15 Dec. se vor anunța în nr. viitor.

O rectificare. Părintele Ieroftieiu Viscrean ne scrie că întâmplarea Sf. Sale, pe când era stud. în teologie la Sibiu, cu fostul casier al Consistoriului arhidiecezan Pantaleon Lucuța — întâmplare povestită în nr. 4 al Țării Bârsei, în cadrul unor amintiri despre decedatul episcop Nicolae Ivan — s'a petrecut astfel: „În anul 1903 toamna când m-am dus în Sibiu la teologie an. I. toate taxele la Seminar trebuia să le plătim la cassieria conzistoriului. acolo era atunci cassier răp. Pantaleon Lucuța (așa să scria dânsul), care era un om cam batjocoritor și dur, ducându-mă la rându-mi să-mi plătesc și eu taxele, mă întreabă cum mă chiamă și îi spui, mă întreabă a doua oră și i-am spus și o doua oră și a treia oră cu voce mai tare și rar ca să înțeleagă, dupăce îmi scrie numele în registru îmi spune batjocoritor: „nó așa nume n-am mai auzit în viața mea“. Atunci întreb pe un tânăr contabil (teolog abs.) care scria la acea masă și privia zâmbind: „pe Dlui cum îl chiamă?“ Și îmi spune. Pe urmă observ și eu: „nici eu n-am mai auzit așa un nume“. Atât. N-a mai zis nici cassierul nici eu nimic. Cazul acesta ar fi rămas un cas divers, însă mai târziu odată stând noi colegii la taifas și spunând fiecare câte-o întâmplare hazlie ca să ne amuzăm am spus-o și eu pe asta și a făcut bun haz, dar prea a luat proporții. Cine Vo spus și ce Vo spus că eu să fi primit dojană sau și mai grav dela cineva și chiar dela corpul profesoral pentru gluma mea, acestea-s invenții“.

(ss) *Pt. Ieroftieiu Viscrean*

În Ț. B. s'a istorisit cazul așa cum a fost auzit. Pentru ușurarea sufletului părintelui Viscrean luăm însă act de rectificare, rămânând păcatul „invențiilor“ în sarcina celor care le-au născocit și le-au dat aripi.

Dorind abonaților noștri sărbători tignite și noul an cu pace și mai multă mulțumire, — rugăm pe cei obișnuiți să ne trimită felicitări, ca banul pe care-l cheltuiesc cu acestea, să-l lase să cadă în mâna vr'unui nenorocit care n'are cu ce-și alina foamea și scuti trupul de ger.

Inștiinare. Din Colecția „Indrumătorii de la Brașov” au apărut primele două nr-e:

Nr. 1) *Un ziditor de suflete: Virgil Onițiu, de Horia Teculescu.*

Nr. 2) *Profesorul Mihail Eliescu, de Axente Creangă.*

Primul, de 72 pg., cu 3 ilustrații, costă L. 40.— și se poate comanda la autor (Horia Teculescu, dir. lic. „Principele Nicolae”, Sighișoara).

Al doilea, de 20 pg. cu 1 ilustrație, costă Lei 12 și se găsește la redacția revistei.

Nr. 3) *Profesorul Ioan Alex. Lapedatu, de prof. univ. Ion Lupăș va apărea în primele zile ale anului 1937.*

Continuarea studiului d-lui Aurel A. Mureșianu („O nouă contribuție la ist. Românilor în evul mediu”) va urma în nr.-ul viitor.

O rugămintă. In vederea monografiei pe care o pregătește d. Horia Teculescu asupra profesorului și fostului președinte al Astrei *Andrei Bârseanu*, sunt rugați toți domnii posesori de scrisori de la acesta să le trimită la Sighișoara d-lui dir. de liceu Horia Teculescu.

Săvârșesc un păcat toți cei care, din comoditate sau indiferență, nu răspund acestei rugăminți, ea nefiind făcută în interes personal, ci pentru cunoașterea mai temeinică a omului superior care a fost regretatul profesor de la Brașov.

Poșta Redacției, Dlui B. în D. Strofa primă e de prisos, iar „curg mereu ca scadele haine” nu merge. În „Mă doare”, multe poticneli de ritm, ba una și de acord.

Dlui E. T. S. în C. N'are nici un „chichirez”. Ca poezia trimisă nouă, am putea face și noi în fiecare moment câte una. Ca să-ți putem judeca „resursele”, trebuia să trimiți mai multe.

Ca să facem o bucurie culegătorilor revistei, am eliminat lista restanțierilor care urma să se publice în acest nr. de Crăciun. Culegătorii noștri, oameni de bună credință, speră că acești restanțieri vor aprecia gestul, și până la apariția nr.-ului următor, își vor face datoria de onoare pe care o au. Noi, mai pății, îi credem tare naivi. Și nu dubităm că viitorul ne va da nouă dreptate, mai înfărcând o iluzie a unor oameni cu obraz, care și pe alții îi judecă tot după sensibilitatea obrazului lor.

Cei cari n'au primit acest nr., sunt în restanță cu abon. pe anul trecut. Până ce nu vor achita restanța, nu vor mai primi revista. Iar cei care sunt la curent cu plata abon. și n'au primit-o, s'o ceară, trimițând costul abon. pe 1937.